הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃ כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ

אונקלוס

רַחֲשָׁא דְּרַחֵשׁ עַל אַרְעָא׃ כז וּבְרָא יְיָ יָת אָדָם בְּצַלְמֵהּ בְּצַלְמָא דֵאלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן׃ כח וּבְרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוֹ יָת אַרְעָא

לקט בהיר

מדגת הים, כמו והנותר בבשר ובלחם שפירושו מבשר ומלחם (מ"ל): צג) פי' מתוקן ומוכן לו לאדם, ואין דפוס זה דפוס גשמי כי לא יתכן זאת ברוחניות הרומניים, אלא הענין הוא שאינו עברא בדיבור ומאמר כשאר מעשה ברואים אלא בהדרגת המעשה, והוא למעלה מהדרגת הדיבור, והכרח הוא לפרש כן דממה נפשך אם פי' בצלמו בצלמו של אדם פשוט ומיותר הוא שראינו שברא בצלמו, ואם פירושו בצלם הקב"ה הלא זאת אמר אח"כ בצלם אלקים ברא אותו (רא"ם): צד) פירושו טורח האדם אחר מותו מתהפך כמומר ועיטו, הרי שקורא לטורח האדם תותם: צה) פי' כמו שאנו מכנים לו הצלם כביכול שנאמר יד ה', עיני ה', פי ה', וכן רגיס, והענין הוא שדמות צלמו ניכר אצלינו על פי מעשיו ופעולותיו המגיע עד עולם השפל הזה, כגון ידו הימנית כשמשפיע שפע ברכה ושמירה, ידו השמאלית נקרא פעולה המכה והרודה והמשלם לרע כרעתו, וכן כולם (ר"ד): והש"ח כתב וז"ל ה"פ באותו דיוקן שנראה להם לנביאים כשנגלה להם כך ברא את האדם עכ"ל. ישמקנו הדברים, תם מלהזכיר אין שם לא תמונה ולא דיוקן ולא צורה ולא צלם גשמי, אלא נגלה בצלם רוחני לעין רוחני של הנביא אשר אין להשיג בשכל גשמי שלנו: צו) וזה שחיבה לאומרו כאן שמתחלה ברא אותם זכר ונקבה (בד"א):

אור החיים

ירידה לבחינת שקצים ורמשים זה אדבה תקותו והם בחינות הרשעים הממירים דתם פושעי ישראל אשר הפליאו עשות:

כז. ויברא אלהים את האדם בצלמו.קעב) פירוש בצלמו הנזכר באדם, והכוונה קעג) שברא גולמו וגם צלמו קעד) ואחר כך אמר בצלם אלהים בזה הודיענו הצלם שברא בו כי הוא צלם אלהים. עוד יראה לומר כי ברא האדם בב' צלמים הראשון צלם הנזכר בכל אדם ואפילו בבני אדם הרקים מהקדושה אשר לא מבני ישראל ועליהם אמר בצלמו פירוש של הנברא קעה), והב' הם בחינת המאושרים עם ישראל נחלת שדי כנגד אלו אמר בצלם אלהים ברא הרי זה בא ללמדינו כי יש בנברא ב' צלמים צלם הנזכר וצלם אלהים רוחני נעלם והבן:

כח. ויברך אותם.קעו) פירוש שלא יכרת מין

אור בהיר

אדר שלקח הכתוב, שהפסיק במינות ובכל הארץ בין הבהמה ובין הרמש, והיה צריך לגמור כל בעלי חיים ואח"כ ובכל הארץ. קעב) פשט הכתוב בצלמו של הבורא ב"ה, וא"כ למה כפל. קעג) פי' ואם בצלמו פירושו צלמו של אדם, מה מיסר לנו הכתוב, הלא ראינו שיש לו צלם. קעד) פי' שלא מתשוב שמשונה אדם מן הבהמה רק בינירה גופו, שהוא בעצמו כביכול בצלו, אבל בצלמו כמו הפה חזיס מוטם וכו' נעשה ע"י מאמר, לא כן הוא, וכן פי' רש"י ז"ל. קעה) והוכרח הכתוב לומר זה הגם שנראה לעינים, שאל"כ מבין שכל ב' וא' נברא בצלם אלקים, וזה איננו. קעו) לא נזכר הברכה, שאם הוא פרו ורבו, למה כפל ויברך ויאמר.

R. Simon

1

וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ׃ כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

אונקלוס

וּתְקוּפוּ עֲלָהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרַחֲשָׁא עַל אַרְעָא׃ כט וַאֲמַר יְיָ

רש"י

חלקו צז), ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנברא שניכם בשני, ולא פירש לך כיצד בריאתן, ופירש לך במקום אחר: (כח) וכבשה. חסר וא"ו, ללמדך שהזכר כובש את הנקבה צח) שלא תהא יצאנית צט) (ב"ר), ועוד למדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על

לקט בהיר

צז) וזה ממורן הכל, אומרו בצלם אלקים ברא אותו לשון יחיד לפי שברא גוף א' ואומרו זכר ונקבה ברא אותם שברא ב' פרצופין, ואח"כ ויקח אחת מהם וכו' שחלקן לב' גופים, וכן אמור וקדם לרתני ילידה אחת לגוף אחד וגו אמור וקדם, וכן וייצר בשני יודי"ן בתיבה א' שהיתה ב' ילידות בגוף אחד, אבל לפי פשוטו מה שאמר הכתוב זכר ונקבה ברא אותם הוא סוף הבריאה אחר ויקח אחת וכו', וזה קצת דמוק לפיכך הביא גם הדרוש (רא"ם): צח) הנה פשוטו של מקרא ידוע הוא, כי העיקר הוא הקרי שהוא בשורי"ק והוא לשון רבים שהקב"ה בירך את מין האנושי שימלאו את הארץ וישלטו עליה וכמו שתרגמו אונקלוס ותקופו עלה, אבל מאמר שחסר וא"ו בהכרח לדרוש כאילו היתה נקודה השי"ן בקמ"ץ שפירושו הוא כובש אותה, ופליגא בה מנאי בב"ר ומשנה דינמות, ר' יוחנן בן ברוקה סבר שגם האשה מצווה בפריה ורביה משום לכמיב פרו ורבו בלשון רבים, והלשון יחיד של וכבשה דורש בה שהזכר שולט על אשתו אלא תצא לשון שמופה להכשל, וזה נוטה לפשוטו, ומביא גם דעת הת"ק משום ששניהם נכנסים בפירוש מיבה ובנשא, ובפרנו שכן ההלכה שהאשה פטורה, ופירש"י בקידושין ל"ה. דרכו לכנות את הארץ במלחמה ואין דרכה וכו' וכיון דלא קרינן בה וכבשוה לא קרינן בה פרו ורבו עכ"ל, ולפי"ז יהיה כוונתו לפרש הכתוב פרו ורבו (הזכרים) ומלאו (הזכרים) את הארץ וכבשה (הזכר את הארץ), כלומר לשון יחיד של וכבשה שהוא הזכר מכריחנו לומר שפי' פרו ורבו הם הזכרים, והבן: צט) פי' דוקא על דבר זה וכיוצא בו שנוגע לדת תורתינו הק', אבל לא דבר אין לו לרדותה ולכבשה (במ"ח):

אור החיים

האנושי ויאמר וגו' לזה אליו לפרות ולרבות שהגם שבירך אותם שיהיה מין האנושי קיים לא מפני זה יתרשלו מלפרות ולרבות. וראיתי דעות נפסדות בנברואים מבני עמינו דכשים ג' או ד' אחים ל' או ב' מהם משתדלים בפריה ורביה ואומרים כי הוא זה קיום המין. גם באדם ל' כשקיים מינו קיים תבוא לו הסברא שלא ישתדל עוד לפרות ולרבות לזה אמר ה' תחילה דבר ה' מצות ה' ברה אמר פרו ורבו ולא עשה גבול למצוה והגם שבירך אותם שלא יכרת מין האדם מן העולם. וגמר אומר ומלאו את הארץ קעח). ואומרו וכבשוה סמוך לומלאו לומר כי באמצעות שימלאו הארץ בזה תהיה וכבשה לפנינה כי מקום הארב אין אדם שולט בו כי לגד שוממתו הוא מתמלא גדיים לאדם. עוד יראה באומרו ויברך אותם שיהיה בהם כח המוליד ואחר כך לזה אותם על הדבר:

כט. ויאמר אלהים הנה נתתי לכם וגו'.קעט) שיעור הכתוב הוא על זה הדרך להיות שבבר אמר ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו וגו' בזה עשה את האדם אדון ושליט בכל הבריאה ועתה בא לומר תועלת הנתינה שהוא לאכלה קפ) ובזה הרשה אותם לאכול מהלממים, וממולא דבר אתה יודע כי מה שנתן להם דגת הים ועוף השמים והבהמה אינו אלא למשול בהם לא לאכול מהם כי

אור בהיר

ותירץ שגם ויברך גם ויאמר מוסב על פרו ורבו, לומר בירך אותם בפרו ורבו, וגם אמר להם פרו ורבו. קעז) שיש לו בן וכו'. קעח) פי' התכלית היא למלאות הארץ ולא רק לקיים המין, שאל"כ היאך אפשר לשון שימלאו את הארץ, וכי ביד האדם דבר זה למלאות, וכן מה שאמר וכבשוה. קעט) ק"ל אומרו נתתי לשון עבר, היכן נתנו לאדם, וגם ב' חיבות „לכם יהיה" מיותרות, וגם אין להם שחר, ועוד אם כבר נתן להם למה לחזור ולתן. קפ) פי' הלא תראה שאני נתתי לכם כבר ב' דברים כשאמרתי ורדו

יחדו הלכו בבלמה חרשי צירים: יז ישראל
נושע ביהוה תשועת עולמים לא־תבשו
ולא־תכלמו עד־עולמי עד: פ ד״ח כי כה
אמר־יהוה בורא השמים הוא האלהים
יצר הארץ ועשה הוא כוננה לא־תהו
בראה לשבת יצרה אני יהוה ואין עוד:
ל רשב״ל ארעא ועבדה הוא אתקנה לא לריקנו ברה אלהין לאסגאה עלה בני אנשא

ואף אתכנעו כולהון
כחדא הליכו באתכנעו
פלחי צלמיא: יז ישראל
יתפריק במימרא דיי
פורקן עלמיא לא
תבהתון ולא תתכנעון
לעלם ולעלמי עלמיא:
יח ארי כדנן אמר יי די
ברא שמיא הוא אלהים

רש״י

כן מפורש במגילת (כמלמ): (טז) חרשי צירים. אומני ציורים של פסילים של עובדי עמודה זרה: (יח) לא תוהו בראה. כי נשגת ילה:

מצודת דוד

באלהיהם, כי לא היו להם למושיע כאשר הושיע המקום לישראל: חרשי צירים. האומנים העושים ציורי הפסילים ילכו להם בכלימה, כי יראו שאין ממש במעשיהם: (יז) ישראל נושע בה׳. אבל ישראל יהיה נושע בעזר ה׳ תשועה המתקיימת לעולם, ולכן לא תבושו כמו שיבושו עובדי הפסילים: עד עולמי עד. כל ימי עולם: (יח) הוא האלהים. דבר אמת בצבא השמים הנבראים: יוצר הארץ. מי שיצר את הארץ ותקנה להיות מגולה מן המים, הוא הכין כל אשר בה, ואין דבר ביד צבא השמים: לא תוהו בראה. כשברא את הארץ לא בראה להיות תוהו, כי אם לשבת בה בני אדם, אם כן בודאי הכין בה כל הצורך: אני ה׳. המברא את אלה: ואין עוד. מי עמדי כמוני:

מצודת ציון

טז) צירים. ציורי הצורות: יח) ועושה. ענין תקון. וכן דומה לעשות אותו (נחמיה יח ז): כוננה. מלשון הכנה: תוהו. שממון: לשבת. מלשון ישיבה:

רד״ק

יותר מן הבושת: חרשי צירים. אומני הפסילים. ונקראו צירים, שהוא ענין צירים וחבלים יאחזון, כמו שנקראו עצבים. הנה הלכו בכלימה אומני הפסילים ועובדיהם, כי לא הושיעום בעת צרתם הפסילים שהביאו עמהם, אבל: (יז) ישראל. לא יבושו ולא יכלמו, כי הוא נושע בה׳ תשועת עולמים. ופירוש עולמים, זמנים ארוכים: לא תבושו. דברי הנביא לישראל: עד עולמי עד. כל ימי עולם: (יח) כי כה אמר ה׳. אמר ״כי״ לפי שזאת הפרשה טעם לאשר עליה, שדיבר בענין האלילים שלא יושיעו ולא יצילו, ואין מושיע אלא האל שהוא ברא הכל: בורא שמים. כבר פירשנו כי זה הענין זכר אותו הנביא כמה פעמים, מפני האמונות הרעות שהיו בדורו: הוא האלהים. וכיון שהוא ברא הכל הוא האלהים, דוצה לומר השופט וחמנהיג, ולא הגלגלים והכוכבים. כי אע״פ שהם מנהיגים התחתונים, במצותי הם עושים ואני אלהים עליהם, כמ״ש (דברים י יז) הוא אלהי האלהים. ואמר זה הענין כנגד עובדי האלילים, כי אין דאוי לעבוד אלא למי שהוא אדון על הכל. וכן הוא אומר יוצר הארץ, לקבל כוח דהנהגת העליונים: ועושה. מתקנה, כלומר הוא תיקנה להיות יושבים עליה, כשהקוה המים אל מקום אחד: הוא כוננה. כונן אותה להיות הנבראים עליה פרים ורבים, כמו שאמר להם פרו ורבו. ואם הם מתמעטים הוא בפשע בני אדם, שיש להם דעת להבין הטוב והרע, ובעשותם הרע הם מתמעטים, או זה על ידי זה במלחמה, או על ידי מגפה מאת האל, כמו שנגף מחנה אשור שזכר, ובעונם נגפו ונתמעטו. כי האל ברא הארץ לפרות ולרבות, לא ברא אותה לתוהו, להיות תוהו מאין אדם ובהמה, אלא להיות יושבים עליה, ואינם מתמעטים כי אם בעונם: אני ה׳ ואין עוד. מוחץ ורופא ממית ומחיה, אלא אני לבדי:

מדרשי חז״ל

יח) לא תוהו בראה לשבת יצרה וגו׳. רבי נתן אומר: בית שמאי אומרים זכר ונקבה [פי׳ בהם מקיים מצות פריה ורביה]. ובית הלל אומרים או זכר או נקבה. אמר רבא: מאי טעמא דרבי נתן אליבא רב״ה, שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה. (יבמות סב.).

אתקנה אנא יי ולית
עוד: יט לא בסתר דברתי
מלית באתר ארעא
קבל ולא אמרית לזרעא
דבית יעקב לריקנו
תבעו רחלתי אנא יי
ממלל קשוט מחוי כיונן:
כ אתכנישו ואתו אתקרבו
כחדא משאבי עממיא לא ידעין דנסבין ית אעי צלמיהון ובעין מן דהלא דלא יפרוק:

(2)

יט לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך לא
אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני אני יהוה
דבר צדק מגיד מישרים: כ הקבצו ובאו
התנגשו יחדו פליטי הגוים לא ידעו
הנשאים את־עץ פסלם ומתפללים אל־אל

רש״י

(יט) לא בסתר דברתי. כשנתתי תם בסתרה. ולא אמרתי על תהו, על מנת, לזרע יעקב בקשוני, כי אם נקבל שכר גדול: אני ה׳ דובר צדק. מאמר שקמתמי להם בדבר נדקי להחייעם מתן פכנן, אמר כן הגדתי להם מישרים, חוקי ומורתי, שקדם מתן תורה נאמר להם שמוע וכו׳ והייתם לי סגולה מכל העולם, ואם כן היה להם להאומות לרצת שאני ה׳ ראין עוד: לא אמרתי וגו׳. כשאמרתי להם המצות לא אמרתי להם לעשותם על תוהו ובתהו, כי אם לקבל עליהם שכר הרבה. ואם כן היה להם להאומות בימים האלה לקבלם גם המה ולקבל שכר, ולא לעבוד לאלילים ללא יועיל: דובר צדק. בתחילה אמרתי הצדק שאעשה בשכר המצות, ואחר כך הגדתי מישרים הם חוקותי ותורתי, שקודם מתן תורה נאמר להם אם שמוע וכו׳ והייתם לי סגולה וכו׳ (שמות יט ה): (כ) הקבצו וגו׳. הפחותים שבאומות עובדי האליל, הקבצו ובואו אלי, התנגשו כולכם יחד להתווכח עמדי. אבל הנושאים את עץ פסלם אשר לא ימיש ממקומו, והמתפללים אל אל אשר לא יוכל להושיע, לא

מצודת ציון

כ) התנגשו. מלשון הנשה: פליטי. ענין פחות ושפל. כמו פליטי אפרים (שופטים יב ז), ופירושו הפחותים והנבזים שבאפרים: פסלם. מלשון פסל וצורה:

מצודת דוד

(יט) לא בסתר דברתי. כשדברתי רבדי על הר סיני, הלא לא בסתר דברתי ולא במקום ארץ חושך, כי הדבר היה מפורסם בכל העולם, ואם כן היה להם

רד״ק

(יט) לא בסתר דברתי. כשדברתי במעמר הר סיני, לא היה בסתר ובמקום ארץ חושך שלא ראה ולא שמע אדם. כי גגלה נגליתי על הר סיני לזרע יעקב בקולות וברקים וענן כבד וקול שופר חזק מאוד, ושמעו וראו הקולות המקומות הסמוכים להר סיני, ומהם שמעו אחרים ואחרים מאחרים, כי אי אפשר לענין גדול כזה שלא היה נודע בכל העולם. וכל זה לא עשיתי לתוהו אלא לצורך, כדי שידעו כי אני הוא האלהים. ואמרתי לזרע יעקב שיבקשוני, כמו שאמר (שמות כ ב) אנכי ה׳ אלהיך. ולא יבקשו אחר זולתי, כמו שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ואמרתי לזרע יעקב, והוא הדין לכל בני אדם, אלא הם ואבותם היו דבקים בי יוחר משאר הגוים, ולקחתים סגולה מכל העמים. והיה להם לשאר העמים ללמוד מהם, ולא לבקש אלהים אחרים, כי לא יועילום כמו שזכר כי לא הועילו ולא הושיעו הפסילים שהיו במחנה אשור: אני ה׳ דובר. מה שדברתי והגדתי להם לזרע יעקב, צדק ומישרים הוא הכל: (כ) הקבצו, התנגשו. תהיו נגשים כולכם אלי: פליטי הגוים. הפחותים שבגוים והם עובדי הפסילים, שאי אפשר שאין בגוים חכמים ומבינים כי הבל הוא עבודת הפסילים, ואם הם רבים קורא אותם פליטי, רוצה לומר פחותים, וכן פליטי אפרים אתם (שופטים יב ד) פירושו הפחותים שבאפרים: לא ידעו. אלה הנושאים את עץ פסלם, לא ידעו ולא יבינו איך הוא אלוה, והוא

מדרשי חז״ל

יט) לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך וגו׳. אמר רבי ברכיה: אמר הקב״ה אילו מל אבהם כלילה, היו אומרים בני דורו כן וכן לא היינו יודעים בו, ואילו היינו יודעים כו לא היינו מניחין אותו למול, לכך בעצם היום הזה נמול. (ב״ר פרשה מו).

אמר רבי יוסי: אמר הקב״ה בתחילה לא נתתי את התורה לא במקום ארץ חשך ולא במקום סתר ולא במקום אפלה, אלא במדבר במקום הפקר. שאילו נתנה תורה בארץ ישראל

חד גיסא ניגרא וחד גיסא בהרא. שדה של שני אחים שיש נהר על פני מזרחה ונגר על פני לפונה: פלגי ליה בקרנא זוזא. לפי שהנהר עוזב מן הנגר והסמוך למים עוזב מן הרחוק ואם תחלקנה מן הפסון(ב) נמצא (מן) כל הנהר לאחד והשני אין לו אלא נגר בלפונו ופעמים שהוא יבש ואם תחלקנה מן המזרח למערב יהיה לאחד הנהר על פני מזרחו ונגר על פני לפונו ולשני אין לו אלא נהר במזרחו לפיכך יחלוקו לשמונה חלקים שיהא לשניהם כשוה אמוץ לנהר ולנגר ולאחר ירחק מזה ירחק מזה. כיצד:

מערב

איתי דינא דגזד או אגוד. זה שרוצה לחלוק אומר לזה שאתה רוצה לחלוק אי קוץ לי דמיס וקנה לך חלקי או אני אקוץ דמיס ואתן לך בשלקן שלי אפשי בשותפותך: לית דינא. שזה יכול לומר לא שלך אקנה ולא שלי אמכור אלא שותפין נהיה בה: עבד או בהמה טמאה. שלי אפשר לחלקן מילד יעשו. לפני נקבו בכור ופשוט דטריפה מילתא נהיות שותפין בה: וחזרו בית הלל להורות כר. טעמא דמפני מיקון העולם הא לאו משום פריה ורביה לא כייפינן ליה ולא מלי עבד למימר ליה אקון בדמיס ואתן לך בשלקך: ה"ג שאני הבא דאגוד איבא גוד ליבא. הטעם יכול לקנות(ג) אבל אינו אומר קנה חלקי שאין דמיס לכן מוכרן שאין עבד עברי ומכר אלא לשם:

קח

דהתם הוי הבכר לאחלנו משום דמעיקרא אדעתא דהכי נשתתפו אבל בני בכור ופשוט דלא שייך הא מעמא כל אחד עומד כפי חלקו: **לישא** שפחה לאו יכול. ואע"ג דאמר בהבא על יבמתו (יבמות דף פב: ופס ד"ה אבל) דאבל מודים בעבד שאין לו חיים ולא קייס פריה ורביה ובכל העבדים אינה אבל אמנות ולכך נקט קרא לא תהו בראה משום (ו) שהיא מלוה רבה ומשום הכי כפיון ובפ"ב דמגילה (דף מו:) נמי מייתי להאי קרא משום הכי נבי אין מוכרין ספר תורה אלא לצמוח תורה ולישא אשה לגמוד תורה אמר מר גדול מ"מ שמביא לידי מעשה לישא אשה נמי לא תהו בראה אלא לשבח ילדה **כופין** את רבו. ומ"ש אמאי כופין דאמרו ובפ"ב דמגילה (דף מו:) מוכר לא עבד דקדושין (דף יד: ופס) מוכר לא עבד דקדושין (דף סד: ופס) דאמר רבי אבא אמר רב אמי אמר רבי אלעזר אמר רבי אבא אמר רב אמי אמר רבי אלעזר אמר רבי אבא אמר רב אמי אמר רבי אלעזר א

אם לא תאמר שהיא אינה מקדשת

מתני' אם לא תאמר שהיא אינה מקדשת לא תאמר שהיא מקדשת.

ומ"ש שלא מצינו זה אלא בבן עזאי וכו'. נראה דהכי קאמר בעל כרחך הכא לא איירי במי שהוא כבן עזאי דאם כן אפילו היה אפשר לו ללמוד יכול להתבטל מפריה ורביה ואמאי תלה טעמיה במאי דאי אפשר לו ללמוד וכן צריך לפרש דברי רבינו מ"ש רמ"ו (קעט:) כשהביא דברי הרא"ש כתב:

ה **כך היא הגירסא בספרי** רבינו כיון שיש לו לבן בן או בת או בן או בת לבת קיים פריה ורביה. ומשמע לפי זה דאם הניח כל אחד בן או כל אחד בת ה"ז קיים פריה ורביה והכי משמע מדברינו סוף פרק הבא על יבמתו סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא כל שכן ברא לברתא ואל ברתא לברא לא מ"ל רבא לשבח יצרה בעינן והא איכא אל איתמר היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פריה ורביה רבי יוחנן אמר לא קיים ואיתובא רב הונא מדתניא בני בנים הרי הם כבנים מת אחד מהם או שנמצא פרים לא קיים פריה ורביה ואמרינן תו התם בני בנים הרי הם כבנים סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא כל שכן ברא לברתא אל ברתא לברא לא אמר ליה לשבח יצרה בעינן והא איכא דכולי עלמא מיתם תרי מחד לא. ומפשט דברי רבינו נראה שאם הבן ובת מתו והיה כל אחד מהם בן קיים המצוה כיון דמכח זכר ונקבה קא אתו ונראה דהוא הדין אם היה כל אחד מהם בת (ג*) אבל הרמב"ם בפט"ו (ה"ה) כתב בתה דברים אמורים כשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו בחיים מזכר ונקבה אע"פ שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו הואיל ומשמי בניו הם בחיים הרי קיים מצות פריה ורביה ובתרומת הדשן סימן רס"ג כתב לפרש דברי התלמוד והתוספות ע"פ דעת הרמב"ם (ד):

ה כיון שיש לאדם זכר ונקבה קיים מצות פריה ורביה. בסוף פרק הבא על יבמתו (יבמות סא:) תנן בש"א כו' לא יבטל אדם מפריה ורביה כו*] אלא אם כן יש לו בנים בית שמאי אומרים שני זכרים ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר (בראשית ה ב) זכר ונקבה ברא אותם הכא הכי נמי אי איכא בבן עזאי וכו'. נראה דהכי קאמר בעל כרחך הכא לא איירי במי שהוא כבן עזאי דאם כן אפילו היה אפשר לו ללמוד יכול להתבטל מפריה ורביה ואמאי תלה טעמיה במאי דאי אפשר לו ללמוד וכן צריך לפרש דברי רבינו מ"ש רמ"ו (קעט:) כשהביא דברי הרא"ש כתב:

ה **כך היא הגירסא בספרי** רבינו כיון שיש לו לבן בן או בת או בן או בת לבת קיים פריה ורביה. ומשמע לפי זה דאם הניח כל אחד בן או כל אחד בת ה"ז קיים פריה ורביה והכי משמע מדברינו סוף פרק הבא על יבמתו סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא כל שכן ברא לברתא אל ברתא לברא לא אמר ליה לשבח יצרה בעינן והא איכא דכולי עלמא מיתם תרי מחד לא. ומפשט דברי רבינו נראה שאם הבן ובת מתו והיה כל אחד מהם בן קיים המצוה כיון דמכח זכר ונקבה קא אתו ונראה דהוא הדין אם היה כל אחד מהם בת (ג*) אבל הרמב"ם בפט"ו (ה"ה) כתב בתה דברים אמורים כשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו בחיים מזכר ונקבה אע"פ שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו הואיל ומשמי בניו הם בחיים הרי קיים מצות פריה ורביה ובתרומת הדשן סימן רס"ג כתב לפרש דברי התלמוד והתוספות ע"פ דעת הרמב"ם (ד):

שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה ע"כ:

ה (טו) כיון שיש לאדם זכר ונקבה קיים מצות פריה ורביה. היה הבן סריס או הנקבה אילונית לא קיים פריה ורביה: ד' (טז) היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה (יז) [יח] אבל אם מתו והניחו בנים כיון כו] שיש לו לבן [מ] בן או בת, או בן לבת או בת לבת קיים פריה ורביה אבל מת

ד' (יא) היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה אבל אם מתו והניחו בנים וכו'. שם (סב)

דרכי משה

(ג*) וכן משמע דברי התוספות פרק הבא על יבמתו (סב: ד"ה וכל): (ד) והמדקדק יוכל ליישב אף דעת הטור כן ונראה לי דאף אם שני בנים או בנות הבאים מזכר ונקבה פוטרים הואיל ואתו מכח מי שפטרו מפריה ורביה מכל מקום זכר ונקבה שבאו מב' בנים או בנות אין פוטרים ופשוט הוא כח] דאם לא כן לעולם יפטרו ב' בנים או בנות דאי אפשר שלא יצא מהן זכר ונקבה לעתיד:

פרישה

על הרמב"ם וזה שמע' הרא"ש שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו. כצ"ל: נתורה טוא הדין אם נמצא אדם אמר שנפשו ג"כ תשקה בתורה כבן עזאי שיכול להתבטל ולא כתב שאינו יכול להתבטל כל ימיו אלא מי שאי אפשר לו ללמוד אם יש אשה אבל מכל מקום נפשו אינה חושקת כ"כ בתורה כבן עזאי וחילוקים אלו מבוארים ג"כ בדברי הרמב"ם שכתב תחלה בתורה להתאמר ומי שחשקה נפשו בתורה כתב דאפילו ביטל כל ימיו אין לו עבירה (ועיין דריסה): **ובספר** של קלף מלאתי כתוב ז"ל ופ"ל הרא"ש ז"ל כתב "על הא דאמר ופ"ל ואם א"א. כצ"ל: לו וכו' עד "וקלנה לאותו לימוד לא ידענא וכו' ואמי שפיר האי גירסא דגרסי מינה על וגם וי"ו של מינה וקלנה וכו': (טו) **כיון שיש לאדם זכר ונקבה קיים כו'.** (דילפינן מבראשית פולס. כתובת פסים) שנאמר (בראשית ה ב) זכר ונקבה ברא אותם כ"ה) וזכר ונקבה ברא אותם לפי ששם איירי מבריאת אדם הראשון לבד והמשאו"ל (ברכות סא.) רו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון שנאמר (תהלים קל"ט ה') אחור וקדם וגו' הנה"ה: (טז) **היו לו בנים ומתו לא קיים.** דלשנת יצרה בעינן והא ליתא: (יז) **אבל אם מתו והניחו בנים בין שיש בן לבן ובת לבת או בן לבת ובת לבן.** כן הא סתומה שלפניו וכ"כ לעיל מלת לעיל מוסב על הטור יוהה דעה. ולפי שהוא מוקדם לענין סדור חשיב כי מלת לעיל: ביורה דעה סימן שנ"ב (שכא:) ובריש סימן לג"ו שם בריש סימן רל"ו לא נזכר מזה כלל. אולם דברים אלו כתוריתן הם בסמ"ק סימן רס"ד. דוחק לומר שנתחלף מלת בריש תמורת בסמ"ק ומלת רל"ו חמורת רס"ד. הגה: אם הבני בנים הם זכר ונקבה מזכר ונקבה הוא קיים מצות פריה ורביה אבל גירסא ספרי ב"י כיון שיש לו לבן בן לו בת וכן או בן. כצ"ל: לו בת לבת וכו' ולפי גרסא זו קושר רבינו שאפילו הבני בנים הם שני זכרים לו

דרישה

שכתוב בהן לשון "הא דאמ' נ"ל שאינו לשון הרא"ש אלא שרבינו שינה לשונו וקאי אגמרא וע"ד שפירשו הדא"ש וכתב הא דאמר דאם א"א וכו' במקום הא לן והא להו שכתב הרא"ש שמשמע מיניה דכולהו מדו דאם א"א לו ללמוד אם ישא אשה ילמוד ואח"כ ישא אשה וכתב רבינו כוונת לשונו דהרא"ש: [יז] **אבל אם מתו והניחו בנים וכו'.** לשון הגמרא בפ' הבא על יבמתו (יבמות) דף ס"ב (ע"ב) בני בנים הרי הם כבנים סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא וכל שכן ברא לברתא אבל ברתא לברא לא אמר ליה רבא לשבח יצרה בעינן והא איכא ולפי גירסת ב"י שסגי אם הבני בנים הם שני זכרים או נקבות הוי פירוש הגמרא בפשוטו דמדאמר וכל שכן ברא לברתא נשמע דאם שניהם זכרים פשיטא ליה דיוצא בזה ומדמסיק אפילו ברתא לברא נמי חשיב לשבח יצרה מוכח דאפילו בשתיהן נקבות סגי דמ"ש ברתא לברא ר"ל דגם לברתא ברתא רע"ז קאי ולא הוצרך להזכירו. ומ"ש ב"י ונראה דהוא הדין אם הניח כל אחד מהם בת אף על גב דמדברי רבינו במו שמשמע מהם שאם שניהם זכרים מהני משמע גם מדבריו שאם שתיהן נקבות גם כן מהני נראה דהכי הצעת לשון הב"י דמדברי רבינו מוכח פירוש סוגיית הגמרא דלא נטעה לומר דהגמרא דקדק שצריך להיות זכר או נקבה וכל שכן שניהם זכרים אבל שתיהן נקבות לא ומשום הכי אף שכתב הבית יוסף תחלה שמשמע מדברי רבינו שסגי בשניהם זכרים היינו משום דכן אמר אביי בהדיא וכל שכן ברא לברתא אבל אם שתיהן נקבות זה לא נזכר בהדיא בדברי אביי ורבא דמה שאמר אבל ברתא לברא לא, נוכל לפרש דר"ל ברתא לברא וברא לברתא לא, דבעינן שיהא הבן לבן ועל זה השיב

חדושי הגהות

[מ] גירסת הדרישה וספרי הכ"מ בין שיש בן לבת ובת לבת לא לבן בן לבת ובת לבת ועב"מ שכתב שהיה לרמב"ם נוסח בגמרא אבל הרא לברתא וברתא לברא לא והגה"ל הסכים לגירסת הב"י והוא כמו שהוא לפנינו בטור ואולם הכנה"ג בהגהותיו לטור (אות י') הגיה וכן אם בת לבת:

הגהות והערות

כו] כ"ה בב"י דפוסים ראשונים ובמשניות לפנינו ליתא לתיבות בש"א: כו*] **מלת** יבטל היו"ד בחירו"ק והבי"ת בקמ"ץ והטי"ת דגושה שהיא מבנין התפעל, והא דלא תנן לא יבטל אדם פריה ורביה כו' נ"ל לפי שאע"פ שמשמש מטתו אפשר שלא יוליד ונמצא שפריה ורביה לאו בידו ולכך לא שייך למתני לא יבטל. ולשון הרמב"ם לא יבטל מלפרות ולרבות (תויו"ט פ"ו דיבמות מ"ו): כז] **בטור** הנדפס עם ב"י דפו"ר הגירסא, כיון שיש לו לבן בן או בת או בן לבת או בת לבת קיים כו'. בטור הנדפס עם ב"י דפוס שני הגירסא, ביון שיש לו לבן בן או בת או בן לבת קיים כו'. ובדפוס שני אחד הגירסא כדפו"ר. בטור הנדפס עם ב"ח דפו"ר איתא, (בין שיש בן לבן ובת לבת או בן לבת ובת לבן) (ס"א ביון שיש לו לבן בן או בת או בן או בת לבת) קיים כו'. בטור הנדפס עם דרישה ופרישה דפו"ר איתא כהגירסא הראשונה שבטור הנו' עם ב"ח דפו"ר, וכ"ה בטור דפו"י, ובכת"י: בח] **ראה** בב"ש סק"י במש"כ בטעם דברי הדרכי משה, ובט"ז סק"ח בשם הדד"מ, והמשך הרבו"ים שם אינו בדר"מ לפנינו אך שפיר יש לד"ק בדברי הדר"מ כן:

ז(א) **היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם קיים פריה ורביה.**

שם (סב) אימתר היו לו בנים בגיותו ונתגייר רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה ורש"י לקיים אמר לא קיים ודוע דהלכה כרבי יוחנן ומפרש בגמרא טעמיה משום דכתיב (מ"ב כ יב) בעת ההיא שלח [ע] מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים וגו' אחד מהם בלא בנים ויש לשני בן ובת לא קיים: ז (יח) היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם קיים פריה ורביה [ל] (יט) אבל עבד שהיו לו בנים ונשתחרר הוא והם לא קיים: ח (כ) ואף על פי שקיים פריה ורביה אסור לו לעמוד בלא אשה דאמר רב נחמן אף על פי שיש לו לאדם כמה בנים אסור לו לאדם לעמוד בלא אשה שנאמר (שם) (ה):

ו(ב) **גרסינן** בירושלמי פ"ב דיבמות (ה"ו) אמתניתין דמי שיש לו בן מכל מקום פוטר את אשת אחיו וכו' ובנו הוא לכל דבר אפילו לפריה ורביה וכתב הריטב"א (יבמות כב ד"ה מתני') פי' דאפילו בבן ממזר יצא ידי פריה ורביה על כאן לשונו: **ומצאתי** כתוב [ג] על בן חרש ושוטה לא ידענא אמאי לא קיים מצות פריה ורביה וכי גרע מגר שנתגייר דקי"ל כרבי יוחנן דאמר (יבמות שם) קיים והאי נמי משום שבת ילדה איכא שבת ויכול ליטא אשה ולהוליד בן חכם ואי משום דרב אמי דאמר (שם) עד שיכלו נשמות שבגוף האי נמי נשמה יש לו ובר מצוה הוא ופקחים מוחרים עליו דאי הוי כבהמה אמינא שמיטתו אפילו עומד על גביו כשחיטת גוי וקוף עכ"ל:

ז(ב) **אבל** עבד שהיו לו בנים ונשתחרר הוא והם לא קיים. נפלק הבא על יבמתו (קב) אמר רב הכל מודים בעבד שאין לו חיים דכתיב (בראשית כב ה) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור:

ח **ואף** על פי שקיים פריה ורביה אסור לו לעמוד בלא אשה דאמר רב נחמן אף על פי שיש לאדם כמה בנים אסור לו לעמוד בלא אשה וכו'. אהא דתנן (יבמות סה:) לא יבטל אדם מפריה ורביה אמ"כ יש לו בנים ד"ק בגמרא הא יש לו בנים מפריה ורביה בטיל מאשה לא בטיל מסיע ליה לרב נחמן אמר שמואל דאמר אף על פי שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנאמר (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לבדו ואיכא לאמרי הא יש לו בנים בטיל מפריה ורביה ובטיל נמי מאשה ניחא מהוי מיזבחא דרב נחמן אמר שמואל לא אין לו בנים נוטל אשה אבל בנים יש לו בנים נוטל אשה דלאו בר בנים נפקא מינה למכור ספר

דרכי משה

(ה) וז"ל שם ונכון הוא שאם לא כן היה מחוייב לישא כדי להיות לו בנים בישראל ולא יאמר ר"י דבבנים גרים די לו עכ"ל:

פרישה

שמי נקטת קיים מצות פריה ורביה ועיין בדרישה: (יח) **היו לו בנים** בגיותו ונתגייר הוא והם וכו'. בגמרא מפרש הטעם משום דכתיב בעת ההיא שלח מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל לחזקיה אמר אמיתי ודייק דכתיב לכתוב ונתגיירו הוא והם וכך הם דכתיב הרמב"ם ומשום דלא נתגיי' אלא הוא לא קיים דבני עכו"ם אינם עולים לו לקיום מצו' פריה ורביה וכתב הרמ"ם: (יט) **אבל עבד שיש לו בנים ונשתחרר** וכו'. משום דאין לעבד חיים דכתיב שבו פה עם החמור עם הדומה לחמור: (כ) **ואף על פי שקיים פריה ורביה אסור לו** וכו' **ואי"ר יהושע** וכו' **היה לו בנים בילדותו יהיו לו בזקנותו.** כל זה מדברנן דמדאורייתא כיון שיש לו לאדם זכר ונקבה קיים מצו' פריה ורביה וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש:

דרישה

רבא לשבת יצרה בעינן והאיכא אבל לעולם אם היו שתיהן נקבות לא מהני לכן כתב בית יוסף שמדברי רבינו נראה שגם זה מהני והגמרא מפורש על שתיהן נקבות ועל דרך שכתבתי דהוא הדין שגם זה מהני. **ולפי** גירסא שלפנינו צריכין לפרש הגמרא כמו שפירש בתרומת הדשן סימן רס"ב שמסיק וכתב ז"ל ראע"ג דלא אשכחן דפליגי רפליג כר"ל הגה"ה: רבא אאביי בהאי כל שכן אלא דאמר ליה דברתא לברא נמי מהני (וד"ל לפי דברין שאתה סובר דכל שכן ברא לברתא ואינן מקפיד לזכר ונקבה ברתא לברא נמי מהני. כתונת פסים) מכל מקום כיון דתלי טעמא דהא איכא שבת אם כן בעינן לעולם שבת וצריכין להיות זכר ונקבה עד כאן לשונו. ולעד"נ דבמה שהשיב לו רבא לשבת יצרה בעינן והאיכא גילה לו דבתרתי פליגי פליג כר"ל הגה"ה: עמו דעל כ"ש שס"ד דאביי דפשיטא דסגי בשניהם זכרים השיב לו לשבת יצרה בעינן ורצה לומר וכשני זכרים ליכא שבת ועל מ"ש אביי אבל ברתא לברא לא ורצה לומר אף שיש להן זכר ונקבה מכל מקום כיון שנתחלפו לא מהני על זה השיב לו "האיכא כלומר דלא הקפידה התורה אלא אשבת דהיינו שישאר בן ובת משני הבנים והאיכא וק"ל והשתא אתי שפיר תיבת "בעינן דמגומגם הוא לפי פשוטו ומשום הכי אתי שפיר דעת הרמב"ם ורבינו כמ"ש ב"י"ד סימן שצ"ב (שכא:) ומשום הכי נמי נוסח ספרים רידן הכא עיקר ודוק. **אלא** שלפ"ז ק"ק דלשון אביי לא יהיה מכוון דמ"ש ברא לברתא ר"ל גם ברא לברא ומ"ש אבל ברא לברתא לא ר"ל אפילו יהיה בן להבת וזה לא נזכר ומיהו יש לדחוק ולישב ועיין מ"ש שם בתרומת הדשן בשינוא קמא שנדחק מאוד. (**כתב** רמ"א בדרכי משה (אות ד) ונראה לי דאף כ' בנים או בנות הבאים מזכר ונקבה פוטרים כו' מ"מ זכר ונקבה הבאים מב' בנים אין פוטרים ופשוט הוא דאם לא כן לעולם יפטרו ב' בנים ראע"א שלא יצא מהן זכר ונקבה לעתיד. כתונת פסים):

חדושי הגהות

[ע] **בראדך** כ"ה במלכים שם ומשעיה (נ"מ ל') אימת מרלאדך: [ל] **הוא** בתשובת מהרי"ל סימן קנ"ו (רכ"ג):

הגהות והערות

כט] **בב"ח** דפוס ראשון הגירסא כאן, בן לבן או בת לבת. ונראה שהוא ט"ס וגם בטור הנדפס עם הב"ח דפו"ר הנ"ל איתא ובת לבת: [ל] עיין בספר דרך פקודיך שהקשה דלפי מה דקיי"ל דבמצוה דאורייתא אפילו בד"עבד לא יצא ידי חובתו אלא אם כן כיון בעשייתו לצאת ידי חובת המצוה א"כ הבא בהיו לו בנים בגיותו, לו יהא דעשה המצוה הרי לא כיון וצריך לחזור ולקיים, ודחק לומר דמיירי בשכיון, וגם אם כיון אז אין כתוב כונה דאז לא היה מצוה ועושה עפ"י תורת ישראל. ותירץ דדבר שיש בו הנאה לגוף בד"עבד יוצא גם בלא כוונה, כמו אנסוהו לאכול מצה דיצא גם בלא כוונה הגם דהיא מצות עשה מדאורייתא רק צריך שידע שהיום פסח ומחוייב לאכול מצה והרבר הנתחב לו בגרונו היא היא מצה המחוייבת בזה היום, ה"נ כל הגריים יודעים החיוב מקיום המין ובודאי ידע שזאת היא אשה אשר המצוה נגמרת על ידה, והגם שביון להנאתו לית לן בה. ואע"ג דמשמע (לעיל בריש הסימן במ"ש הטור דצריך לישא אשה כדי לקיים פ"ו) שצריך לכוון לקיום המצוה ולטעם המצוה, אבל בד"עבד יוצא גם בזולת הכונה, רק שידע שמחוייב במצוה וזאת היא אשה, יעוי"ש. ועיין בטורי אבן ראש השנה כח ע"א מה שהקשה מכפאו שד ואכל מצה וכו' דאינו יוצא ידי חובתו ובסוגית הש"ס בכורחת מז ע"א ובצריכותא שם ובטעמא דר"י דהא עבד ליה שבת ובתוס' שם ד"ה והא. ועי' בהערות לדרכי משה הארוך אות ט:

נענה מלאך מתוך האש נרסינן ולא גרסינן מלאך המות וכיוצא בו מיתי קרא לא ידענו עלי טיעה:

במזמוטי חתן וכלה · וכיוצא בו גרס בסמוך חתן והיא היא: **והתניא** שלשה הרצאות יש · פרש"י דאדרבי מיתה קמיה מאן דאדרבי כלומר כיון שאינו מכיר בין הכאת אבן לבין הכאת אגוז ולא מכיר בין אדם לבהמה אין לו לא יראה ולא אהבה ולא חכמה ולא בינה ולא דעת ולא מוסר ולא כבוד ולא יראת חטא ולא אמונה ולא אמת ולא נחת רוח ולא חיים ולא שלום ולא שמחה ולא שלוה ולא נקמה ולא נחמה ולא חמלה ולא רחמים ולא חסד ולא תפלה ולא תורה ולא מצות ולא עבודה ולא מעשים טובים ולא כלום ולא מאומה ולא כלום ולא מאומה ולא כלום ולא מאומה

יכול אני לבעול. שהיה נקי בהטייה חו נמי נבעלת כך: באמבטי. כלי שרוחצין בו כל הגוף וי"ל שהטיים שם מדם שכבת זרע וכנגם בעמיה: מעיקרא. כשילמת מן המדבר: מאין ולאין. מלין תבא ומלין לבר מרחה: צופה היתי. מסטנו היתי בעמשה בלשמים: ואין ביניהן. במקום מיטונן מקום קטני כיפה הרקיע בקרקע: גודא דגמלא. כשמקדרין לוחין של גשר זו אלל זו לא לפסר שלא מהא ריוח ביניהם וכן גלימי וכן כסי: סחופין. כפופין. אחר קיצין בנטיעות. קלקל ועיות בנגעים לפרדס ומקלקן הנטיעות. ולפי שדיתה לוחן בתחלת הנכרים בנגעים לפרדס נקט לשמא דקילקל בנטיעות: לא עמידה לא גרסינן. לא עורף. דבכל דליכן יש להם מיים: עיפור. עיפות: פולסי. מכם מקל בשטוגמד"ל: פוגלא. לוגן: ממישורא. עגולה: ונוחין לאבדן. על ידי שמתה:

מסורת השים

[ותיישיב מני אמרין לקולא כמ"ש בשמם הגמ' ד"ש והמוגל אמר] [פוסקים מ"ג]

לעני רשי בשטוגאד"ש. הלקאות במקל.

יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם או דלמא דשמואל לא שכיחא אמר להו דשמואל לא שכיח *וחיישינן שמא באמבטי עיברה והאמר שמואל *כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מזרעת (פ) מעיקרא נמי יורה כחץ הוה ת"ש *מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראהו בן זומא ולא עמד מלפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא אמר לו צופה היתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלש אצבעות בלבד שנאמר °ורוח אלהים מרחפת על פני המים כיונה שמרחפת על גביה ואינה נוגעת אמר להן רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוץ מכדי ורוח אלהים מרחפת על פני המים אימת הוי ביום הראשון הבדלה ביום שני הוא דהואי דכתיב °ויהי מבדיל בין מים למים וכמה אמר רב אחא בר יעקב כמלא נימא ורבנן אמרי כי גודא דגמלא מר זוטרא ואיתימא רב אסי אמר כתרי גלימי דפריסי אהדדי ואמרי לה כתרי בסי דסחופי אהדדי אחר קיצין בנטיעות עליו הכתוב אומר °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך מאי היא חזא מיטטרון דאתיהבא ליה רשותא (כ) למיחב למיכתב זכוותא דישראל אמר גמירא דלמעלה לא הוי *לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי שמא חס ושלום ב' רשויות (נ) הן אפקוהו למיטטרון ומחזוהו שיתין פולסי דנורא א"ל מ"ש כי חזיתיה לא קמת מקמיה איתיהיבא ליה רשותא למימחק זכוותא דאתר יצתה בת קול ואמרה °שובו בנים שובבים חוץ מאחר (ד) אחר הואיל ואיטריד הדנא גברא מההוא עלמא ליפוק ליתהני בהאי עלמא נפק אחר לתרבות רעה נפק אשכח זונה תבעה אמרה ליה ולאו אלישע בן אבויה את (ה) עקר פוגלא ממישרא בשבת ויהב לה אמרה אחר הוא שאל אחר את ר"מ לאחר שיצא לתרבות רעה א"ל מאי דכתיב °גם את זה לעומת זה עשה האלהים אמר לו כל מה שברא הקב"ה (ו) ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות אמר לו ד"ע רבך לא אמר כך אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם אמר רב מישרשיא מאי קראה גבי צדיקים כתיב °לכן בארצם משנה יירשו גבי רשעים בתיב °ומשנה שברון שברם שאל אחר את ר"מ לאחר שיצא לתרבות רעה מאי דכתיב °לא יערבנה זהב וזכוכית וחמורתה כלי פז אמר לו *אלו דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז *נוחין לאבדן ככלי זכוכית (ז) אמר לו ר"ע רבך לא אמר כך אלא מה כלי זהב וכלי זכוכית (ח) אע"פ שנשברו יש להם תקנה אף ת"ח אע"פ שסרח יש לו תקנה אמר לו אף אתה חזור בך אמר לו (פ) כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת והיה רבי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו (י) אמר לו מאיר חזור לאחריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת א"ל אף אתה חזור בך א"ל ולא כבר אמרתי לך כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר תקפיה עייליה לבי מדרשא א"ל לינוקא פסוק לי פסוקך אמר לו °אין שלום אמר ה' לרשעים עייליה לבי כנישתא אחריתי א"ל לינוקא פסוק לי פסוקך אמר לו °כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נבתם עונך לפני עייליה לבי כנישתא אחריתי א"ל לינוקא

ומחיוהו שיתין פולסין - להודיע (כ) לו שאין יכולת למסירון יוכר מלחריני: **שובו** בנים שובבים - בירושלמי מפרש למה אומרע לו כך ואיכא תפי מקרקות שבורים והיה הולג (נ) חזרי דברי תורה ואמר כל תלמיד דהוה תמי ליה הוה קמיל ולא עוד דהוה על לביה ועבדא הוה תמי מליה קמיה סופרא ואמר מאן לא עבדין הכא ס' כיון דהוו שמעין ליה שבקין ווחלון וקאמר ליה ר"מ מאי דכתיב (יה' ביכך) אם כל אמר לאיוב למעבה (פיה מב) ואמר לו שכפל לו ממון והא הכיב שר"ע דריש ליה בזכות מלוה ומעשים טובים כבר מרלשיטו ודריש ליה ר"מ לאדם שהוליד כנים בילמיטו ומתו וכזקטיטו הוליד ומתקיימו ואמר לו ר"ע רבך לא כך דרש אלא שוב מרלשיטו [וכי] הוא המעשה אחרים אבי הוה מגבולי ירושלים וכיום שבת למאולי קלא לכל גבולי ירושלים והשיבן בנים אחד ולכ"א וגר' יהושע במקום אחר מן דאלכין ומתין שרין מתפחין ומרקדים אמרי עד דאלין עסקין בדידהו נעסוק בדידן יעבו והעסקו בדברי תורה ילהה אם מן המתים והקיפה אותן אמר לון אבויה אבא גברין מה בתמס לעבוף ביתי אמרו לו מ"ו אלא יושבין הייט ובחרין דברי תורה ממורה לנביאים ומנביאים לכתובים והו הדברים שמתים כגיהנם מסיני לא בתם נתנו אמר אמיל וכך אמה אל תורה אם יקבלים הבן הזה לתורה אני מפרישו ולפי שלא היתה טובתו לעמים לפיכך לא נתקיימו בו ובמקום שיש בגמרא שלנו אחורי הפרגוד יש לעם מאחורי בית קדשי הקדשים עוד איתא התם שהיה רוכב ביום"כ שחל להיות בשבת ושמע כו' ומייתי הוא דפרק קמא דקדושין (דף לט:) שראה (מ) אחד שעמל הכנים ושילה אם כאם וכי אייתי נפל ומת ולא היה דורש כר' יעקב כדמייתי התם ועוד איתא שראה לשון רבי יהודה הנחתום נתן כפי כלב והייט גברא ריבה דקדושין ורבי נתן אומר כשהיה אמו מעוברת ממנו עברה לפני ע"ז והריחה מאותו הזבל ואכלה והיה אותו הזבל (נ) *מזדעזע בגופה *כעובר ולבסוף חלה מתגוללת ואמרו לו לר"מ רבך אכלים חזר בביה לבקרתי' ואיל חזור בך אמר לו הדבנא מתקבלין אמר ליה והכתיב (תהלים ל) תשב אמוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם הבלוס עד דכא אלים ונפטר אילי מאיר דומה שמתוך תשובה נפטר (ס) וכי מן [דקבריוהי] ידיה אם מן המתים ושרפה אותו ואיל לר"מ הא קבר דרבך [לוקיד אמתא] וקא פריס גלימיה עליה ואמר ליה (פה) הלילה וגו' (רות ג) ליה פה בעולם הזה שדומה לילה בבוקר לעולם הבא אם יגאלך טוב יגאל זה הקדוש ברוך הוא שנאמר טוב ה' לכל (תהלים קמה) (ע) יגאל ואם לא יחשוך לגאלך וגאלתיך אמרי אמרי ליה (פ) אין [אמרין] לך בהדיא עלמא למאן אם כמי למקרבה קדמייתא לאבוך לו לרבך אמר לון מיקרב לרבי קדמוי ובתר כן נאבא אל ולא כן הוינן *מלילין היך הספר עם הספר מלילין אלישע בזכות תורה

[שבת קמז:]

רבינו חננאל

רבינו הזקן הקשה לספרו דאתיהבא ליה רשותא הדא שעתא לאיתבה למיכתב זכוותא דישראל אבר נמירי דלמעלה באותו מקום אין שם ישיבה שמא שתי רשויות הן. יצתה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מאלישע אחר שנלוי ידידע לפניו שאינו חוזר בתשובה שלמה לעולם. שאילו היה חוזר לא היה נשרר שאין הפרגוד נגעלת בנמי בעלי תשובה מיד מחיוה למסמרון שתין פולסי דנורא: ה"ל שיש עליו דין אלא להראות לאלישע שיש לו אדון שהוא עליו וזה שאמר אחר בשם ר' עקיבא בי רשע מתייסר בגיהנם חלק והלק וחצי וחצי וחצי וחצי בנ"ע חלקו והלק הרשע ואמסברת אקרא זה לכן בארבם מסנה שברם. ר"א לאו דמסבא חן וקרא מדרש הוא ולא עיקר. מיתו אית לן למיסר שהמסמרים אין מסמיקין בידו לעשות תשובה ועינו גדול מאד הוא ועליו ועל כיוצא בו נאמר ומשנה שברין

מוסף רשי

ונוחין לאבדן ככלי זכוכית. לא שלין נסם מקנה (שיש נסם מקנה למסיכן ולמוזר ולעשות מהן כלי) אלא שנשברין בשעתן ואין מתקיימין (סנהדרין נא.).

[עיי' רש"י דסנהדרין נא. ד"ה יש נסם כו']

כתרים של תכיסה

הגהות הב"ח

(א) גמ' אינו מזדעזע דלמא מפיקרא מני יוכה: (ב) שם דאתיהבא ליה רשותא הדא שעתא ביומא למיכתב זכוותא דישראל אבר נמירי דלמעלה באותו מקום אין שם ישיבה שמא שתי רשויות הן. (ג) שם שמא מם הגלוס שתי רשויות יש כאמים מיד אתקוטו: (ד) שם מן מתחר מדע כמודי ומרד כי אמר כמאל ואיתמיד כי לאכמת רפה לשבח כלל ותיכת נמן נמתן: (ה) שם כן אחויס אם ששמר יצא בכל מאדן עקר מוגלא: (ו) שם כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא בגבר:

(ז) שם נאבדן ככלי זכוכית ר"ב מ"ל מלאכים אפילו ככלי חרס אבל ר"ע כו': (ח) שם וכלי זכוכית הלוי אמ"ש שבשברו יש: (ט) שם אמר לו ואלא כבר שמעתי: (י) שם לתמוד תורה מפיו כיון שבניש לאמוס שבא אמר לו מאיר: (כ) תוס' ד"ה ומייתו וכו' לבודים שאין לו יכולת יוכר מתחריני כלל: (ל) ד"ה שובו וכו' והיה הולג רבי תורה ואמרינן כל תלמיד דהוה תמי ליה מסבא כלוריתא פוס קמיל ולא עוד אלא ר"ומ על וכו' קמי סבא והוה אמר מאן אלין יתכין עבדין בכא כו' ויכון. דיהו שמעין כן סיון שבקין ליה ואחזון לון וקאמר ליה לרבי מאיר וכו' שב' עקיבא דריש ליה וכו' כבר אם מיזוב מלאכיתו בזכות מלוה ומעשים טובים שביו כיה מלאכיתו ומייתי ליה סוב אמרית דבר כבסוא סוב מרלאכיתו וכו כוה המעשה אחרים אבי מגבולי ירושלים טיה וביום שבת למאולי אחוש קלא וכו' אמר ר"מ לרבי יהושע מר דאלין עסקין וכו' נעסוק אלין אמר לון אבויה רבותי מה נחתם בברוך אם כיסי עלי אמרו לו תיו אלא יוכלין מייטו ומחזרין בדברי תורה וכו' סדברים שמתים כגיהנם מסיני ובתם אחם מלקו בכיוצאין כלכיתן מסיני מחיכון מסיני לא בתם נתנו אמר לון אבויה אם מן המתים ובכבס אם ירדה ואמרו לון לרבי מאיר מה עבד אמא ליה קיקבר מה עבד אמא ליה קיקבר מה עבד אמא ליה פרים: (מ) באא"ר אמרה אדם אחר שנעל הפסים: (נ) באא"ר ובתם אחר אמר שנעל הפסים: (ס) באא"ר אמר מ' מ' לכל ואם לא כלל ותיכת יגאל מתקה: (פ) באא"ר אמרו ליה לר"מ מין אמרין וכו' אמר לון אלא מיקרב לרבי קדמי:

גליון השים גמ' ותיישיבן שמא בתמבטי עיבדה. עיין מגנה לפלא מגע"ו מהל' מלשון הלכה ד ופרש"ל מהל' מ"ה הל' יג:

גוונא לא גזר רבינו גרשום. ועיין סימן קנ"ד [פ"ק ל"ס]: ח והוא שלא יהיה הבן סרים. משמע הקפידה היא שלא יהיו[4] סריסים או איילונית דאין רואים כלל להוליד, אבל אם הם רואים להוליד, אלא נשא אשה איילונית והיא[5] נשואה לסרים או אביהם פטור מפריה ורביה. וכן כתב בחלקת מחוקק: ט בד"א כשהיו בני בנים זכר ונקבה. כן כתב הרמב"ם פט"ו [מהלכות אישות הלכה ה']. משמע שני זכרים ומכל שכן שני נקבות לא מהני, וכן הוא דעת הסמ"ג מצות עשה (ע"ט) [מ"ט], וכן כתב הסמ"ק [מצוה רפ"ד], וכן הובא בטור יורה דעה סימן (שנ"ב) [של"ב], וכן כתבו בפרישה [פ"ק י"ח] וב"מ [ד"ה כך היא הגירסא] דכן הוא גירסא בטור בסימן זה. ועיין במרומת הדשן סימן (רס"ז) [רס"ב] לישב הסוגיא ועיין תשובת מהר"מ מלובלין [סימן ט"ז]. אבל תוספות [יבמות פ"ב ע"ב ד"ה וכל שכן] סבירא להו שני זכרים מהני כיון שבאו מזכר ונקבה. ולפי הגירסא שלנו בטור בסימן זה מהני אפילו שני נקבות, וכן כתב בחלקת מחוקק: י והניח אחד מהם וכו'. ואם היה לו שני זכרים והם המתו זכר ונקבה לא קיים פריה ורביה. דרבי משה. כי לפי המסקנא בש"ס לא אמרינן בני בנים משלימים. ואם הבן קיים והבת מתה והניחה בת קיים פריה ורביה. יא ואם הבן קיים ולא הוליד עדיין והבת מתה והניחה בן, נראה דלא קיים פריה ורביה. יב כתב בחלקת מחוקק, יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פריה ורביה ואם נקרע בנו לכל דבר. ויש להביא ראיה ממ"ש בהגהת סמ"ק [מינו בנדפס לפניכם], והב"ח הביא[ו] ביורה דעה סימן קל"ה [ד"ה ולא יצא במיעה], אשה מוחזרת שאל משכב על סדין משכב עליהן אים אחר פן המעבר משכבת זרע של אחר, גזירה שמא ישא אחותו מאביו. נשמע דהוי בנו לכל דבר: יא היה הבן ממזר. בספר חסידים סימן מ"ק כתב דלא קיים פריה ורביה כהוליד ממזר, דקיימא לן [יבמות ע"מ ע"ב] ממזר אינו מי. ואפשר הספר חסידים איירי כשאין ידוע דהוא ממזר, אז[6] ממזר אינו מי [שם], אבל אם ידוע דהוא ממזר קיים האב פריה ורביה, דאז מי: יב בנים בגיותו. אע"ג

נכפיה שלא יעשנה, עיין שם: (ו) והוא שלא יהיה הבן סרים וכו'. נראה דאם הבן נשא איילונית, או הבא נשאת לסרים, אז שלא נשאו כולל, קיים האב פריה ורביה, דאם לא כן ליתני רבותא: (ז) במה דברים אמורים כשהיו בני הבנים זכר ונקבה. מדברי המוספות [יבמות דף ס"ב ע"ב בד"ה וכ"ש ברא לברתא] משמע דבשני זכרים הבאים מבן ובת קיים פריה ורביה. ובשאלתי הגבורים [י"ט ע"ב מדפי הרי"ף אות ג'] הוסיף אפילו בשני בנות הבאים מבן ובת קיים פריה ורביה למסקנא דשמעתיה. ופירוש ההלכה לדעת הרמב"ם [פט"ו מהלכות אישות הלכה ה'] מבואר (בדברי) [בדברי][2] האחרונים [מרומת הדשן סימן רס"ב], ואין צריך להאריך בזה כאן. ואם היו לו בן ובת, ומת הבן והוליד בת או לא להיפך, אפשר דאף לדברי הרמב"ם מהני, ואפשר דלא מהני. ועיין בתשובת מהר"ם מלובלין סימן ט"ז: (ח) היה הבן ממזר וכו'. יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם קיים פריה ורביה ואם מקרי

מצות פריה ורביה. ט (ז) יד [ז] במה דברים אמורים [יא] כשהיו בני הבנים זכר (ט) ונקבה והיו באים מזכר ונקבה, אף על פי שהזכר כן בתו והנקבה בת בנו, הואיל ומשני בניו הם באים הרי קיים מצות פריה ורביה. טו אבל אם היו לו בן ובת ומתו [ח] י והניח אחר מהם זכר ונקבה עדיין לא קיים מצוה זו: הגה יא (ח) טז [ט] היה הבן ממזר (ג"ש בשם הריטב"א יבמות כ"ב ע"א ד"ה מתני') יז אם מרש (י) שוטה וקטן[1] קיים המצוה. (מהרי"ל סימן קנ"ו):

ן (יא) יב היו לו יב בנים בגיותו (ט) [ט] יא) יג) ונתגייר

נו לכל דבר. ובלקוטי מהרי"ל נמצא שבן סירא היה בנו של ירמיה שרשן בשמבטי, כי סירא בגימטריא ירמיה"ו. ועיין בספר עבודת הקודש להרב אש המלקי מוהרר"מ קורדמורו זצ"ל[3] בחלק המכלית פרק י"ז [ח"ל, ספר יצירה מזמן אברהם אבינו ע"ה נמצא בין אומות הקדושה, וירמיה עליו השלום בזמן בית הראשון היה מתעסק בו כמו שנמצא בספר הבטחון שעשה רבי יהודה בן בתירא עליו השלום, הביאו רב אחאי גאון ז"ל בספר היחוד, וגם הביאו הקדוש קנה ז"ל בספר הפליאה, שירמיה הנביא עליו השלום היה מתעסק בספר יצירה בינו לבין עצמו, יצתה בת קול ואמרה קנה לך אבר. הלך אצל סירא בנו ונתעסקו בספר יצירה שלשה שנים לקיים הכתוב אז נדברו ירמי ה' וגו' [מלאכי ג', ט"ז]. עכ"ל:] (ט) ונתגייר הוא והם. בתשובת מהרי"ל סימן (רכ"ג)

מדברי הרמב"ם מהני, ואפשר דלדברי הרמב"ם [פט"ו מהלכות אישות הלכה ה'] מבואר (בדברי) [בדברי][2] האחרונים [מרומת הדשן סימן רס"ב], ואין צריך להאריך בזה כאן. ואם היו לו בן ובת, ומת הבן והוליד בת או לא להיפך, אפשר דאף לדברי הרמב"ם מהני, ואפשר דלא מהני. ועיין בתשובת מהר"ם מלובלין סימן ט"ז: (ח) היה הבן ממזר וכו'. יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם קיים פריה ורביה ואם מקרי

הגהות מעשה נסים

[1] מ"ש "וקטן" צריך עיין, דנקבון ליכא חידוש דוהאי מקיים בו פריה ורביה. ובמפרי"ל סימן קנ"ו דהא מקור דין זה אותא רק תרש ושומה, וכן בב"י לחיבת קטן. אמנם בדרכי משה האריך אותא גם קטן, ת"ש. ובד אפרים כתב דלכאורה אבב שטפיה נקט קטן.

[2] כן הוא ברפ"ד קראקא שנת ת"ל.

[3] להדדע לנו הוא להר"מ בר יחזקאל גאנו, וכן כתוב בשער הספר, וכ"כ בסדר הדורות. וכבר העיר מה על החלקת מחוקק בהגהות מנהם ציון על שם ובתולים לחד"א בגמרא ספרים ספר דרך אמונה.

[4] נב"ש מהר"ק הלשון "שלא יהו הם סרים או איילונית וכו'".

[5] אולי צ"ל "או היא".

[6] אולי צ"ל "דאז".

פתחי תשובה

(מ) סריס. עיין באר היטב בשם חלקת מחוקק דאם הם ראוים להוליד אלא הבן נשא איילונית והיא נשואה לסריס, אביהם פטור מפריה ורביה. ובחלקת מחוקק כתב עוד או שלא נשאו כלל. והבאר היטב לא העתיקו דכל שכן הוא. ועיין בספר בני אהובה פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה (ה') [ד"ז] שמפקפק על זה מהא דקיימא לן [יבמות ס"ב ע"א] היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה משום דבעינן לשבת יצדה, ואם כן גם אלו הבנים שלא נשאו נשים סופם למות בלא זרע, אך בזה אפשר לומר דדוקא מתו בחיי האב לא קיים פריה ורביה, אך בבת שנשאת לסריס דוראי לא תוליד במה יקיים האב פריה ורביה, וכי תולין שיגרשה הבעל או שימות. ובחלקת מחוקק החליט גם בזה ריצא, ולדידי צ"ע, ע"ש: (ע) ונקיבה. עיין באר היטב. ומה שכתב ואם הבן קיים ולא הוליד כו' הוא מדברי הבית שמואל. ועיין בהגהות יד אפרים שכתב על זה, לדעת התוס' [ריש ס"ק חה] רשני זכרים הבאים מזכר ונקיבה מהני פשיטא דגם זה מהני. ומה שכתב עוד יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי כו', עיין בספר בני אהובה פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה ו' מה שכתב בזה על דברי החלקת מחוקק. וגם האריך שם לסתור דברי המשגה למלך בפרק הנ"ל [ה"ד], ע"ש. וגם בספר ברכי יוסף סימן זה אות י"ד האריך בזה: (י) שוטה וקטן. לכאורה אגב שיטפיה נקט וקטן. הגהות יד אפרים. ועיין מה שכתבתי לעיל ס"ק ח': (יא) היו לו בנים. עיין בית שמואל ס"ק י"ב מה שכתב ועיין בחושן המשפט סימן רע"ז כו'. ועיין בספר בני אהובה פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה ו':

באר היטב

מ) סריס. משמע הקפידה היא שלא יהיו סריסים או איילונית דאינם רואים להוליד, אבל אם הם רואים להוליד אלא נשא אשה איילונית, והיא נשואה לסרים, או אביהם פטור מפריה ורביה. ת"מ, ב"ש: ע) ונקיבה. משמע שני זכרים ומכל שכן שני נקבות לא מהני' מוס' ביבמות דף ס"ב ע"ב סבירא להו דבשני זכרים הבאים מבן ובת קיים פריה ורביה. ובשאלתי הגבורים הוסיף אפילו בשני בנות הבאים מבן ובת קיים פריה ורביה. ואם היה לו שני זכרים והם הניחו זכר ונקיבה, או שהיה לו שני זכרים ואחד מהם היה לו בת, לא קיים פריה ורביה, שאינו הוא הוליד אחד מהם זכר ונקיבה. ואם הבן קיים והבת מתה והניחה בת, קיים פריה ורביה. ואם הבן קיים ולא הוליד עדיין, והבת מתה והניחה בן, לא קיים פריה ורביה. יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פריה ורביה ואם נקרע בנו לכל דבר. ת"מ, וב"ש הביא ראיה דהוי בנו לכל דבר: י) ממזר. דוקא ממזר ידוע דמי, אבל ממזר אינו ידוע אז אינו מי לא קיים פריה ורביה: יא) ונתגייר. בתשובת מהר"י אבו"ל סימן (רכ"ג) [קנ"ו] פסק אפילו לא נתגיירו בנו עמו קיים פריה ורביה. וכן משמע מתוספות דיבמות דף ס"ב ע"א ד"ה רבי

[ז] במה דברים אמורים כשהיו בני הבנים זכר ונקבה. ב״י וב״ח ושאר פוסקים הטילו מחלוקת בין התוספות והפוסקים ורמב״ם וטור, ונראה דאין באן מחלוקת כלל. דהכי איתא בגמרא ד״במות דף ס״ב [ע״א], אתמר, היו לו בנים ומתו, רב הונא אמר קיים פריה ורביה, רבי יוחנן אמר לא קיים פריה ורביה, לשבת יצרה בעינן וליכא. ויש לדקדק הא בשביל לשבת יצרה יוצא בבן אחד או בבת אחת וכמו שכתוב בסמוך בגמ׳ הנ״ל, דרבי נתן סבירא ליה לבית הלל דסגי בזכר או נקבה משום לשבת יצרה, ואמאי אמרינן שם בגמרא היו לו בנים ומת אחד מהם או שנמצא סריס לא קיים פריה ורביה, הא משום לשבת יצרה די באחד מהם. אלא ודאי כיון דפסקינן הלכה לענין פריה ורביה בעינן זכר ונקבה כברייתו של עולם, גם בשבת הדין כן דבעינן לשבת כברייתו של עולם, ולכך באם מת אחד מהם לא קיים פריה ורביה. אם כן קשה, איך כתבו התוספות [שם] בד״ה וכ״ש ברא לברתא כו׳ והכא שבא מכח מי שפטרתו מפריה ורביה פשיטא דקאי הבן במקום הבת, מאי פשיטא הוא, הא בעינן לשבת יצרה כברייתו של עולם. אלא נראה דפרושו כך הוא, דאביי הוה סבר דלא כגוונא דבעינן בפריה ורביה בעינן נמי בשבת, דהיינו גם בשבת יהיה בעינן דוקא כברייתו של עולם, אלא כיון דפטרוה מפריה ורביה הבא מכחו אפילו שני זכרים, דהיינו גם מבת זכר קאי הבן במקום הבת, רק שלא יהא הבא מכחו גרוע מהוא עצמו, דהיינו ברתא לברא, אף שיש לבת בן והוי כברייתו של עולם לא מהני כיון דבת הבן גרוע מבן הבאה מכחו, ולא בעינן כברייתו של עולם רק שכל אחד יקיים דוגמתו לשבת יצרה, וכל שכן אי מקיים עדיף ממנו, דהיינו ברא לברתא. ורבא השיב לו דבעינן לשבת יצרה דוגמא דפריה ורביה, ובאותו ענין, דהיינו כברייתו של עולם, ולפי זה מהני אף ברתא לברא באם יש בן לבת, אבל אם שניהם זכרים לא קיים דבעינן כברייתו של עולם. ולפי זה הא דכתבו התוספות בשבת מכח מי שפטרתו מפריה ורביה קאי הבן במקום הבת ומהני בשני זכרים היינו לסברת אביי, דאדברי אביי קאי התוספות, אבל לפי מה שהשיב רבא לא מהני שני זכרים וכל שכן שתי נקבות כי אם כברייתו של עולם. וגירסת הטור כאן הוא כמו ביורה דעה סימן שצ״ב ואין צדיך לדחוק, וגם אין כאן מחלוקת בין התוספות והפוסקים כלל. אחר זה ראיתי בתרומת הדשן, וכתב גם כן דתוספות כתבו לפי מה שהיה סבור אביי, אבל לפי המסקנא כיון דרבא תלי טעמא הא איכא שבת אלמא בעינן זכר ונקבה ולית ליה כל שכן דאביי, ע״ש. אלא דלדבריו קשה, אדרבה, מטעמא דשבת היה די בבן או בבת לחור. ולפי מה שכתבתי ניחא:

[ח] והניח אחד מהם. כתב דרכי משה [אות ד׳], אם היו לו שני זכרים והם הניחו זכר ונקבה לא קיים פריה ורביה, ואם אחד מהם קים ולא הוליד עדיין והשני מת והניח דוגמתו, דהיינו אם בן בן או בת בת, קיים פריה ורביה. בחלקת מחוקק [ס״ק ח״] כתב, יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פריה ורביה ונקרא בנו לכל דבר. והביא הבית שמואל [ס״ק י״] ראיה ממה שכתב הב״ח ביורה דעה סימן קצ״ה, אשה תזהר שלא תשכב על סדין ששכב עליו איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר, גזרה ישא אחותו מאביו. נשמע דהוי בנו לכל רבר. עכ״ל. ואין זה ראיה, דשמא לחומרא אמרינן, לקולא לא אמרינן. בפרט במידי דתלי בקום ועשה והיא נתעברה מעצמה ראינו יוצא בזה:

[ט] ונתגייר הוא והם. כן כתבו הרמב״ם פרק ט״ו הלכות אישות [הלכה י״] והטור. ומהרי״ל סימן (רכ״ג) [קצ״ו] כתב דאפילו לא נתגיירו בניו עמו קיים פריה ורביה, וכן משמע קצת בגמרא דיבמות דף ס״ב [ע״א] דקאמר התם היו לו בנים בגיותו ונתגייר כו׳. עכ״ל. אבל נראה להוכיח

טורי זהב כת״י

[*יו] במה דברים אמורים כשהיו בני הבנים זכר ונקיבה. כל זה דעת הרמב״ם [פרק ט״ו מהלכות אישות הלכה ה״] דבעינן בבני בנים זכר ונקיבה כמו בבנים עצמם אלא דמהני אפילו נקיבה מבן. והתוס׳ [יבמות ס״ב ע״ב ד״ה וכל שכן] סבירא להו דאפילו שני בנים סגי מהבן ובת, אע״ג דאמרינן לעיל אין שני זכרים חשובים כבן ובת הכא שאני, שבאים מכח מי שפטרו. ובטור יש שתי גירסאות, ועיקר הגירסא כהרמב״ם, בין שיש לו בן לבן ובת לבת או בן לבת ובת לבן קיים פריה ורביה, וכמו

ביאור הגר״א

יב) והוא שלא כו׳. קרושין שם [כ״ט ע״ב] ואם אי אפשר בלא כו׳. ושמואל ורב יהודה פליגי ארישא דברייתא, כמו שכתוב שם הלכה נושא כו׳, רצה לומר דלא כברייתא, ורבי יוחנן מקיים הברייתא, אלמא הברייתא מיירי במקום שיתבטל מלמודו אם ישא, ואפילו הכי אם אי אפשר בלא אשה כו׳, אלמא צריך ליבטל מלימודו בכהאי גוונא: יג) או הנקבה כו׳. ירושלמי [יבמות פ״ו ה״ן]. ועיין מגיד משנה [הלכות אישות פט״ו ה״ד] ובאר הגולה [אות ג׳]: יד) בד״א בו׳. שם [יבמות ס״ב ע״ב] ברא לברא כו׳ דכולי עלמא תרי כו׳. ומרקאמר לברא לברתא משמע דווקא שבאין מזכר ונקיבה. ופשטא דסוגיא משמע אפילו כשהבני בנים שניהם וכרים, ולרבא אפילו שניהם נקבות, ועיין תוס׳ שם ד״ה וכ״ש כו׳, אלא שיש לרחוק רהכי קאמר, וכל שכן ברא לברתא ובן הזקן קיים, וכן ברתא לברא והבת קיימת. אבל קשה לחלק בין בן עצמו או בנו וגם הרמב״ם [הלכות אישות פט״ו ה״ה] לא הזכירו. [והעיקר גירסת הרמב״ם], אמר ליה רבא לשבת יצרה בעינן ולא גרסינן והאיכא, ופליג אמאי שאמר אביי וכל שכן ברא לברתא, רטעם המתניתין [ס״א ע״ב] הוא שיהא זכר ונקבה בעולם וזהו לשבת לתנא דמתניתין. ועיקר שגירסת הרמב״ם באביי אבל ברא לברתא וברתא לברא לא, אמר ליה רבא לשבת בעינן והאיכא. [ובזה מתורץ קושיית תוס׳ [ס״ב ע״ב] ד״ה וכ״ש. הגהות מהרי״מ]: טו) אבל אם כו׳. שם [יבמות ס״ב ע״ב]: טז) היה הבן כו׳. ירושלמי [יבמות] פ״ב [ה״ח] אמתניתין ובנו לכל דבר אפילו לפריה ורביה, וכל שכן לחרש שוטה שהן בכלל מי שיש לו בן מכל מקום, וגמרא [כ״ב ע״ב דאמר לאתויי ממזר] לא צריכא לאתויי זה מכללא, ראין זה רבותא, וכמו שכתוב שם [ע״א] חוץ מן השפחה כו׳: יז) ונתגייר הוא והם. דאם לא כן מאי קאמר [יבמות ס״ב ע״א] וצריכא כו׳, הא נכרי יורש את אביו דבר תורה. ועיין שם רש״י [ד״ה בנכריותן] ותוס׳ [ד״ה דלאו] שרחקו עצמן לפרש לענין בכורה. אבל לפירוש הרמב״ם [הלכות אישות פט״ו ה״ן] ניחא, דהכי קאמר, וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה גר שנתגייר כו׳, רצה לומר, הבנים שנתגיירו אינן בנים שלו, אבל משום גידותו עצמו לא, כיון דבנכריותו

קובץ מפרשים

ט) [רס״א סעיף ו׳] היה הבן מבחור. נ״ב, עיין מהומי מוסרי״ע מלגאזי על הלכות בכורות שנדפסם דפוס פרעסבורג ובדף פ״ט [פרק מ׳ סוף סוף ס״ס] שם סמרין מה. הגם אם סוליד מרפסה כיון דלא מי אפשר דלא מקיים פריה ורביה. ועיין כ״ם פ״ק י״ל לענין ממזר, ומכל שכן בטריפה דאין יכול לחוליד אף בזכר. ועיין מים מים להפרי מגדים [סימן כ״] וכסעיר המלך פרק י״ל ממאלבות אסורות. ובימרת אחר שיחול לאיות לריך עיון אי קיים פריה ורביה. ועיין ביו״ד סימן כ״ז: (שני למורה)

י) [רס״א שם] או חרש. נ״ב, עיין מלקח מחוקק פ״ק ס׳ נאשה שנתפגרה נאתבנתי וכנ״ש מ״ק יו״ד. ועיין מעשה לחלך פרק מ״ו מאיסורות ס״ד שהסכיך בזה. ודברי ממוהרן, דמ״ו לחזות פעמים דברי מו״ל בשביל קושיא. ולולי לאה דברי הבשב״ן מ״ג סימן רע״ו והבהגות שם שהסיקין מעיל על זה, לא היה המעשה לחלך מהם שכתב בזה. ועיין שבת דף (פ״ו) [פ״ו] ב׳, פירש[ה] מה[לים] שבבת אש עמאה כל זמן שהיא בחם, ועיין ר״ש [ד״ה כל זמן] ותוס׳ שם [ד״ה מהלן], וכרמב״ם פ״ה מאכלות האסורות הלכה י״ב, ודו״ק היטב: (שני למורה)

יא) [כ״ש ס״ק י״] ואם הבן. נ״ב, לדעת המוספות דעני זכרים הכפיים מזכר ונקבה מהני פשיטא דגם זה מהני: (יד אפרים)

יב) [כ״ש ס״ק י״] כתב בח״מ יש להסתפק. נ״ב, עיין בכמי אסהבה פרק ט״ו מהלכות אישות [הלכה ו״]. מאמר סופר: (לשבת הסופרים)

לפיו שאין בזה מרם דרכינו גרשום מאור הגולה ז״ל קרוב לשכר כו׳]. כן הוא לפעמים נגד מה רחוק משכר מלהפסד, ומספק אי אפשר לכפות בשוטים, ועל פי רוב אי אפשר לכפות בהגלות המר וכנ״ל. ואמר שהמנהג לפרף הכפיה עשה זקינה המיר טפי שמפקיע המצוה בידים. הגם היא לא מתלה כל כך מהר להמגרש, והוא לא יעשה עליה מין שנוטה לנגע (ועשה) [ועשה] זקינה. ועל ידי זקינה יוסר מופלג ההולדה משעל ידי שהיה עשר שנים, שמצוי בזה לפעמים שמוליד גם אחר שעשתה עשר שנים. ולרוך לי עוד מין בזה. וכדומה שבמדינות אלו כעם אין מצוי ילד עשה זקינה, וכן הוא נכון:

בזה ולכפות, שמוציאים אמתלאות הכ״ל לזכות על המנהג של הענמת עין. ולפי סגנון הנרייה לפעמים יש גרש ניגוד לכבוד המורה הקדושה אם יחדקקו לזה רגיש בקביעות. ולולי על פי זה י״ל מה שכתבו המלקח ממוקק והבית שמואל ז״ל לדייק אם שוהה עשר שנים אמור מעשה זקינה, ע״ש בסימן מ׳, שיש בזה פנים לכל לד, כי מלד שפירשו מז״ל המקנה לגרש גבי ששהתה עשר שנים, מלד זה ששהתה אמיר טפי, כי המקנה מפקעת מן הכפיקות וכמכר לעיל. גם טעה שבראותה שהעיכוב ממנה מרלה להמגרש ממנו, כמו שכל נשואי אשה המצוה שאם מלדה סוף על ידי מה שהיא נעשית עפילה למצוה, וכן סוף בזה, כשהמגרש ויסובב על ידיה שיולד סוף שהיה לה גם כן שכר טוב מזה. ויש לד שעשה זקינה אמיר טפי עכשיו שהרפרפה המקנה דכפיה לגרש על ידי מה ששהתה עשר שנים על ידי מעשה להעלים עין וכמכר לעיל, ומושבים זה לפסק שאולי עכשיו שב ואל מעשה עדיף, כיון שעכשיו יש פסק אולי הכפיה לא בדברים לו בשוטים, ופסק המוצה בשוטים יש מעשה שנכפיה בדברים קרוב להפסד מלשכר מלד מוטב יהיו שוגגים כו׳ [הש״ש שדברמי עמו מלד ששהה עשר שנים ולא ילד וכ״ל שמעתו בו שכבר ידע היטב על פי רבים שאין בזה מרם דרכינו גרשום מאור הגולה ז״ל בזה, מכל מקום כבר ידע ודאי שהיוב לגרש ולא להמפעל עמה בזה ליתן לה הרבה. כן שמעתי מקודם, ועל ידי זה היה מה שזרחתי בזה, ומה שאמרתי

(סי׳ רמ) וכן נוהגים העולם שלא לשמות משיורי הכוס שנתנה הנדה ואינו נוהגים עוד להדיח הכוס בין שתייה לדיח לשתייה דידיה ומנהג כשר הוא (ד) ומשמע דטעמא דמילתא דלא קפדינן אלא שלא ישתה הוא אחריה כדי שלא יבוא ליתן לבו עליה ויבוא לידי הרגל דבר אבל לשתות היא אחריו ליתא לן בה דאיכא לא מרגלא ליה וכן נראה מדברי הר״א שאכתוב בסוף סימן זה:

בספר המצות (ו) **ונוהגין להפסיק אדם אחר ביניהם: הי״ו ולא ישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה ואין צריך לומר שלא יישן עמה במטה** (ז) **אפילו כל** בדק הבית] כתוב בארחות חיים (הל׳ נדה סי׳ ט אות יא) ובקערה לאכול זה מה שהותיר זה מוחר ד*) [עד כאן]:

ה(א) **ומ״ש ולא ישב במטה המיוחדת לה.** זה לשון הרשב״א (תוה״א ב״ז ש״ב ג:) כתב הר״א (בעה״ב סוף שער הפרישה) מדברי רבינו אלי גאון ז״ל נראה שאסור לישן על מטתה אפילו אינה עמו במטה מפני הרגל עבירה ונראין הדברים [ק״ו] שאפילו להליץ מטתו בפניו אסור משום הרגל עבירה לשכב על מטתה ממש שיש הרגל יותר לא כל שכן ע״כ וכן כתב הרב המגיד (איסו״ב פי״א ה״ט) בשמו ובשם הרמב״ן (פי״ח ה״ז) וגם הגהות (שם אות כ) כתבו כן בשם הרמב״ן וכבר כתבתי לשון הרא״ש בתשובה בסימן קל״ג (עב: ד״ה ונוהג) כמו שכתבה הרא״ש בפרק תינוקת (סי׳ ב) וכתב רבינו דאסור אפילו שלא בפניה דהרהור איכא אפילו שלא בפניה ואע״ג דהרא״ש לא אסר אלא ליישן על מטתה משמע לרבינו דהוא הדין דאסור [ג] ליישב עליה דמשיגה עליה נמי איכא הרהור ומלך הרהור יבוא לידי הרגל עבירה:

ו(א) **ומ״ש ואין צריך לומר שלא יישן עמה על המטה ואפילו כל אחד ואחד בבגדו ואין נוגעים זה בזה.** נעיא דאיפשיטא בפרק קמא דשבת (יג.):

ה(ב) **וכתב** המרדכי פ״ק דשבת (סי׳ רלא) בספר לפנת פענח כט) כתב בשם רש״י ל) שאסור לו לישב על כסא אחרון אשר אשתו נדה יושבת עליו וכתוב על זה בתרומת הדשן (סי׳ רי״ט) ובהלכות נדה לא) כתב עליה דהרולאה זו מומרת בעלמא היא וכתב ששמע שאחד מהגדולים היה נוהג להתיר לישב יחד על הספסל כשהוא מסובר בכותלי הבית כמו באלטנאות לב) דאין לאסור אלא כשהספסל פנוי:

[בדק הבית] וזה לשון ארחות חיים (הל׳ נדה סי׳ ט אות יא) אסור לישב בספסל שהיא יושבת אם אינו קבוע שלא תוכל לנענע אנה ואנה ויש מתירין אם ישב אדם ביניהם עכ״ל [עד כאן]:

וכתוב עוד בתרומת הדשן דלילך בעגלה עם אשתו נדה מותר אפילו אין בעגלה אלא האיש ואשתו וגם העגלה שלהם דאלתו דרך מיצה הוא כמו יציאת הספסל דשמיי התם שדרך אותם להתקבץ יחד ולהתוועד בכהאי גוונא אבל עגלה כיון דדרך בני אדם נכרים להתקבץ ולשכור עגלה לילך בה מעיר לעיר תו לא הוי דרך מיצה אמנם ללכת עם אשתו נדה בעגלה דרך טיול לגנות ולכרמים וכהאי גוונא לא בירינא להתיר עכ״ל (ה) ומי מצאתי כתוב בשם ספר אגודה (נדה סי׳ מג) לב*) יכול האיש לישב עם אשתו בקרון או בספינה ואפילו

דרכי משה

(ד) **ומנהגינו** כדעת ספר המצות להפסיק אדם אחר ביניהם ולא מצרכינן לכוס הדחה ואפילו אי ליכא אדם אחר שיפסיק מ״מ ירחיק הכוס לכלי אחר ויחזור וישפכנו דשרי כדלעיל כד) וכתב בקונטרס כה) של הלכות נדה דהוא הדין באכילה דינא נמי הכי וכתב שם ראם הלכה האשה לאחר ששתתה או אכלה מותר הבעל לאכול או לשתות המותר דאין כאן חיבה עכ״ל: (ה) **ומשמע** מדברי תרומת הדשן דלא התיר אלא כשאינם נוגעים זה בזה אלא א׳ יושב לפנים וא׳ יושב לאחוד מיהו לטיול אפילו בכהאי גוונא אסור:

פרישה

עיין בית יוסף שמביא הגהות מיימוניות דמוכר דוקא כשהוא שותה תחלה אבל לא היא: (ו) **ונוהגין להפסיק אדם אחר ביניהם.** והוא הדין דאסור לאכול משיורי מאכלה (ואם אכלה אחרת לאחר שנתנה לאכול מו אכלה מותר לבעלה לאכול מו לשתות המותר דאין כאן חיבה כך כתב בקונטרס של הלכות נדה. דרכי משה. עד כאן המגיה). רמ״א (פ״ג): (ז) **אפילו כל אחד ואחד בבגדו.** ואפילו בשתי מטות אסורות אם נוגעות זו בזו (מרדכי פרק קמא דשבת). רמ״א (פ״ו):

חדושי הגהות

[ג] **הב״ח** כתב שבאנס המרץ הרב ב״י מה דנוקא מוטעם היתה לפניו אבל הגהון כפי מה שכתוב בקצת נוסחאות ״ולא ישכב״ במקום ״ולא ישב״ דאל״כ קשיא מנא ליה להעור לאסור בישיבה דהא לא מצינו אסור רק לישן ולא כמו שכתב בשלבן ערוך לא ישב וכו׳ עד כאן וכן כתב הש״ך. ועיין ע״ז ולענ״ד דוא קדשו דיבר בו שהנוסחא הגמורה היתה לפני הרב ב״י שכן מצאתי להדיא בספר הילקה כח) להרב הגדול רבינו יונה ז״ל (אות עב) וזה לשונו ואסור לבעלה לישב על גבי מטתה אע״פ שאינה בעת הנדה עכ״ל ופוסק מדי מקן גברא דמסייעיה והרבה פעמים מצינו שהעתור דרך בעקבות הספר הזה (עיין בתורת חיים בב״י סוף סימן ג׳ ד״ה ואמר וכו׳) ולכן הדין עם הרב ב״י:

הגהות והערות

מיימוני הרגיל, וגם במהר״מ לא מצאתי, ובמרדכי שבועות סי׳ תשמג בהגהת רמ״א שם למר דין האחרון מהמרדכי דפ״ק רשבת עיי״ש: כד) **כלומר** יחזור וישפכנו לכלי הראשון אם יצאה (כגון שהודיקו לקנקן או לקערה) כדלעיל בדרב״מ הארוך בשם הגהות מיימוני (המובא בב״י): כה) **אולי** כוונתו למרדכי בשבועות ששם קונטרס להלכות נדה (וקוראו כן כי לעיל מיצה הביא בדרכ״מ הארוך את המרדכי דשבת, על כן כתב כאן שהמרדכי בקונטרסו להלכות נדה כתב כדלהלן), כי מה שכתב דבאכילה דינא הכי מובח שם עיי״ש בסי׳ תשמג מה שכתב דבאכילה ושתיה אין קרובי וכו׳, ומה שכתב ראם הלכה האשה וכו׳ הוא שם (בסימן הנ״ל) להדיא בשם ראבי״ה, ואין מסחכר שיתעלם ממדרבי בשם ראבי״ה ויכתוב בשם קונטרס, אולם עיין ש״ך סק״ח ופרישה אות ו שלא הבינו כן: כה*) **וכן** הוא בטור שעם רפו״ר של הפרישה: כו) **מכאן** הוא דברי הב״ח עצמו בהסבר לשון הרשב״א והטור דר״ל שלא ישכב לישן כדרך שהיו רגילים לישן אז בלא בגדים, ועיין שערי דיעה שרן כזה אי ר״ל דוקא כשפרשט בגדיו אסור או דהכל תלוי אם שוכב או יושב. ועיין ט״ז סק״ו שהסכים עם גידסת ״ולא ישב״: כו*) **בש״ך** סק״ט העתיק מהב״ח ״אין בו איסור אפילו בפניה״: כז) **לא** מצאתי, ועיין בענין זה בשלטי הגבורים על הרי״ף שבועות דף ב ע״א: כח) **אין** זה ספר היראה המצוי אצלינו בשם זה אלא הספר שירוע כיום בשם אגרת החשובה: כט) **עיין** בראב״ן (שהוא ספר צפנת פענח) ריש סי׳ שלה ״ונהגו סלסול וקדושה בעצמן שלא לאכול ולשתות עמה וגם שלא לישב במושכה וכו׳״ אולי נחכוין לרמח לדין זה, אך לא כתבו בשם רש״י: ל) **בספר** הפרדס סי׳ רעא וספר האורה ח״ב סי׳ א כתב ״אבל מחמירין אנו על עצמנו ואין אנו אוכלין בקערה אחת ולא משיחדי מאכלה ולא ישבין על מושבה ולא מקבלין וכו׳״: לא) **אולי** כוונתו להלכות נדה שבשערי דורא ששם בסי׳ יח כחוב לשון זה, (וכן בחרומת הדשן סי׳ רמו העתיק בשם ״הלכות נדה״ לענין מראות והוא בשערי דורא סימן כא): לב) **עיין** במרדש חנחומא סוף פרשת מצורע (בהוספה לר׳ שרירא גאון) וז״ל המת בבית אין כהן גדול נכנס לשם, אבל נדה כהן גדול נכנס עמה בבית, ויושב עמה על האצטבא, ובלבר שלא תהא מתנדדת עכ״ל: לב*) **באגודה** ״בזמן הזה יכול וכו׳״, וכן העתיק בדרכי משה הארוך:

מפתח סדרי טהרה

ד*) ס״ט סק״ח:

מבית המרחץ, וכשחל ערב פסח בשבת היה עושה בה סעודה שלישית[15].

ענין רסא

והאיש אשר הפקידו אצלו בהמה שתהא עושה ואוכלת, ונאנסה.

השומר פטור הוא, כי הוא שומר חינם, שאינו לא נושא שכר ולא שואל שיתחייב באונסיה[1].

שאלה רסב

ששאלת מי שפוסק לתת לבתו מאה זהובים, כל זהוב מסך כ"ח זחים, ונשא פחם וכתב הכתובה. והפחיתו הזוזים, ועכשיו תובע התתן לחמיו שיתן לו מה שפסק. והוא אומר שלא פסק לתת לבתו אלא המטלטלין כפי מה שנשומו אותם, ומנהג המקום לשום אותם יומם מכדי שוויהם מעט, וכן כותבין הכתובה באותה שומא, ואם לא ירצה הבעל ליטול המטלטלין ימתין עד שימכרו ויטול דמיהם. והבעל אומר שיפחתו לו מסך הכתובה כל מה שיפחתו המטלטלים אם ימכרו.

תשובה בענין פחיתת הזוזים צריך ליתן האב כמו אותה שעה שפסק, ישומו כמה זוזים היו באותו זמן, וכפי שיעור אותם אוקיות יתן לה מהזוזים היוצאים עתה, ולא יפסיד החתן כלום.

ולענין שומת הבגדים.

דע, כי לפי מה שהיו נוהגין בזמן התלמוד[1], כשהיו שמין הבגדים היו פוחתין השומה, ופירש ר"ח ז"ל[2] לפי שדרכן היה להוסיף בשומת לבבות התתן, וכשהיו מכניסין כספים היו מוסיפין שלש. אבל בכר אמרו בגמרא[3] אמר רבן שמעון בן גמליאל הכל כמנהג המדינה, וכן אמרו בתוספתא[4] אמר רבי יוסי מקום שנהגו שלא לפחות מן השום ושלא להוסיף על הכספים אין משנין ממנהג המדינה.

ולפי זה לא ימכרו הבגדים, אלא ישומו אותם כפי מה שנהגו, ולפי אותה השומה ישלים לו למאה דינרי זהב, כל דינר בסך כ"ח זחים מהזוזים שהיו בזמן שפסק. ואם שומת הבגדים לא תעלה למאה זהב, והאב אינו רוצה להשלים, יחליף הכתובה, שאינו מן הדין שיתחייב במה שלא השלים מותנו. והיה הדין לכוף לאב שיתן כל מה שפסק כדין מלוה, כי כן כתב רש"י ז"ל בפרק המקבל[5], וכן הסכימו עמו הראשונים ז"ל[6].

שאלה רסג

תונס.

שאלת איש ואשה היו מתעצמים, האשה טוענת כי הבעל ישען על בימה ולא יעמוד, והוא מודה לה. אחר כך נתעברה, ועדיין היא מודה שלא בא עליה ועדיין היא בתולה, אלא שנתפשט הזרע ברחמה ונתעברה בתולה, והיא אומרת כי נשים תכמות הכירו שהיא נתעברה בתולה, והשיבו בתוליה כדי להקל עליה הלידה. וילדה בת, והיה קורא אותה בתי.

אם שנאמין אותה שאפשר לה להתעבר ממנו בעודה בתולה, או מפני אהבת האשה שלא לאוסרה עליו, או מפני שלא פי כסיל מחתה לו[1], וקרניים מידו לו[2].

ואחר כך נשא אשה אחרת, ואירס אחרת, ומת, ונתפתח הדבר אם היא זקוקה הארוסה ליבום או לא.

תשובה בזה יש לעיין אם אפשר לאשה להתעבר בעודה בתולה להתפשט הזרע ברחם בלא ביאה. דבפרק יולא דופן[3] משמע דכל שכבת זרע שיולא בהרגשה אפילו

15 תוס' פסחים לה, ב ר"ה ומי פירות ושם צט, ב ר"ה לא יאכל, סמ"ק סי' ריט, טור סי' חמר.

רסא. 1 רבינו מכריע שהמלאכה שעושה הבהמה תמורת מאכלה אינו הופך את השומר אותה לשומר שכר או שוכר, והוא נשאר שומר חינם. ואמנם במשנה ב"מ כח, ב נפסק 'מה יהא ברמים ר"ט אומר ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חייב באחריותך', ולהלן מג, א 'מותרין ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חייב באחריותך', אך מטבע אינו אוכל תמורת השימוש בם. ותכן לומר שרבינו סתכורין שהיא עושה מלאכה רק בכמות שיש בה כדי לשלם עבור מאכלה, ורק אז הוא נחשב שומר חינם, אך הדברים אינם מפורשים בדברי רבינו. ונראה שכל ענד לא פורש בין המפקיד ענבר שהוכות למלאכת הבהמה היא שכר, והשומר לא הסכים לקבל אחריות של שומר שכר, רינו כפתות שבשומרים. ועי' בריטב"א לשבועות מד, א שכל שומר חינם אינו נחשב שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף משום שטיפולו בחפץ הוא 'מדין שמירתו שקיבל עליו בפירוש, ולא חשיב עוסק במצוה לפוטרו מפרוטה לענין; ובחירושיו לב"מ פב, א תירץ 'שכל עיקרו לא נחת אלא להיות שומר חינם', עי"ש. ואולי ה"ה כאן, שלא נחת אלא להיות שומר חינם שמקבל תשלום עבור מה שהבהמה אוכלת, ולדעת רבינו אין צורך לדקדק בחשבון כמה אוכלת וכמה עושה.

רסב. 1 כתובות סו, א-ב במשנה. 2 שם עמ' ב חד"ה וכשהתתן. 3 שם במשנה. 4 כתובות פ"ו ה"ד. 5 ב"מ קד, ב ר"ה גובה. 6 ראה רמב"ן ב"מ שם ר"ה ומה שפירש. ועי' מה שכתב רבינו בענין זה בהרחבה לעיל בח"ב סוף סי' קסט, וראה לעיל ח"א סו"ס צה ד"ה והטוב והישר.

רסג. 1 משלי יח, ז. 2 תבקוק ג, ד. 3 נידה מג, א.

משמש מיטתו בחלוש מיקרי יורה כחץ, וכיון שהוא יורה כחץ מיקרי רשוי להזריע והיא מטמאה. אבל יש מחלקין[4] בין יורה כחץ ליורה כחץ, שיש יורה כחץ בשעת יציאתו ועדיין אינו רשוי להזריע, דשמא אינו הולך למרחוק כשיגיע בגופה במקום שהיה אותה הזריעה רשוי להוליד, אבל כשהיא בשעת הנחתו בגוף האשה יורה כחץ אז הוא רשוי להוליד, ועל זה אמרו ביבמות בפרק הבא על יבמתו[5] איכי קיים לה ביורה כחץ ואיהו לא קיים ליה. ולפי זה בנדון שלפנינו היה רשוי להשתפך אם אפשר שתתעבר בשפיכת הזרע מפי הרשם אל תוך הרשם, אם לא.

ונראה שאפשר הוא, שהרי בפרק אין דורשין[6] אמרו שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו להתירה לכהן, דשמא נבעלה, או מיישינן שמא באמצעי עיברה, פירוש שהאיש פלט שכבת זרע בתוך אמצעי והיא רצתה בו ונכנס ברחמה ונתעברה ומותרת לכהן. והקשו והאמר שמואל כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מזריע, ותירצו הכא נמי מעיקרא יורה כחץ הוה. נראה מכאן שאם היה יורה כחץ בשעת עקירה אפשר שתתעבר בתולה ותהיה מותרת לכהן[7]. ואם נאמין לספרים חיצונים[8], מצינו בספר בן סירא[9] כי אמו נתעברה משכבת זרע של ירמיה באמצעי, וסירא בגימטריא ירמיהו[10]. וגזה הוכשרה הכא לבוא בקהל ולירש בנכסי אביה וליאסר בקרובי אביה.

ראם[11] אינו אומר זו הבת אי אפשר לאוסרה לבוא בקהל, לפי שרוב כשרים אלה בעיר שרובה גויים, ואינן שנתעברה מגוי, וגוי ועבד הבא על בת ישראל ואפילו אשת איש הולד כשר[12], אבל היה ראוי להשתפק באשתו שתהא נריכה תליה. אבל כיון שהיה קורא אותה בתי ודל עם אשתו, כל אותן טענות שהיו ביניהם אין אמתו מקבלין אותם.

ענין רסד

שנינו בספרי בפרשת כי תצא[1], והיה לפנות ערב, מלמד שהקרי פוטר בזיבה מעת לעת. פירוש, שאם ראה קרי ובמוך מעת לעת ראה זיבה, אותה ראיה אינה כלום, דמשנינן לה ראיית אונס, דמחמת ראיית קרי באה אותה זיבה. וברייתא שניה קא מיירי, שאינה מטמאה באונס[2]. וכן שנינו בפרק שני ממסכת זבים[3] הרואה קרי אינו מטמא בזיבה מעת לעת, וטעמא משום דמשנינן לה ראיית אונס. וכן פירש שם רבינו שמשון ז"ל.

ותשלום בריתא דספרי, וכבוא השמש, ביאת שמש מעכבתו ליכנס כו' ואין זיבתו מעכבתו. פירוש, שאם טבל והעריב שמש לראיית הקרי מותר ליכנס אף על פי שלא טבל לראיית זיבתו שהיתה במוך מעת לעת, שאם ראה קרי יום ראשון בבוקר וראה זיבה ליל שני, כיון שטבל יום ראשון והעריב שמש טהר, וראיית זיבתו שהיתה ליל שני אין מעכבתו מליכנס, שאין אותה ראיה מטמאתו כלל לפי שהיתה תוך מעת לעת לראיית קרי, והיא ראיית אונס שאינה מטמאה כלל[4].

4 ראה תוס' שם ד"ה בראויה בתירוצו הראשון. 5 יבמות סה, א. 6 חגיגה יד, ב. 7 הגהה זו נוספה ב'חלון' בכתה"י ובדפוסים: 'אמר המגיה. כן העידו לי גרים, שנשים הרבה מהם מתעברות ועדיין הם בתולות. וכן העיד לי החכם ה"ר אברהם ישראל שראה כך לבתולה שאינה קרובתו'. עד כאן. וע' בשו"ת עמק הלכה ח"א סי' סח. 8 ראה ציין אליעזר ח"ג סימן כז פרק ג שבודאי לא כיוון רבינו לאחד מספרי חז"ל, "כי כבר העד העיד בנו החכם מו"ה יהודה ליב בן זאב ז"ל כהקדמת ספר בן סירא ששאל על אודות האגדה הנ"ל להגאון ר' ישעיה פיק ברלין ז"ל והשיב לו שלא מיניה ולא מקצחיה נמצא בדברי חז"ל בשום מקום". וראה בהע' הבאה. 9 מקורו של סיפור זה הוא כספר אלפא ביתא דבן סירא, שאינו ספר מוסמך (עיין בספר מקדמוניות היהודים של עפשטיין עמ' קי ואילך). אך הסיפור הובא בליקוטי מהרי"ל (ספר מהרי"ל מהדורת מכון ירושלים עמ' תרי אות ג), ובכ"ח יו"ד סי' קצה ד"ה לא ישב 'מצאתי בהגהות סמ"ק מה"ד פרץ', ובחלקת מחוקק על שו"ע אה"ע סי' א ס"ק ח, ובמשנה למלך הל' אישות פט"ו ה"ד, ועוד. וראה ציין אליעזר שם שכתב "ועיין בתשב"ץ בח"ג סי' רס"ג שמכניס פקפוק בנכונות האגדה הזאת של בן סירא", וכוונתו ללשון רבנו 'ואם נאמין לספרים חיצוניים'. וראה גם מ"ש הרשז"א במנחת שלמה תנינא (ב-ג) סימן קכד "והנה זה ודאי דלהלכה אין לסמוך כלל על האגדה מבן סירא שהיא מפוקפקת, וכמו שהביאו מהתשב"ץ ח"ג סי' רס"ג" וכו'.

וע"ע בספר רכ פעלים לד"א בן הגר"א מהד' ורשה תרנ"ד (כא, א) ערך ספר בטחון, ובהערה א מאת המו"ל שם. 10 ראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רסח שמביא תורף דברי רבינו בתשובה זו, ומביא מהם סימוכין להקל בהזרעה מלאכותית מזרע הבעל, עיי"ש בכל דבריו. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ב אה"ע סי' א אות ב, ח"ז יו"ד סי' כד אות ה, ות"ח אה"ע סי' כא אות ג (וראה אגת"ל כרך כד ערך יחס טור פא והערה 348). 11 כצ"ל, וכ"ה בכת"י ובדפו"ר "ראם א"א זה הבת א"א לאוסרה...", ועל פי זה גם פתחנו בפנים את שני הר"ת 'א"א'. וכן מוכח גם מתוך ההמשך "אבל כיון שהיה קורא אותה בתי" (אמנם בדפוס שני איתא "וגם (א"א) זו הבת א"א לאוסרה..."), כנראה מתוך שלדעת המרפיס לא היה לזה מובן שם את הר"ת 'א"א' הראשונים בסוגריים). 12 יבמות מה, ב.

רסד. 1 על דברים כג, יב. 2 זבים פ"ב מ"ב, נידה לה, א. וראיה ראשונה מטמאה באונס כשכבת זרע, כראיתא בנידה שם. 3 משנה ג, ועי' רע"ב ותרו"ט. ועי' נזיר סו, א תוד"ה אלא, ומאירי שם. 4 מוכח מדברי רבינו, שראית זיבה זו, לא רק שאין לה דין ראיה שניה לטמא משכב ומושב הואיל והיא באונס, אלא אינה מטמאת כלל, ואף לא טומאת ערב כדין בעל קרי. וצ"ע מדוע לא נחשיב אותה כראיה ראשונה, שמטמאת אף באונס בכל סוגי ההפרשות כדין בעל קרי. וע"ע מ"ש רבנו לעיל ח"א סי' קא-קב. ועי' אגת"ל ערך זב (ברך יא טור תרלה) שהביא שיטות שונות לביאור הספרי.

בבקר בנקר בהיטי
ים בוליים,
הדלקה[2]. ומדברי הר
עליו[4], ומ

ובפרק שני שעירי
ומטיב אם
הדלקה היא[7], והראב
אבל הדלקה ביום לי
דישון הטמורה, אלא

כתית[1] למנחות[2].

בא להמיר כמים לא
מיוב בו. ובמנור

כן דרשו רבותינו ז"

כהניך ילבשו צדק[1].
שאמרו בזכ

וחסידיך, הלוים, י

רסה. 1 שמות ל, ז. בין הערביים'. וכן פירשו ד"ה בשלמא (הראשון) 3 בסה"מ עשין כה, ובהל להרליץ גם בבוקר. שינויים גם שם סי' שס) המפחה במהד' פרנקל שו לפרטיהן. 5 פ"ג מ' בא לו כה"ג, ע, א במשנ נמצא ברע"ב על משנת יו לשיטת הרמב"ם, עי' תויר לתמיד פ"ג מ"ט. ועי' בהי הי"ג, ובהל' עבודת יוה"כ ולהטיב שמשנה זו נשנתה קצב, ובמאירי לשבת כב, בשורש העשירי, וב'זיו הז

רסו. 1 כצ"ל, ונראה 2 עי' שמות כט, מ ורש" שמות כז, כ ד"ה כתיח וב

רסז. 1 תהילים קלב,

מהרש"ם שיק מצוה א' ב' על תרי"ג מצות

פ' בראשית מצוה א'

מ"ע לב"ע

מצות עשה לפרות ולרבות שנאמר ויאמר להם אלקים פרו ורבו. וכתב מצות עשה כ' מ"ע ליתא אשה, וברמב"ם דהמיוחד בדיוק לא כתב כן דס"ל כמ"ש הרמ"ם פ"ק דהתוכות אות י"ב דאפי' בלא נשואין חלה בפילגש מקיים מ"ע זו ולכך אין מברכין. מיהו גם הרמב"ם נמנין המצות מצוה ר"ב מצה המ"ע לפרות ולרבות אפ"ג שהרמב"ם לשיטתו בפ"ח מאישות דין ד' סובר דיש איסור בפילגש פיי"ם בכ"מ מיהו מ"ע זו כולל גם המלך דמותר בפילגש כמ"ש הרמב"ם בפ"ד ממלכים וגם עיקר הקרא לקודש מ"ת נאמר. והרמב"ם בתמנין המצות כ' ויכוין לקיום המין - ותימה מל"ל זה ורחיתי בפ' דרך פיקודיך חקר בזה אי יוצא בלי כוונה לדידן דקיי"ל מצות צריכות כוונה פיי"ם, אבל הרמב"ם הרחב דלאו משום מצות צריכות כוונה אתי' אלי' שהרי הרמב"ם פ"ו מה' תמן ומצה פשק דיוצא בלא כוונה או משום דעושה מעשה לדעת הה"מ או משום דהוי כמתעסק בחלבים ופריות לדעת הכ"מ בפ"ב משופר דין ד'. ואי"כ גם כאן יוצא בלי כוונה וקשיא ליתא דהרמב"ם ובמיוחד לא כ' דבעי כוונה. מיהו יש עוד שינוי. הרמב"ם מביא הקרא דפ' נח ואתם פרו ורבו וגו' והמיוחד מביא קרא הל"ל ויאמר להם פרו ורבו, והגלע"ד לייחס דבל אד אזל לשיטתי' דהרי בכר הקשה המגדמי פ"ז דיש הבילה בזה בסנהדרין דף כ"ם מביא הקרא דאתם פרו ורבו וביבמות דף ס"ם יליף מקרא דויאמר וכ' הסם מדרשות אלוקות ופיין בהרש"ם בסנהדרין כ"ם שהאריך בזה, ולפ"ד הרחה לייחס בעזה"י הם ודאי מקרא זה של אדם וכן נפ' נח דכתיב ויברך וגו' ויאמר להם יש לפרש בב' אופנים ויש בהם כ' מהמפות או לברכה או לאלוה או לתרוויהו ואמן אמרי לקולא ולחומר' לחומר' מקשינן והה"ד הכא לחומרא דרשי אם אינו מוכח בהיפך, ולכך לולי דבתי' הקרא ואתם פרו ורבו דאחר הבחוב ואם להם ומוכח דהרחשון לברכה ועד אותו הפת הייו מצוין מבח קרא הרחשון דבבר בתבתי במקום אחר דהא דלחומרא מקשינן אינו הפק אלא כיון שבך הוא המידה ממילא אתן הטורה שב' לנו לשון זה פ"ב כיון לחומרא, ולכך א"ש כ' הסוגיות כיון דפד שנאמר קרא דפ' נח ואתם פרו ורבו הוי מפרשינן קרא הרחשון לאלוה ושם כתיב ובנשוה לכך פלינו ביבמות בהאי קרא אבל לאחר שאמר הקב"ה ואתם פרו ורבו גילה לן הרחשון לברכה. אמנם להרמב"ם דבוכר הפיקא דאו' מה"ת לקולא אפשר דאינו מוכרח לחומרא. וברחה דלכך ס"ל להרמב"ם אי' אחר על זה דבאמת תרוויהו בהו לאלוה נ"ב אלא שהקרא ואתם בא לאדם לן פרט מ' ומתקרא קמא נמי יליפי' פרטים אחרים מקרא דבתי' ובכשו' יליפי' לפסור אשה ומקרא דאתם פרו ורבו וברלו בחרן ורבו בה זה הסיום ורבו בה הוא מיותר אלא בא ללמד בה ובשביל קיום הארץ בשביל קיום המין ולזה הוכשל המ"ע לחורות דבעיקן איכון לקיום המין ולכך המיוחד שמביא קרא הרחשון הוכר בחמת דלא בפי' איכון:

ב) ומ"ע זו יליפי' דבשים פסורות מדבתיב ובכשו' וביבמות שם יליף ר"י מדאמר הסי"ת לאברהם פרה ורבה והקשה המהרש"ם בהנהדרין ל"ם דאבתי קשה הא בקרא שלוה ה' בתיב פרו ורבו. ולפ"ד הרחה לייחס דהנה הרי"ן ריש פ' הלים מקדש כ' לייחס הא דאמרי' שם מלוה בה יותר מבשלוחה שנם אלא מלוה מעשה דהיא מסייע למלוה ובשנת דף ל"ג קרינן לי' לזה יכול ולזה אינו יכול מסייע פיי"ם בזה יכול וזה יכול פלינו אבל זה אינו יכול וזה אינו יכול לא בקרא מסייע וא"כ הרחה בשפת הבריאה וכן לאחר המבול שלא הי' אשה אחרת. בעולם דבשי בניו אסורי' לאחריני בדבתיב ודבק באשתו א"כ לא הי' יכול לקיים מ"ע זו אלא פ"י אשה זו לכך אפיר אז המלוה על שניהם נאמרה משא"כ לדורות בתיב אפיר ובכשו' לאשור האשה אפיר אינו אלא מסייע דאפשר לקיים פ"י אחרת ולכך בהברהם אפי' אפשר באחרת בתיב פרה ורבה רק עליו:

ובזה אמרתי לייחס קושי' המהרש"ם בקדושין ל"ד דקאמר א"ת ופרי' ורבי' הוי ב' בתובים דבשים פסורות ופריך ולריב"ב ובקשה המהרש"ם הרי גם לרבנן אילפרך ובכשו' כי הינו דלא נילף מוילמר לנה דפל שיהם. ולהגיל א"ם בפרש לפמש"כ הרמב"ן בתי' דף כ"ם לענין מילה אפי' הוי מ"ע אהנ"ג אפ"ה אפשר דאשה מייבת לאול הוחיל ואין המיוחד אלי' מלד פלמה אלא מלד אחר מלד הבן ובמלוה עשה אהנ"ג בבה"ג מייבת וא"כ ה"ה לפי הס"ד שם דאמת"ת יליפינן מ"ע אלהנ"ג בשים פסורות נ"ב דוקא אם שאינה מייבת מלד אחר וא"כ הם אין אשה אחרת בעולם אלא זו הינ מחוייבת מדינא

ולכך שפיר בתיב ויאמר להם ולעולם עדיין בשאר הלימוד אתי"ת דבשים מלד אלמה בחיבה בשים אחרות פסורות ונילף אתי"ת ול"ל ובכשו' ופ"ב לרבנן אחיא לב' בתובים וא"ם ומיובב קושי' מהרש"ם מב"ם דהרי רחי' לזה מדר"י מקרא דבתיב אלל אברהם פרה ורבה וא"כ קיי"ל לדינא דאשה אינה מלוה על פ"ז מיהו כ' המג"א בפי' קל"ג סק"ם בשם התוס' דאשה חייבת מה"ת משום לשבת ילדה וא"כ הב"ם בפי' מ' סק"ב בשמם, ולכאו' קשה לי מהא דקיי"ל בהפפ"ז סי' ה' ספי' י"ב ובב"ם שם דאשה מותרת לשתות כוס של עקרין ובשבת קי"א פ"א מבואר דאי אשה מלוה על פ"ז אסורה לשתות וא"כ מינה הה"ד אי יש בה משום לשבת יפי' אסור ודוחק לומר דמיירי בעקרה או בזקינה דאסור בחיים ומותרת באשה כדאי' בשבת שם דאיך שתמו הפוסקים ואפשר לומר דמיירי בים לה בן או בת אחת דבבר קיימה לשבת כדאי' ביבמות ס"ב פ"א ורחה דבבה"ג אפי' מדרבנן לא חייבת משום לפרה אל תנא ידך דדוקא בהאיש דבתיב ורבו חייבו בזה. ולפי"ז יפי' מקום לייחס מה שמקש' על המג"א הנ"ל מיבמות דף ס"ב פ"ב דבפי' דווקא שתפסן האשה בפי' מוקרת לידה ומרת לקבורה אז כופין אותו לגרשה ותיפוק לי' משום שבת ולבל"ל איבא למימר בחיה לה בת ובת לא הוי מוקרת לידה כדאמרי' בקדושין פ"ק דאשה לא ספקה מיהו גם זה קשה איך שתמו ולכך הפיקר הפ"ם הבית מאיר דאפי' למג"א אין כופין פ"ז פיי"ם. ויש רחי' לזה מלשון הירושלמי פ"ם הבא על יבמתו שאם איתא דבדפתה לאשה כופין אותו לגרש וסיימו מסתמא משום שבת:

ד) ואם נתפבדה בחמבבי כ' בחמ"ם והב"ם פי' ג' שקי"ד דקיים הוא פ"ו - ולפפל"ד אפי' אי חביב בבנו לענין שאר דברים מ"מ לא קיים מצות פ"ו שבמצוה הוא פניו ומה שנתרבה מחליו לא יצא ידי חובתו ורחי' לזה דהרי קיי"ל דבפי' דוקא בן ובת וכזה פני אפי' בבני בנים אבל אי אבן ובת בחו לו ממד בן או בת לא יצא ואמאי הרי הם בבניו אפ"ב שהם חשובין בבחו ממילא והמצוה עליו לפרות ולרבות. והא דגר שנתגייר יולא בבנים שפי' לו בניותו בדאי' שם ביבמות לר"י דף ס"ב אפ"ג דאמרי' ביבמות דף ל"ח דגוי אפקרי' לגרעי', ובעורי אבן בר"ם דף כ"ח ע"א הקשה פ"ז פיי"ם פיבו הרבב"ן בעצמי המצות מצוה קב"ב כ' כיון שבגוי נ"ב מחויב בפ"ו לענין זה משום בזרעי' ורחמנא אחשבי' מיהו דווקא אם בניו נתגיירו עיי"ש. וכנוף הדבר הם יש אפשרות שתתעבר בחמבבי עיין במש"ל בשע"ו מאישות הוכיח דלא קיי"ל בבן זומא אלא דאי אפשר להתעבר בחמבבי:

ד) ובב"ש שם סקי"א כ' לענין ממזר אי ממזר ידוע הוא דאפשר לחיות קיים בי' מצות עשה פ"ו אבל אי לא ידוע דאינו אי לא קיים. ובירושלמי בפ' ספרל דממזר אינו אי ל' יום א"כ הא בלא"ה איבא חשש נפל ול"ל דמיירי בידוע ולא ידיע דקיים עד אלתא דרא וכיון דסופו שיבלה זרעו בחדי' ביבמות דף פ"ח ע"ב ס"ל דאמי לבריים - אלא דנוף זה הדבר דממזר לא אי מריש הוי אמינא דזה רק אפי' רוב כמו הרבה בלנים ביולא בזה, ושבחי בזה קושי' הפולם על הא דאמר בחולין י"א דלמא לאו אביו הוא דאי אינו אביו לא הי' יכול לחיות ואמרתי דזה אפי' רוב וממילא אי לא אזל' בתר רוב אין מזה רחי' מדאי' דאינו ממזר דהא לא סמכי' על הרוב - מיהו הדלבא בי דביבמות דף ע"ח ובירושלמי שם נראה דודאי אינו אי והטעם דבבר מבעיי נאמר על הרוב אבל זה הוא בהשנאה פרטיית שלא יעמדו בין ישראל והשנאה גם על המיעוט איש ובקושי' הפולם ל"ל דל"ק דדוקא ממזר ודאי אלא שאינו ידוע א"א לאביו או לאמו ידוע אבל אם שאינו ידוע לגמרי ואינו מסרון ידועה הנידה אורה לגמרי וממילא אי. והנה מ"ש זו מבוה מאחר מ"ש שאמרו חז"ל בן א' לאופה וכ' הרדב"ז בפסמי המצות הפשט שפר אותו עת אין זרעו טוב להזרע ולכך אינו אייב בן י"ג שנה:

פ' לך מצוה ב'

מצוה ב' והוא מ"ע ב' אליבא דב"ע

מ"ע להמול לנו כל זכר שנאמר המול לכם כל זכר וגו' ומ"ע זו כוללת בין להמול בנו או עבדיו כל אחד כדינו המפורש ועיקר הקרא על הב"ד הוא כדאי' בקדושין דף כ"ע ע"א והאב והאדון הוא בב"ד על בניו ועבדיו ואין הבוונה הבב"ד מחויבים הייבו שיבוא לאב לחול אלא הם יחולו שהחיוב על כל אדם מישראל וכמ"ש הפלאה בקדושין שם דמבואר בן בדברי הרמ"ם בפ' בבוי הדם אלא שיעפי' בקדושין שם מקרא דוימל אברהם את יצחק בנו דהאב מחויב יותר במצוה הבוה שזה בבלל נידוו ותיקונו שפי"ז נפשה שלם

ופמרים

בה"ג אכתי ספק הוי. משא"כ בינונים דודאי לילה הוי. אף היא לא תקום. דהא מילתא פסיקא קאמר ר' יוסי. דקטנים אינם נראים אלא בלילה. ומשמע בהדיא דאפילו בחד סגי. מיהו בתרי קטנים. פשיטא לית דין ולית דיין דהוי ודאי לילה. ואי אפשר לומר דבעינן שלשה קטנים דוקא. דאי הכי מאי איכא בין קטנים לבינונים. זה פשוט.

וכבוד הני תרי גברי רברבי במקומה מונח דלא חשו לקמחייהו בהך מילתא רנקטי תרתי וחדא מנייהו משכשתא היא בודאי. ברם סמי קמייתא מקמי בתרייתא דא תהא למיקם ותו לא מידי יעב"ץ.

סימן צז

תלת בעי'. (ס) מי שהוליד ממזר קיים פריה ורביה או לא. (ב) ואם הממזר חייב בפריה ורביה. (ג) והבא על אשה במתעסק בלי כוונה כגון בשינה. או שהביאתו אשה עליה בשינה. בענין בלוט. מהו לענין קיום מצות פריה ורביה.

תשובה שלשה שאל ועל ארבעה אשיבנו (ס) לראשונה תדע כי באבן העזר (פ"ס) נפסק שקיים פריה ורביה בממזר. והוא מתשובת הריטב"א ע"פ המשנה דמי שיש לו בן מ"מ (הוס) בנו לכל דבר כו'.

אמנם בספר חסידים (סס"ק) כתוב בפשיטות שלא קיים פריה ורביה אלא שמחמת הטעם שנתן שם. לפי שממזר אינו חי. משמע דהיינו דוקא ממזר דלא יריע. אבל דידיע הא אמרינן דחי. וא"כ אף הוא מודה שיצא בו ירי חובת פריה ורביה. וצ"ע בהא דס"ל לר' יוחנן (וקיי"ל כוותיה) כהיו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה אם אפילו מתו אחריו. אמרינן נמי הכי נפק"מ לשכר מצוה דעוה"ב.

ומסתברא דלא אמרו אלא בדאכתי אפשר ליה לקיומי פריה ורביה הוא דלא נפיק בהכי. מיהו היכא דאנים כתר הכי מ"מ שכר מצוה בידו. ולפ"ז אם חי הממזר אחר מות אביו (דפשיטא אף שאמרו ממזר דלא ידיע לא חיי אין המכוון רק לומר שלא יחיה ויראה זרע שלא ירכה פסולין בישראל. וגם על זה קשה מכמה הלכות שנאמרו ברין ממזרים ומסקנא דמשפחה שנטמעה נטמעה וכמה מעשים בפרק עשרה יוחסין דוק ודאי קשיין) וכהאי גוונא הא קחיי ואי הכי לדברי ספר חסידים נמי כהאי גוונא יעלה לו לקיום מצות פריה ורביה.

אמנם כל זה איננו שוה לי. ובתבתי כמור וקציעה דתליא בפלוגתא אם מצות צריכות כוונה. ולרעת רוב הפוסקים הלכה כמ"ד צריכות כוונה. והא מיהת ליכא כוונה. אלא שעדיין יש מקום לומר דבכוונת בעילה סגי. לאפוקי מתעסק. (ג) רצוני לומר דנפק"מ. אם נתעברה ממנו אשה כאמבטי. שקבלה ברחמה זרע והולידה (כענין בן סורר) שלא קיים פריה ורביה בכך. אע"פ שבא על ידו בן קיימא לעולם מאחר שלא עסק אפילו בבעילה.

אבל מתעסק בבעילה שלא בכוונה כלל. כגון בשינה או שתקפוהו על האשה בכפיה ועיברה ממנו לא מצית לאשכוחי. כיון דאין קישוי אלא לדעת. מתעסק בבעילה ליכא והכי נמי קיי"ל המתעסק בתלבים ועריות חייב שכן נהנה. מיהו בכוונת בעילה כל דהיא. נראה דסגי ויצא ידי חובת המצוה דלא בעינן בוונה לצאת. כשטת רוב הפוסקים בדין כל המצות המעשיות. כמ"ש אצלי באורך בעזה"י (עלמ"ס רפ"ב דברכות ונמ"ל).

אלא שעדיין צל"ע. משום דהמצוה הבאה בעבירה אין יוצאין בה בדס"ל לגמרא דירן. ובירושלמי אף היא במחלוקת שנויה דאיכא מ"ד אין מצוה בעברה עי' מור וקציעה או"ת (סי' קנ"ו בהרמנה). ואפשר לומר דגם לענין מצוה הבאה בעברה אף לפי שסוכר שאינה חשובה מצוה בלל דילמא לענין קיום פריה ורביה חשוב

מצוה דהא מצינו בכיוצא בזה. גדולה עברה לשמה כמצוה שלא לשמה. וצ"ע.

(ג) אבל הבא על אשה בשינה וילדה ממנו. נראה דלא קיים המצוה דישן לאו בר דעת הוא לגמרי לא למצוה ולא לעברה לא נשכר ולא נענש. וכן מצינו בלוט שלא ידע בשבבה ובקומה. כיוצא בה אמרו אין אונס בעריות אלא בישן (פ"ל ס"ג) לפ"ז יכולנו לומר בלוט. שאע"פ שבכבירה לא יצא ידי חובת מצות פריה ורביה בצעירה מיהא יצא. אע"ג דחשבינן ליה ופושעים יכשלו בם א"כ מקצת דעת הוי ליה בצעירה וחשיבא כוונה.

ולפום מאי דאמרו גדולה עברה לשמה (אף שהוא לא נתכוין למצוה תיתי כמ"ד מצות א"צ כוונה לצאת) נמצא בעמון קיים מצות פריה ורביה. ודילמא היינו טעמא דאקדים קרא עמון למואב בכל מקום ובאם לבינה כתבתי שני דרכים אחרים ישרים בטעם הכתוב לא יבוא עמוני בעז"ה יע"ש.

(ד) והממזר פשוט בעיני שחייב בפריה ורביה. גם ראיה לדבר מתלמוד ערוך בסוטה (כ"ו) אשת ממזר לממזר שותה. פשיטא מ"ד אפושי פסולין לא ליפוש. וק"ל. הגלע"ד. יעב"ץ.

סימן צח

בנדרים (עמ"ל) יש שאלה להקדש ופירש רא"ש כל הקדוש במוצא שפתיו וכ"ה בפירש"י ביש נוחלין (ק"ך). ותמיה לי טובא א"כ היכי משכחינן כרת ולאו בפיגול גותר וטמא ושאר לאוין שבקדשים ואכילתן. הא אין חייבין ואין לוקין על התראת ספק וכל הני היכי מתרינן בהו. דהא מידי ספקא לא נפקי דילמא מיתשיל עלייהו והוו להו חולין.

ולפירוש הר"א ממיץ שהביא הרא"ש פרק הנודר (נ"ט) דתרומה ביד כהן לא מצי לאתשולי עלה הכהן אבל המפריש מצי לאתשולי ש"מ ראפילו ממי ליד כהן מצי לאתשולי קשיא טפי. דלהר"ן התם איכא לשנויי. דבקרבנות מכיון דאתו ליד כהן תו ליתינהו בשאלה. ולא תקשי אדהר"ן. משחוטי חוץ דאיתנהו בשאלה דאיבא למימר כדשחטינהו בעלים דוקא הוא דאיתנהו בשאלה.

ולהרא"ם כלאו הכי אתי שפיר שחוטי חוץ. אפילו תימא דמכי שחיט כמאן דאתו לידי כהן דמו אפילו הכי איתנהו בשאלה. ואולי י"ל דלא שייך למימר דאתי לשיולי עליה אלא בשחוטי חוץ דוקא דמזדקיק ליה חכם להוציאו מידי איסור כרת. אבל קדשים בפנים לא מזדקיק ליה. אלא שאיני יודע טעם בזה. דהכא נמי אמאי לא ליזדקיק ליה להוציאו מידי איסור כרת שבהן. מאחר שאינן ראוין.

על כן נ"ל יותר דאפילו הרא"ם מודה בקדשים שהוקרבו בפנים. שנעשה בהם מעשה גדול שקלטן המזבח לענין איסורין הנ"ל. ותו לא פקעי כשאלה אע"ג דתרומה אפילו ביד בהן מצי לאתשולי עלה דלא נעשה בה מעשה ביד כהן. ושחוטי חוץ דמתשיל עלייהו בשחטינהו בעלים הוא דאכתי לא נפקי מרשותיה ודפרש"י שכל הקדשים יש להם שאלה היינו מקמי דליתו לבי גזא דרהמנא ולא אתעביד בהו מעשה ודוק.

ועדיין צל"ע דא"כ בשחוטי חוץ בבעלים לא משכחת התראות ודאי ואליבא דהרא"ם אפילו באחר אין כאן התראה ואין חייבין עליהן וזה תימא גדולה ואי לאו דמסתפינא אמינא דליבא שאלה בהקדש אלא מקמי דמטא ליד כהן ובשחוטי חוץ ג"כ לא מהני שאלה. בתר שחיטה אלא שאם נשאל על הקדשו. שוב אין חייב עליו משום שחוטי חוץ ולא גרע משוחט לע"ז דמעשה אוסר אפילו בבהמת חברו.

[...]

[...]

[...]

ר' אלעזר הוא דאמר לן לר"י: אמנם שניות שניו. בברייתא דלעיל וזה הא הרי תשע ממנהגי' דברייתא עבר כו' דהיא בת בת בנו: וכולהון כו'. והביב לו כולהון חשוב כלת בנו וכדפרישית. והתמ"ם ז"ל פסק כזה בהכבלי וכו"ל דהתם לה שניות אלא דפסק שם בכל השניות יש להן הפסק חוץ מד' נשים כו' ושעמיה כדפרישית לשל משים דבריה אלא דאיפסק היא ובדבנן לקילא. אלא דעדיין ל"ש דהא בהדיא קאמר שם בברייתא כלתי' כלתו עדיה כלת בנו שניה וכן אחה מולא בנת בנו ובנת בן בנו עד סוף כל הדורות דאלעזר אמר' שניות דר"ה אין להן הפסק. וכ"ל דמי' גורס התם כמו בכבלי הכא וכן אחיה אומר בנבנו ובכן בנו עד סוף כל הדורות ואל בלת בנו קאי וכדאמרן:

הלכה מתני' אח מכל מקום. ואמר' ממחר ומעמה הוא'ל והוא בנו לבעור מן היבום כדלקמן הילכך מיתקן נמי זקיק. בכבלי שם: אחיו לכל דבר. לאוקמו ולהמתת לו: שפחה וכנרית. דולדה כמוה כדליף בגמ':

הלכה ו מתני' וחייב על מכתו כו'. אם הכה וקיבל את אביו חייב מיתה. ובכבלי שם ע"ב מוקי כמעשה הסוכה. דאמ"ל הא כתי' ונטיה בעמך לא תאור כעוכה מעשה עמך:

גמ' ה"ג ונגו לכל דבר אפי' נמ"ו ולפי' וכן נגאתי בהיבומי הבכר"ת ז"ל כלומר אמ"ו בנולד בעבירה נזרו כי' שניות וקיים ביה נמי מגנות מ"ו. ומביאו הרמ"ה אמ"ע כי' ג': ה"ג כן נוי שבא על בת ישראל וילדה בן ישראל שבא על גויה בכיר כי' וכן נרשין להסיפא מתני' דיש פ"מ דבכורות דבכורי' ונחנייהה ומבמתת לישראל ילדה בכור לנחלה אבל אבי לזה לא היו בנים ואינו בכור לכהן בנו: פסר דאמר: נוי כו' ר' יוחנן אמר גוים כו' וז"מ אם היו לו בנים בהיותו נכרי ונתגייר קיימים פ"ו יכו היו פלוגתת דר"י ור"ל בכלי פ' הבא על יבמתו דף ס"ב: והא כתי' כו'. דאמרינן דף ס"ב: אמר ר' יוחנן אמר ר' אבא בר אבינא אמר ר' אבא בר אבינא אמר ר' אבא בר אבינא

ואע"ג [427]* דכתיב להקים לאחיו שם בישראל [427] ההוא בישראל דרשינן לקמן במכילתין [428] לדרשא אחרינא, ובפ"ק דקדושין [429], אלא דאנן לית לן למדרש טעמא דקרא, וכיון דמשומד שקדש את בת ישראל קדושיו קדושין, וישראל זוקק חשיב לייבום וזוקקין לה צריך חליצה מיהת [430], דחזינן לרב יהודה גאון ז"ל [431] שכתב אי כד נסבא בעל הה יבם משומד [432] לא בעיא

427* לא הבנתי דברי רבינו כאן „ואע"ג דכתיב להקים לאחיו שם בישראל דרשינן לקמן במכילתין לדרשא אחרינא ובפ"ק דקידושין", דמהמשך הדברים, היה משמע דהמכוון, דהוקשה לדבינו על מת דקאמר סברא דיבם מומר אינו זוקק משום דאין יכול להקים זרע לאחרים, וכן אשת מומר דאינו יכול להקים לו זרע, דקשיא ממה דכתיב להקים לאחיו שם בישדאל, ואינו מובן מאי מצא בקרא זה לומר דמומר זוקק, ולולא דמסתפינא הייתי אומר דמקום שודה זו „ואע"ג וכו'" היינו להלן אחרי שכתב רבינו „דאנן לית לן למידרש טעמיה דקרא וכו' וישראל זוקק חשוב לייבום, וזוקקין לה צריך חליצה". ע"ז כתב רבינו „ואע"ג דכתיב להקים לאחיו שם בישראל, ההוא בישראל דרשינן לקמן במכלתין לדרשא אחרינא וכו'" כלומר דהוקשה לרבינו, דקס"ד דאע"ג דלא דרשינן טעמא דקרא בעלמא, מיהו באן בייבום דגאמר בפירוש להקים לאחיו שם בישראל, דנימא דקרא זה נדרוש דהיכי דמסברא לא שייך הקמת שם בישדאל דנתמעט, ע"ז קאמר דדרשינן ליה למלתא אחרינא כנ"ל, ואכתי צ"ע. 427 דברים כה, ז. 428 קא, ב. 429 יד, א. 430 א) דבינו דקאי כין איבם מומר, ובין אאשת מומד, מבואד דעתו דגם אשת מומר אין מייבמין אותה ורק חולצה, וכנראה דהיינו משום ספק לחומרא, דחשש לרב יהודאי גם לענין אשת מומר שלא לייבם, וגם בחזו"א סימן קיח ס"ק ה' מבואר דהתמיר גם באשת מומר שלא תתייבם מספק. כ) [אולם לעיל ציון 415* דעת ד' יוסף ן' אביתר הובא בשע"צ ד, ב סי' בס (הועתק התשובה גם במהדי"ן חביב בשו"ת הרא"ם סי' מז קכו, ב) דפסק דיבם מומר זוקק ומ"מ אשת מומר פוטדת מחליצה מדינא ע"ש. וראה בר"א מן ההר בסוגיין דנראה ממנו דהא דאשת מומר חולצת ולא מתייבמת, דאינו מתורת ספק דילמא פטורה לגמרי, אלא מעיקר הדין, וז"ל: ומי שנשתמד ומת ויש לו אח כשר שאשתו זוקקה לו, מסתברא דלא מייבם לה, דיקום על שם אחיו אמר רחמנא, והאי אח שמת לאו בר מקיים שמיה הוא, מיהו לאו באיסור אשת אח דמיא קמיה דזקוקה היא לו מן התורה לחלוץ לה למיפטרא מיניה עכ"ל. (ודבדין צ"ב דהרי גם בחליצה כתיב מאן יבמי להקים שם לאחיו, ודמטעם זה פסק ר' יוסף ן' אביתר דאשת מומר פטורה גם מחליצה, וכיון דאית ליה להראמ"ה סברא זו לענין ייבום אמאי לית ליה לענין חליצה ועוד נימא בל שא"ע לייבום א"ע לחליצה וצ"ע). ואגב מהך ראמ"ה ראיה לכאורה דבח"ל ועשה ליבא אשת אח ומשום דזיקת חליצה מפקעת מאיסור אשת אח ראה לעיל ציון 269 הדעות בזה]. ג) אולם בתשובת הגאונים המובא באו"ז סי' תר"ו, מבואר דעה הפובה ממש דכתב דאשת מומר זקוקה או לחליצה או לייבום (ואף למאי דפסק שם סי' תרה דאין יבם מומר זוקק כלל וכרבי יהודאי ע"ש) וכ"נ דמבואר סברא זו מהטור וכן פסק היש"ש פ"ד סימן כב בהריא דאף דמחמירין ביבם משומר שלא יחלוץ כשאיבא יבם כשר, מיהו באאשת משומד אף מייבם לכתחילה, וכ"נ לדייק גם מהרמ"א קנז דעל אשת מומד לא השיג על המחבר וטעון בירור למעשה. 431 כך הובא בשם רבי יהודאי גאון בעיטור ח"ב ו—ב וכ"כ בספר בשר ע"ג גחלים שהובא באו"ז תר"ח, וברשב"א כאן ובמרדכי סי"פ החולץ ובטור והועתק מכאן לנ"י, (אולם בבה"ג לפנינו יבמות ד"ו נא סוף ע"ד מבואר איפכא אלא דיבם מומר לעולם זוקק, ובדעמד ע"ז בתשובת הרי"ד תשובה ס"ד והשיב לאו"ז ששום תלמיד טועה כתבו לחוץ בגיליון והמעתיקים העתיקוהו בפנים וסוברים העולם שהבה"ג אמרו, וכבר עמד ר' אברהם ורסהיימר בהערותיו שם לתשובת הרי"ד דבקובץ תשוה"ג בשערי צדק סי' נ"ג דף ח, א שהובא ד"ז בצרור תשובותיו של ר' הילאי גאון מזה יש רגלים לדבד שלא מידי רב יהודאי גאון יצא אלא ע"י תלמידיו הוכנס לבה"ג). 432 הך דין של רבי יהודאי דביבם משומד משעת קידושין דאינו זוקק לחליצה ה"נ כתב גם רב נחשון גאון ובס' בשר ע"ג גחלים באו"ז זר' חנוך גאון גאוני מזרח ומערב סי' קפב הוכא באוה"נ עמ' 37, (ושם עמ' 35 תשובה ארוכה מגנזי שכסר ת"ב צד 172), ור' שמואל גאון בן רב חפני גאון מובא בתשובת הרא"ם סי' סח דף רלא, ושם חילקו בהא דדוקא בהיה משומד כשעת קידושי אחיו דנישואין הראשונים מפילין [אולם האו"ז סי' תרה הוסיף דאפילו בנשתמד לאחר נישואין למאי דקי"ל מיתה מפלת אינו זוקק וכן במהר"ת או"ז בנו, וה"נ דעת רבינו שמשון מובא במרדכי משום דקידושי מומר אינו קידושין אלא לחומרא שמא ההדר תשובה בלבו דלא שייך גבי ייבום, וכן דעת הר' אברהם מרגנשפורק הובא בחדושי"ר ריט רכג ומסעם דקנאין פוגעין בו דמשוי לו כערוה, ובמילואים סימן יד אות ד' העתקנו כל הטעמים לדעה זו ע"ש. ותצדף לכאן] ובביאור הא דלרבי יהודאי דבהיה היבם כשר בעת הנשואין ואח"כ נשתמד דסובר דמחמת נשואין מפילין זוקק, דאה מש"כ שם כטעם ו). מהחזו"א קיח אות ב'. ומת שכתבנו שם אות ו' ד"ח ועוד מהתרומת הדשן רכב. והנה בתשוה"ג מובא באוה"ג דכתב הטעם דקי"ל דנשואין מפילין, וכן באו"ז ובמרדכי ובתרוה"ד מבואר דהיינו דדעה זו פסק כמ"ד נשואין מפילין

חליצה מיניה, ואם היה בעל משומד [433] וישבה תחתיו באונס ומת בשמדותו [434] כלא בנים אינה זוקקה לייבום דהא לאו אחיו הוא [435], ואינה זוקקה לחליצה ע"כ, וראוי להחמיר [436]. וכנו לכל דבר אמר. בירושלמי [436*] בנו הוא לכל דבר אפי' לפריה ורביה [437] ולשניות, פי'

ובהיתה צרת ערוה בשעת נשואין אף דגירש הערוה לפני מיתה אסורה, וכר' ירמיה (יג, א) והו"ד (ל, ב) דסובר הבי, (וע"ש בבעה"מ ל, ב דהבעל המאור חושש לדעה זו לחומרא, משא"כ הר"ח והרי"ף והרא"ש וש"ר לא חששו לדעה זו לענין צרת ערוה אפילו לחומרא וראה מה שכתבתי סימן יד סוף אות ב' בדעת הבעה"מ). אולם ראה בחזו"א שם דר"ל דמש"כ הגאונים דנשתמד לאחר נשואין זוקק משום דנשואין מפילין אפשר דלא תליא בפלוגתא דנשואין ראשונים מפילין בגמרא דכל הפלוגתא בגמרא היינו בדין איסור צרת ערוה ונאסרה ובזה הוא דקי"ל דדוקא מיתה מפלת ואינו תלוי בשעת נשואין אכל לענין רתלות דין ייבום חל משעת נשואין לכו"ע נשואין מפילין, וראה מה שכתבתי במילואים סימן ו' אות ה' ע"פ יסוד החזו"א בביאור הא דנולד אחר חליצה וקידושין הוה בכלל ייבום ואח"כ נולד. ולהלן פ"ג ציון 413 בתא דאשה עומדת בחזקת היתר לייבום. 433 הלחם משנה פ"א ייבום הל' ו' דייק מדכתב דבי יהודאי גבי בעל משומד דדוקא במת בשמדותו פטורה מחליצה ואילו גבי יבם משומד כתב סתם אי הוה יבם משומד בשעת נשואי אחיו דפטור מחליצה, דמשמע דגבי יבם משומד בשעת נשואין אע"ג דעשה תשובה לפני מיתה דמ"מ פטורה מחליצה מצד דע"י דין נשואין מפילין חל דין נאסרה. ובאמת באו"ז סי' תרה מסופק בזה לדעת רב נחשון גאון אי איכא נאסרה בכה"ג וכן בהנה"מ פרק החולץ. וראה מש"כ בארוכה בביאור דעה זו דאיכא נאסרה מחמת נשואין מפילין במומר במילואים סימן י"ד אות א' כ—ג כארוכה. אולם בגוף דעת ד' יהודאי מכואר מהמהרי"ן חביב, מובא בשו"ת מזרחי דף קכד, א דנקט דלא כהלחם משנה אלא דלד' יהודאי ביבם מומר דוקא כשהיה מומר גם בעת הנשואין וגם בעת המיתה, הוא דאינו זוקק, אכל ליכא נאסרה מחמת נשואין מפילין. ובחזו"א סימן קיח ס"ק ח', דאין לצדף הך דעה דבהיה מומר בשעת נשואין ועשה תשובה לפני מיתה דפטור מחליצה, אפילו לסניף ע"ש, וטעון בירור למעשה. 434 הלחם משנה שם הקשה, דמ"ש דכשהיבם משומד, דסובר ד' יהודאי דדוקא כשהיה משומד מתחילת הנשואין הוא דאינו זוקק, אבל בנשתמד אחר הנשואין זוקק, ואילו כשהמת משומד, מבואר מדבריו, דאפילו בנשתמד לאחר נשואין, כל שהיה משומד בשעת מיתה אינו זוקק, וכן העיר לדבריו (ראה כציון הקודם) דלדעת ד' יהודאי, משמע ביבם משומד, כל שהיה משומד בשעת הנשואין, אף דעשה תשובה לפני מיתה, דאינו זוקק, דע"י נשואין מפילין חל דין נאסרה, ואילו כשהמת משומד משמע דכל שעשה תשובה לפני מיתה דליכא נאסרה, וראה במילואים סי' י"ד אות ד' מש"כ בישוב בארוכה. 435 במרדכי ובהגהת מרדכי פרק ד', דאף דמומר דינו כישראל לכל דבר, אבל במקום דנאמר אחוה, לא חשוב אחיו כיון דלאו אחיו במצוות, וע"פ השיטות דמותר להלוות ברבית למומר, וראה במהר"ח או"ז סי' קטז, מה שהקשה על טעם זה, ובתדומת הדשן רכג. ומש"כ בחת"ס אה"ע ח"ב סי' ער, [וראה לעיל ציון 413, דדייקנו מרבינו דלטעם זה, משמע דסובר, דה"נ אח מומר אינו יורש, ע"ש מה שהערנו ע"ז]. 436 [וראה ציון 420, הדעות דיבם מומר ואשת מומר זוקק, ובציון 430 הדעות דאשת מומר אינו זוקק מתורת ודאי, ובציון 433 הדעות דיבם מומר אינו זוקק]. ומש"כ רבינו וראוי להחמיר, לכאורה כוונתו כהתשובת מיימוני בשם המהר"ם מרוטנבדג, דחוששין לחומרא לכאן וכאן, וכ"כ המאירי. וג"מ דיבם מומר זוקק להצריכה חליצה, אכל בנפלה לפני יבם מומר וכשר, אין חליצת המומר פטרתה, והיינו פסק הרמ"א סי' קנז סע' ד. והנה מרבינו נראה, דגם באשת מומר חוששין לחומרא לדברי רבי יהודאי, וג"מ דאינו מתייבמת, וכ"נ פסק החזו"א. מיהו ראה ציון 430, דהיש"ש פ"ד סי' כ"ב אף דחשש לחומרא ביבם מומר מ"מ לא חשש באשת מומר ומתייבמת. וכ"מ מהאו"ז, וכן דייקנו מהרמ"א, דבאשת מומר לא השיג על המחבר. והנה מרבינו חג"י משמע, דחשש לחומרא לרבי יהודאי לומר דיבם מומר אינו זוקק, דוקא בהיה מומר בשעת הנשואין, אכל בנשתמד לאחר נשואין, בודאי יש להקל לומר דיבם מומר זוקק מתורת ודאי, והכי היה נראה להכריע לדינא, ודלא כהחזו"א שם, שהכריע דגם נשתמד לאחר נשואין חוששין לחומרא, דמומר אינו זוקק. וראה במילואים סי' י"ד אות א' עוב"ש. ושם באות ז' דנתי, דבנפל לפני יבם מומר ויבם כשר, ועשה היבם תשובה, אפילו לאחר מיתה, דיש להקל במקום עיגון, לומר דמועיל חליצת המומר וליכא נאסרה, ודלא כחזו"א שהחמיר, וטעון בירור למעשה.

436* במרקין הל' ו'. 437 כגי' הרמב"ן רשב"א ומאירי, דנפסק בירושלמי דקיים פר"ו ואסור בשניות. אך לפנינו הגירסא: „רבי אבין בעי" ובנו לכל דבר אפילו לפרי' ורבי' ולשנייה. ולגירסא זו הוה איבעיא דלא איפשטיה, (ורבינו ודעמיה ל"נ רבי אבין „בעי"). ובדבד"ן ח"ז סימן ב' כתב דהגירסא הנכונה. רבי אבין בעי וכו' אפילו לפרייה ורבייה „ולא שניה", [כלומר דבירושלמי מפורש דלא נפשט הכעיא. וכל הבעי דק לענין פר"ו, (ולא הוכר איסור שניות), וחמה הרדב"ן על הגירסא לפנינו, ועל המפרשים, דבעי לענין איסור שניות, דמ"ש דמסתפק בדין שניות יותר משאר דברים]. והנה הרמ"א סימן א'

שגזרו בבניו ובכלותיו משום שניות.

פשיטא אחיו הוא [438] וכו'. **קשה להו לרבנן** [439] **היכי פשיטא ליה, דהא אצטריכי לרבויי בה** פסול, מדכתב בן אין לו עיין עליו [440], ולקמן [441] **נמי באיסור אחותו אצטריך מולדת חוץ לדבות אחותה מחייבי כריתות** [442]. **ויש מי שתירץ** [443] **דלאו מסברא פשיטא ליה** [444], **דהא תנינן במ' קדושין** [445] **דכל שיש לאחרים עליה קדושין הולד** [446] **אחר הזכר** [447], **ואשכחן בתלמודא דאמר פשיטא בכה"ג** [448], **ומהדברים** [449] **דאצטריך דאע"ג דבן ואח הוא לשאר דברים, הוה ס"ד דלענין ייבום לא חשיב אח, ולא גמרי מבן אין**

סעיף ו' פסק (ע"פ הרשב"א), דקיים פ"ו. אולם הרדב"ז שם הוכיח מתוס' ב"ב (קס, א) ד"ה ביון וו"ל: דממזר איצטריך ריבו דפוטר מייבום משום דבזדע פסול, אכתי הוי שמו מחוי עכ"ל, משמע דלא מקיים פ"ו בממזר. והביא שם דברי רבינו כאן דהעתיק הירושלמי, וכן הרמב"ן והר"ן, וכתב עלה הרדב"ז: ואפילו מלשון הרב עצמו נראה שסובר שתלמוד שלנו חולק על הירושלמי בפירוש מתניתין ודו"ק ותשכח עכ"ל. כלומר דהרדב"ז מפרש כוונת דבינו כאן, דנמי מודה לדינא להבבלי דלא מקיים פר"ו בממזר. והנה הרי"ף רמב"ם והרא"ש השמיטו הירושלמי, וברי"ט אלגאזי בבורות פ"ח אות סד ד"ה ואולם עמ' 112 ע"ש באורוכה, כתב דהשמיטו משום דגרסי כלפנינו בירושלמי, דנמצא דהוה איבעיא דלא איפשטא, וכ"כ בברכי יוסף אה"ע סי' א' אות יב, אלא דתעיר דאכתי הוי"ל לאותיי הירושלמי ולמפסק לחומרא והניחו בצ"ע, וע"ש דר"ל עוד בטעם השמטתם, דמפרשין דחבבלי חולק על הירוש', מדלא קאמר דבנו הוי לענין פר"ו (וכמש"כ הרדב"ז). אך מסיק ע"ז דאינו מספיק. ובדרב"ז שם כתב הטעם דלא מקיים פר"ו משום דהוי מהבב"ע, והרי"ם"א שם הוסיף ולפ"ז י"ל דמש"כ הירוש' דמקיים פר"ו הוא בבא עלית באונס דליכא מהבב"ע, [אולם מתוס' ב"ב שהביא הרדב"ז א"א לומר דהטעם משום מהבב"ע, דא"כ מה זה שייך להא דיחשב שמו מחוי, ועכצ"ל להבנת הרדב"ז דזרע פסול חסר בעצם היחס לענין שחשוב שמו מחוי, וליכא קיום של פר"ו, ואכתי טעון בירור]. ועיקר טעם זה של מהבב"ע דהאה המג"ח סימן א' אות ב' משום דבשעת קיום המצוה שהוא לידת הבנים ליבא עבירה, והבעילה הוא רק הכשר מצוה. וראה בפרי יצחק סימן מב עוב"ן באורוכה, ובהליכות אליהו סימן ד', ועוד העיר המג"ח שם: וצע"ג איך יוצא ידי חובתו בבן כזה שמרבה פסולים בישראל, ואף אם ישא ממזר שפחה היא הולד עבד, ובתר דידה אזלינן, ולא יתייחס אחריו כלל עב"ל. ודאה בב"ש סימן א' ס"ק י"א שהביא מספר חסידים סימן ת"ק דבהוליד ממזר לא קיים פר"ו,

דק"ל דממזר אינו חי, וכתב עלה דהס"ח איירי כשא"י שהוא ממזר דאז ממזר אינו חי, והירושלמי מיירי כשירוע שהוא ממזר דחי. 438* כבכתי"א ובש"ס לפנינו, אך בנדפס: אחיו תגן (וליתא: וכר'). 439 ראה בתוס' רמב"ן ורשב"א. 440 הך קושיא, דהא איצטריך לרבויי פסול מדכתיב בן אין לו, ל"מ בעת בש"ר. והרשב"א באמת כתב דהא דקאמר הש"ס פשיטא דאחיו הוא, היינו גופה מכח קרא דעיין עליו, דנלמד דבן פסול פוטר. [וראה להלן ד"ה מאי טעמא, ובציון 466, דנראה דיש לגרוס כאן בדברי דבינו, תירוץ הרשב"א והושמט מהכת"י, ואכתי צ"ע]. וי"ל עוד דלא הוקשה קושיא זו לש"ר, דאפשר לפרש דזה גופה דצריכין בן אין לו עיין עליו, היינו שלא נלמוד אחות אחות מבני יעקב, ונאמר מדאה אינו זוקק בן אינו פוטר, וכדכתב תוס' להלן ד"ה מאי, וכן רבינו ד"ה מאי טעמא וצע"ק. 441 (כג, א).

442 קושיית התוס' והרמב"ן. ותוס' תירץ בתי' א', דהו"מ לשנויי דאיצטריך משום דילפינן אחות אחות וכו', דמשום האי טעמא איצטריך ובן אין לו, ובעוד אור"י דהא דפריך פשיטא כיון דתני אחיו הוא לכל דבר, פשיטא דווקק נמי לייבום, וברמב"ן בתי' א': דאיכא למימר ההיא לריבו"י דפריך דנדרוש בת אשת אביך הכי, ומיעוטא לעריות, הא לרבנן, א"נ לרבי יוסי, בעלמא כגון זיקת ייבום, פשיטא דאחיו הוא, ומסברא ידעינן עכ"ל. וראה מש"כ בזה הישרש יעקב. 443 הרמב"ן בתי' ב'. 444* כתי"א, אך בנד': פשיטא „לן משום" דהא. 445 (סו, ב).

446* צ"ל: הולד הולך. 447 ברמב"ן מבואר יותר: אלא פשיטא כיון דאחיו הוא, דק"ל כל מי שיש לה קידושין אין הולד כמוה וכו', עכ"ל. 448 הרמב"ן הביא דוגמא מפסחים כא, ב. 449* לא הבנתי מכוון מלה: ומהדברים. 450* נר' דצ"ל: ופריך. 451* נר' דצ"ל: ואימא.

452* ע"פ הד"ר וכתי"ל, אך בנד' הושמט מלה „דבן", ובכתי"א: דכן. 453* נר' דצ"ל: מקים (במקום: מקיש). 453 פ"ב מ"ג.

ובלאות וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ויורשה ומטמא לה [454].

ויש מתרצין דההיא מדרבנן, דאמרו שיהא מטמא

454 כנוסחת כתי"ע (בתוספתא חזו"י), וכן הנוסח שהיה לפני הרשב"א והמאירי. ור' בב"י יו"ד סי' שעג בבדה"כ שהביא אורחות חיים, (ל"מ באו"ח לפנינו), וז"ל: דאשתו פסולה דאינו מטמא לה היינו אשה ששמעה שמת בעלה ונשאת, אבל כהן שנשאה פסולה לכהונה, מטמא לה, וצ"ע ע"כ. והשעד המלך פ"י אישות בחופת חתנים אות ד', תמה עליו מהתוספתא לפי הגירסא לפנינו שם: דגרושה וחלוצה לכהן הדיוט אין מטמא לה, וכנראה דגירסת האורחות חיים, היינו כגירסא זו דמטמא לה. וכבר עמד בזה בישרש יעקב (פס, ב) בד"ה כיון דלא ירתי, והוכיח מתוס' שם דחולק על האורחות חיים, וכן מהרשב"א ורבינו בסוף הדיבור, [ומהמאירי] דלעולם אין מטמא לה. ותמה על הב"י שלא הרגיש בתוספתא ובראשונים כאן. (אולם בציון הבא נביא מקור דגם דעת הרמב"ם כאורחות חיים). ויש להעיד על האורחות חיים מנוף סוגיין, דקאמר דקס"ד דכמו דאינו מטמא לאשתו פסולה ה"נ דאינו מטמא לאח פסול, דבשלמא אי נימא דלעולם לאשתו פסולה אינו מטמא א"ש, אבל אם הוא הלכה רק באשה ששמעה שמת בעלה וניסת דהוי סוטה, דאיכא חסרון באישות, מה קס"ד להשוותם, ונראה בציון הבא. 455 הך י"מ דמטמא כ"ג לאלמנה מדרבנן, דעשאוה במת מצוה, הובא נמי ברשב"א, וראה במאירי שהביא הך י"מ באו"א וו"ל: שכל עיקר מה שתיקנו ליסמא כהן לאשתו, הוא מפני שעשאוה כמת מצוה, הואיל והוא יודשה וכו', וא"כ אף בנו, הואיל ויורשה מטמא לה עכ"ל. ולכאורה הך יש מתרצים במאירי היינו כשיטת הרמב"ם פ"ב אבל הל' ז', (לפי שהבינו אותו הרמב"ן (פס, ב) והרדב"ז שם הל' א' והל' ז', והל"מ הל"א), דסובר דדין דמתאבל על אשתו ומטמא כהן לאשתו הוא רק מדרבנן, ומשום דעשאוה כמת מצוה, דאית ליה להרמב"ם דהך דרשא דשארו אסמכתא היא, וא"כ ליכא לחלק לכאורה בין אשתו כשירה לאשתו פסולה. אלא דצ"ב לפ"ז איך הביא הרמב"ם שם בהל' ס', דאין מטמא לאשתו פסולה, והיינו הש"ס (צ, ב), דמי ששמעה שמת בעלה וניסת ובא בעלה, שניהם אין מטמאין, [וכנראה דהיינו מכון קושיית המאירי על הי"מ: ואינו נראה, שא"כ אף בשאר הנשים הפסולות לו נאמר כן עכ"ל]. ונראה דלהרמב"ם, היות והך דעשאוה כמת מצוה, לאו דהוי מת מצוה גמור, אלא חקנה, ובכלל יש כח ביד חכמים לעקוד, [וכדמבואר בתוס' פס, ב ד"ה כיון, אולם ראה להלן ציון 459 דנראה דהרשב"א חולק בזה על התוס' ע"ש]. השתא יש לומר דבתך דניסת לאחר ובא בעלה, דקנטוה שתצא מזה ומזה, לא תקנו שתחשב כמת

מצוה, משא"כ באלמנה לכ"ג, דכמו דחזינן דלא קנסו אותו לענין דיורשה, ה"נ סברא דלא קנסו אותה והוה בכלל תקנתם, דאשתו בעלמא דעשאוה כמת מצוה. ואם כנים בזה יש מקור לפסק הב"י סי' שע"ג בברה"ב בשם האורחות חיים, (הו"ד בציון הקודם) גם מדעת הרמב"ם, אלא דהכ"מ עצמו שם בחל' אבל, מפרש דדעת הרמב"ם דבעל מטמא לאשתו מן התורה, והא דקרי ליה רבדי סופרים, משום דאינו מפורש בקרא. וה"נ נראה דעת האורחות חיים עצמו, רבחל' סומאה דף 603 כתב דאשתו הנשואה מטמא לו דעשאוה כמת מצוה, והיינו כלשון הרמב"ם. מיהו בחל' אבל דף 563 כתב האורחות חיים דמתאבל על אשתו דין תורה, וע"כ דהיינו כהכ"מ בדעת הרמב"ם, דהא דנקט הטעם דעשאוה כמת מצוה משום דהוא טעם כולל גם לנשואי קטנה. ומ"מ אכתי י"ל בדעת האורחות חיים דמטמא לפסולי כהונה, דהיינו כתירוץ הי"מ שהביא דבינו, דהיינו מדרבנן דעשאוה כמת מצוה, וטובר דחלוק משמע שמת בעלה וכו' וכש"נ. ומיושב לפ"ז מה שהערנו בסוף ציון הקודם, די"ל דסוגיין דד"ל דאינו מטמא לאח פסול כמו שאינו מטמא לאשתו פסולה, היינו מראורייתא, והאורחות חיים מדרבנן קאמר, משום דעשאוה כמת מצוה. וק"ל. [אלא דלפ"ז להאורחות חיים בסוטה דאורייתא גמי יטמא לה, ודוקא בשמע שמת בעלה וניסת, התם שייך לומר דקנסה שלא תעשה כמת מצוה, וכשאר דברים דקנסו אותה וצע"ק דמלשון האורחות חיים משמע יותר, דדוקא בפסולי כהונה מטמא, ולא בסוטה, דהוי חסרון באישות, ואכתי טעון בירור]. 455 צ"ל: אשתו קטנה. 456 פט, ב.

457 הך רבשניות מדברי סופרים, דמטמא לה ומשום דעשאוה כמת מצוה, כ"כ הרשב"א והמאירי למסקנא, וכגירסתם בתוספתא, וה"ג לפנינו פ"ב מ"ג „בשניות יורשה ומטמא לה" וכ"כ הג"י ריש האשה רבה [וסותר לדבריו ריש פרק יש מותרות, דשם נורס דשניות לא יודשה [ולא] מטמא לה, ובאלמנה לכ"ג יורשה ומטמא לה, וכבר עמר בסתירה בכתונת פסים שם]. ובעיקר הדין בשניות דיורשה ומטמא לה, כ"כ הישו"ש פ"י סימן ח', אבל לא מטעם דעשאה כמת מצוה משום דיורשה, אלא מדאורייתא שהרי אינה פסולה, [ותמה הישו"ש שם על הג"י, דהוצרך לומר, דהטעם דמטמא לה משום דיורשה דעשאוה כמת מצוה, וראה להלן ציון 464 יישוב ומקור לשיטת דבינו והג"י ודעמיה]. וכרעת הישו"ש מבואר נמי מהמשנה למלך פ"א נערה בתולה הל' ח' סו"ה עוד ראיתי, דמדאורייתא מטמא לו מדין אשתו, ולא מצד דהוה כמת מצוה, וכן מבואר מהפסקי הרי"ד (סז, ב) דביאר

לה כיון דיורשה דעשאוה כמת מצוה [455], וכדאמרי' גבי אשת קטן [455*] דיורשה ומטמא לה שעשאוה כמת מצוה, וכדאית' בפ' האשה רבה [456] וכן אמרו גבי שניות מדברי סופרים [457].

לתשומת לב הלומדים והמעיינים נרם יאיר

חלק ז׳ של תשובות רבינו הרדב״ז זלל״ה הוא העתק מדוייק ומחודש של מהדורת דפוס ווארשא תרמ״ב אשר היו נפוצים עד ימינו, והמסדרים דווארשא דאז סידרוהו ממהדורת שנת תקפ״ח הנקרא בשם דברי דוד, וכך הוא מופיע בכל הספרים בסידרו ובמתכונתו ע״כ השארנוהו על מכונו וסדרו.

סימן א

שאלת ממני אודיעך במי שנשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה ונשא אחרת ושהה עמה עשר שנים אחרות ולא ילדה אם מחויב לשא אחרת כדי לקיים מצות פו״ר:

תשובה לא ידעתי מקום לשאלה זו לא יהיה אלא שקיים מצוות פו״ר ושוב לא ילדה אשתו עשר שנים עדיין הוא מחוייב לשא אשה הראויה לבנים דכתיב בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך וכו׳ וכ״ש זה שעדיין לא קיים ואם מפני שושא שני פעמים ולא הוליד שוב אין ראוי להוליד לבחרי הוי חזקה, לא אמרו כן אלא בשאר דברים שאין בהם חיוב אבל במצוה המוטלת עליו הרי הוא עליו חובה אפילו כמה פעמים ישא עד שיקיימנה דלא כל הנשים שוות ולא כל הזמנים שוים אפילו זקן מופלג בשנים אין לו להתייאש מלקיים מצוה זו שעליה אמרו חכמים ז״ל כל המתבטל מפו״ר כאילו ממעט את הדמות ואין מכניסים אותו למחיצתו של הקב״ה עד שיתקן את אשר עיות. הנראה לע״ד כתבתי דוד ן׳ זמרה:

סימן ב

שאלת ממני אודיעך דעתי מי שיש לו בנים ממזרים אם קיים מצות פו״ר או לא.

תשובה לכאורה היה נראה דקיים דהרי בנו לכל דבר ליטמא לו וליורשו ולפטור את אשת אחיו מן החליצה ומן היבום והיה מיבם את אשת אחיו אלא משום דהוא בלא יבא. והכי הוה משמע מהא דקי״ל גר שנתגייר הוא ובניו קיים מצות פו״ר ומשום דאית ליה חיס ובנ״ד הרי הוא מיוחס אחר אביו וכן נמי משמע מקרא דהוי זרעו דכתיב כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובן אין לו וכו׳ לא ימחה שמו מישראל והרי אין שמו של זה מחוי בעולם הזה. אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח דאע״ג דבנו לכל דבר הוי הויא מצוה הבאה בעבירה ולא יצא ידי חובתו וכן כל מצות שבתורה וכ״ש מצוה הבאה בערוה חמורה וגדולה בזו שעכר נפשו ונשמתו דתני בירושלמי מצוה גזולה אסור לברך עליה א״ר אושעיא ע״ש ובוצע ברך נאץ ה׳ הדא דתימא בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר׳ יוחנן [אמר] אין עבירה מצוה ר׳ יסא אמר אין עבירה מצוה א״ר אילה אלה המצות אם עשיתם כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות עכ״ל. והכי איתא בתלמוד דירן פ״ק דסנהדרין ר׳ יעקב אומר. הרי שגזל סאה של חיטין וכו׳ אין זה מברך אלא מנאץ ומייתי לה פרק הגוזל קמא, **הא למדת** כי מצוה הבאה בעבירה אינה מצוה ואפילו בדיעבד וכ״כ בעל מגיד משנה בשם הרב ובן הסכימו רוב הפוסקים, ואע״ג דהראב״ד ז״ל לענין בדכה חולק, שאני התם דכיון שנהנה ראוי שיברך שעל הנאתו הוא מברך, אבל בנ״ד כ״ע מודו דכיון שבאה בערוה אין ערוה מצוה ולעולם הבא בנים אלו שחושב שקיים בהם מצות פו״ר מורידין אותו לבאר שחת ומפסיקים אותו ממקום חיותו אשר לזה תכלית המצוה ודעתו. שוב ראיתי שכתב הריטב״א ז״ל ביבמות וז״ל ובירושלמי אמר בנו הוא לכל דבר אפילו לפו״ר ולשניה לומר שאע״פ שהוא ממזר גזרו בו שניות וקיים מצות פו״ר עכ״ל וכתבו זה הירושלמי הרמב״ן והר״ן ז״ל ומשמע דפשיטא להו דקיים מצות פו״ר וקשה לי מאי שניה שניות מבעי ליה ותו מאי קמ״ל וכי ממזרות לאו שכיח דלגזרו רבנן עליה שניות. לפיכך אני אומר דגירסא משובשת נזרמן להם והכי איתא בספרים שלנו בעי ר׳ בון ובו׳ ולא פשטה וכו׳ ונשאר הרבר בספק אצלו והיינו דתלמודא דירן לא נקט אלא ליורשו וליטמא לו. ואפילו מלשון הרב עצמו נראה שסובר דתלמוד שלנו חולק על הירושלמי בפירוש דמתניתין ורו״ק ותשכח. שוב ראיתי שכתבו התוספות פרק יש נוחלין וז״ל אבל ממזר איצטריך ריבוי משום דבזרע פסול הוי שמו מתוי עכ״ל משמע בהדיא דלא קיים.

הנלע״ד דוד ן׳ זמרא[א]:

א (אמר הכותב מצאתי כתוב אצלי על התשובה זאת משנים קדמוניות שבא לידי קיצור תשובה זאת אני ראיתיה בתורתו של רבי מ״ר מוה״ר חיד״א זצוק״ל ובו בפרק האר״ש יסדתי בדברים האלה. שמעתן מן הרא דלהרמב״ן והריטב״א והר״ן ז״ל סבין תלתא ק״ל לדבנן דבבן ממזר קיים מצות פו״ר וחילוהו מהירושלמי ומעתה סרו מהר תלונות הרב קרבן העדה בפ״ב דיבמות מעל הגאון מור״ם ז״ל ראיך פסק להדיא דבבן ממזר קיים מצות פו״ר הואיל וספקא דאורייתא לחומרא וכתב

מצוה א, פריה ורביה

(א)[א] **דיני** המצוה וכו', ימנות ס"ל ע"ב וס"ב, וי"מ פט"ו מפיסות ומסע"ז סימן ל'.

זמן המצוה מבן שתים עשרה, והמקדים הרי זה משובח. ולענין מה שופק בחורים, עיין שם בר"מ ה"ב ובהרב המגיד. ומן עוכך להמליך בדבר המפורסם בשו"ע ומפרשים, לך לחזה הערות ופיקות מרשום בעמ"ע.

תנאי קיומה (ב)[ב] **וכמה** בנים וכו'. ממאמר כלן בגמרא ור"מ ה"ד וסו"ע ע"ה דלריך שיהיו לו זכר ונקבה. ולא יהיה הכן פרים ולא הנקבה חילונים, דלריכין להיות רלוין להוליד.

הוליד מהמהות [ג] **ואם** יש לו טומטום וכן מה בה, לא אמרינן כיון דטומטום ספק הוא כמבואר בגמ' כלן ע"ב ע"ל ור"מ ס"ב מפיסות סכ"ה, ולפיסות הרמב"ם [פי"ח מפיסורי ביאה הי"ז ופ"ט מטומאת מת הי"ב] דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, מ"ב אפשר דיש לו זכר ונקבה וקיים המצוה[א]. זה מיט, כי הטומטום מיט רלוי להוליד, ואפילו לבעול מיט רלוי כי נעמטט. ועיין תוס' יבמות ע"ב ע"ל ד"ה מבחוץ, דאפילו בשביליו מבחוץ והוא דאלי זכר מ"מ מיט רלוי לביאה כלל. מ"ב

לא קיים כלל בהאלי, ולא מספק.

ואם[ב] ילד טומטום ונקבע ומצא זכר, לדעת הר"מ ס"ו מיטום ה"ד דמולן לו מייבם דלאו פרים הוא, מ"ב ואלי נמשך כבן, ולדעת הרא"ש [ימנות ס"מ לות ע"] דהוא ספק פרים, עיין בבור הטע"ז סימן קע"ב ובים יוסף שם [ד"ה וטומטום], מ"ב הוי גיס ספק. וטומטום שנקרע ונמצא נקיבה מיט מבחר מה מולל להוליד, ואפשר דהוא לה ספק. ולי"ע שם לענין יבום, ובאמי רק לעולר.

הוליד אנדרוגינוס [ד] **ואם** הוליד אנדרוגינוס וכן לו בה, ואנדרוגינוס היינו שיש לו זכרות ונקבות, כמבואר (פ"ל שם) [בר"מ פ"ב מפיסות הכ"ד], ולדעת הר"מ גם כן בכל מקום דהוא ספק [עיין פי"ב מעבו"ס ה"ד], מ"מ לדעת הר"מ ס"ו מיבום ה"ב דאנדרוגינוס מיט רלוי להוליד, וכן הוא דעת הרי"ף שם [סוף פרק ג'], מ"ב נראלי לא קיים המצוה, דאפילו רלוי להוליד. ואפילו לדעת הר"י והרא"ש ימנות פ"ב ע"ב וס"ב ע"ל בבוגיא דאנדרוגינוס שם דספקו דאנדרוגינוס הוא זכר ואלי, מ"מ מיט רלוי להוליד, כמבואר בבית יוסף בשור הטע"ז [ס' קע"ב ד"ה ומ"ש אבל], והשיג על הטור שכתב לדעת הר"י והרא"ש דהוי אנדרוגינוס ואלי זכר, מולן לו מייבם, אבל אפילו לדעתם פטורה מן האליצה ומן היבום דאינו רלוי להוליד, עיין שם. אבל מדברי הטור שם פ"ב ע"ב ד"ה תנן, מבואר דאנדרוגינוס יכול להוליד מן המה. ועיין עוד בהגהות מהרש"ל ממה אבהע"ז סי' ל' שמבאר בשם הגאון זה, ומביא דברי הטור' הנ"ל, ועיין שם שתבאו בשם ספר אסד [ספרי דוד בכוללים פ"ב ד"ה אנדרוגינוס] שמבאר בשם. מ"ב אם יכול להוליד, לפיכך זו שהוא אלי זכר דיינו כבן גמור, ולפיכך שהוא ספק <אף דגם אליביהו רלוי להוליד ואינו אלי מה לומר כיון דרלוי להוליד הוא אלי זכר, עיין שם בקונטרס שהאל עמוקה> מ"ב אם הוליד אנדרוגינוס וכן, יצא מספק, דלמא אנדרוגינוס זכר הוא ויש לו בן

ואלה סדרי השנה שהסצות בהן, לפי חשבון הרב הגדול נודע לרוב[ג] חכמה ומעלה בעמו, רבינו[ד] משה ברבי מימון זכרונו לברכה.

פרשת בראשית

מצוה א

מצות פריה ורביה

בראשית יש בה מצות עשה אחת, והיא מצות פריה ורביה, שנאמר [בראשית א', כ"ח] ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו.

משרשי מצוה זו, כדי שיהיה העולם מיושב, שהשם ברוך הוא חפץ בישובו[א], בדכתיב [ישעי' מ"ה, י"ח] לא תהו בראה לשבת יצרה. והיא מצוה גדולה[ב] שבסיבתה מתקיימות כל המצוות בעולם[ג], כי לבני אדם ניתנו ולא למלאכי השרת.

(א) דיני המצוה, מתי חייב אדם לעסוק בה, (ב) וכמה בנים יהיו לו ויפטר, ומאי זה מצוות הוא פטור בעסקו בזו, ויתר פרטיה, מבוארים ביבמות בפרק ששי [דף ס"א ע"ב ואילך] ובברכות [דף ט"ז ע"א].

א. ברוב כ"י וב"ב ילכלי. ב. ברוב כ"י יתרב רבי".

א. רמב"ם עשין ד"ב, הלכות אישות פס"ו. סמ"ג עשין מ"ם. סמ"ק רפ"ד. טור אבה"ע א'. א. מיטין מ"א ע"ב. וברבינו בחיי כאן: לא בכונת הרשעים שהוא כדי ליישב העולם וכו', אלא שתהיה הכונה לשמו בלבד, והוא שיכוין בתולדתו אל הכונה לקבל נפש השכלית ולהמשכת רוח הקודש. ב. שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם, (רמב"ם הלי אישות פט"ו הסי"ז). ג. בדאמרינן במגילה כ"ז ע"א: אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה וכו' שהלמוד מביא לידי מעשה, אשה נמי לא תהו בראה לשבת יצרה. הרי שהצות זו נחשבת מ"ב כמביאה לידי מעשה

[ה] **והנה** אם הוליד בן ואמר כך נעשה פלוני דבה וכרוים שפכה, דאינו רלוי להוליד, או הנה שנתקלקלו מדרי בטנה ואינה רלוה להוליד, והלי אינו יולא ידי מוצא כמו נתנו הכנים, ומה לי אם נולדו כך מן הבטן או נתקלקלו אחר כך, כן נראה לי פשוט.

נעשה אינם ראוים להוליד

[ו] **ומבואר** בשו"ע כלן ס"ו בגמ"ל, היה הכן קטן קיים המצוה: ונראה דאם הגיע ל"ג שנים ולא הביא ב' שערות דאלא מבלל הרוב דאחקה דהבא [בלה מ"ו ע"ל], והרי ניה פקח שמא נשרו, אם כן מיב מספק נפריה ורביה, שמא ימנא הכן פרים, הה פשוט.

כשהבן עטן

[ז] **ואם** הוליד בן או בה מ"מ, אמילו מרם ושוטה, קיים המצוה, דהם נני מצוות לאקור להאמלם בדים דבר איקור, ולאוויש לולד, על כן יצא ידי חובה כמבואר כלן בנים יופף [ד"ה גרסינן] ובשו"ע הנ"ל.

הוליד חרש ושוטה

[ח] **וגם** אם הוליד ממחר קיים המצוה. ונראה מדברי הגהות רמ"ל שם בשם הרמב"ם[ה] [בעמוד כ"ב ע"ב] דאמם הדבר, דלאו דוקא אם היה לו ממחר בהיתר, כגון גר שנתגר ליום אחד ממחר כמבואר בגמ' [קידושין פ"ט

הוליד ממחר

וכם. אבל אם הוליד אנדרוגינוס וכן, נראה מצד הסברא דאנדרוגינוס ממוצע בם לא יצא כלל, נהי דהיא בם, מ"מ אינו רלוי להוליד כאמה מאיש, אך הוא מוליד מאמה מכר, וגזירת הכתוב דכן וכמ הרלויים להוליד בדרך הטבע בעיקר, וכיון דאנדרוגינוס אינו מוליד מאיש כשאר נקבות ונראה דלא יצא בהאלי ולא מתוכת ספק. ומ"מ נ"מ דאפשר כיון דמוליד לא איכפת לן בפחה ענין, מ"ב אינו ס"ב בפרו ורבו רק מספק, ול"ע.

ולדעת הרמב"ד פ"ב משפר ה"ב דאנדרוגינוס לא ספק הוא, אלא אינו מוליד כן בפחה מקבה כמו אליו עבד ומליו כן מוריק, עיין שם. אם נאמר דיכול להוליד נ"ב, מ"מ זה הלי אין מברא דבמה דאנדרוגינוס לבד יצא ידי מוצאו דהוי ניה כן וכמ, דגזירת הכתוב היא שיהיו לו שני נופים הראוים להוליד, וזהו רק נוף אחד. אך אם הוליד אנדרוגינוס וכמ אפשר דיצא, דהאנדרוגינוס הוא זכר והלי גם כן הלאי להוליד, והלי יצא ידי מוצאו. אך אם יש לו בן ואנדרוגינוס, אף דהאנדרוגינוס הוא גם כן הלי בם, מ"מ אינו רלוי להוליד בכמ רק בכן, ואפשר דהקפידה הבוראה שיהיו רלויין להוליד בדרך הטבע וכמו שכתבנו לעיל[ב].

ויש עוד שיטה אחרת, דאנדרוגינוס הוא בריה בפני עצמה לא אים ולא אשה, והוא אין בפני עצמו. והטוב' ביבמות פ"ב ע"ל ד"ה בריה דהו שיטה זו, ועיין בכורות דף מ"ב ע"ל. ודעת הר"מ בהלכות בכורות פ"ב ה"ה דאנדרוגינוס נגח ואינה, ועיין בלחם משנה פ"ד מאיסורי הביאה ה"ל מפלפל בזה דדברי הרמב"ם סתרי אהדדי, דבכמה מקומות פסק דהוי ספק, עיין שם בלחם. ועיין רמב"ן פ"ו מהלכות בכורות ותהרי"ט אלגאזי המפשם מחדש, דדעתו בשיטה זו דהוא אין בפני עצמו, ועיין שם בהרי"ט אלגאזי [אות נ"מ בד"ה ולאיתי] בלחם, דאם אין בפני עצמו אמאה וישלדים מאים, חכו ולאי אין בפני עצמו, ובולאי לא יצא ידי חובת מריה וריבה דלא הוי אים ולא אשה, אע"ג דיכול להוליד, מכל מקום כיון דהוא אין בפני עצמו אינו יוצא. והנה להאריך בענין אנדרוגינוס, יעבור יפלופו מלא רוחב ים התלמוד, ואין כאן מקומו.

[ט] **ויש** לדון אם הוליד בן ואמר כך נעשה פלוני דבה וכרוים שפכה, דאינו רלוי להוליד, אם הנה שנתקלקלו מדרי בטנה ואינה רלוה להוליד, והלי אינו יוצא ידי חובתו כמו נתנו הכנים, ומה לי אם נולדו כך מן הבטן או נתקלקלו אחר כך, כן נראה לי פשוט.

[י] **ומבואר** בשו"ע כלן ס"ו בגמ"ל, היה הכן קטן קיים המצוה: ונראה דאם הגיע ל"ג שנים ולא הביא ב' שערות דאלא מבלל הרוב דאחקה דהבא [בלה מ"ו ע"ל], והרי ניה פקח שמא נשרו, אם כן אינו מקיים מצוה פריה ורביה, אחר שיגדל.

[יא] **ואם** הוליד בן ומת, אם יש לו בן אחר אינו יוצא ידי חובתו, דאינו בן בן בן, אבל אם אין לו בן אחר יוצא ידי חובתו, דבן בן בן הרי הוא כבן בן בן, ובן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן, ובן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן הרי הוא כבן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן בן, ובן הרי הוא כבן ב

ע"ם] ולאכסע"ז פימן ד' מכ"ב, דלולד ממנה ממאר, מלא מפילו מולד בלילוס, כגון שבא על הממזרת לו על מייני כריתות והולד, מ"מ קיים המצוה, כי בנו הוא לכל דבר כתבותה ביבמות פרק כילד כ"ג ע"ל, והוצא גם כן בנים יחוף שם בשם הילולמי על המצבה דפרק כילד [פ"ב ה"ו], מי שיש לו בן וכו' ובנו הוא לכל דבר לפילו לפריה ורביה, וכתב הרמב"ם פירוש דלפילו בבן ממזר יצא ידי פריה ורביה, עכ"ל בנים יוחף. והמצבה דבנו הוא לכל דבר, הוא לענין לפטור אם אשת אבי מן היבום, ומירי לפילו בבא על הערוה בלילוס, עי"ש בגמרא דמקשה על מה דמייב על מבמו והא מיט עושה מעשה עמנו, עי"ש בגמרא. והכי פסקינן דבנו הוא לכל דבר [יו"ד סי' כ"ט סי"ם], והוא סדין לפריה ורביה. לך הרי"ף והרא"ש ולא הזכירו מהירושלמי הזה דלפילו בבא ממזר קיים פריה ורביה.

מצוה הבאה בעבירה בהזדות מחה **וזה** זמן כביר הקשימי, דלמה יצא ידי חובה והלא הוי מצוה הבאה בעבירה, ולדעת הרבה לפשוטים מצוה הבאה בעבירה אין המורה מיט יוצא, ולדעת המוס' סוכה ט' ע"ל ד"ה הכוא, בכ"פ מדרבנן מיט יוצא. והדברים עתיקין. ויישבתי על פי בבירת המאמרוים, ועיין שבר המלך הלי לולב פ"ם ה"ה, דמצוה הבאה בעבירה לא הוי אלא אם בשעת מצוה, ובמאמרוב הגדול בשעת הגמילה עובר על והשיב את הגזילה, והו מצוה הבאה בעבירה, אבל אם בשעת המצוה ליבא עבירה כלל, כגון בהוצאת מצה מרשות חיוב לרשות הרבים דבשעת קיום המצוה ליבא עבירה כלל, לא הוי מצוה הבאה בעבירה, מ"ב הכי נמי הכא, הני דהמצוה של הבנים בשם ע"י עבירה דביאת איסור, מ"מ המצות עשה היינו הבנים, והבעילה היא רק הכשר מצוה דלא אפשר בלא זה. והרמ"ם לשם לא הולד וכן אם אמו הבנים לא קיים המצוה, וכיון דעיקר קיום המצוה אם הבנים, ובעת הזאת ליבא עבירה כלל, דהבעילה כבר נעשית בשעת הבעילה, דמי להולדת מצה מרשות היחיד לרשות הרבים דלא הוי מצוה הבאה בעבירה. והדברים מרוכים בדרשי מצוה הבאה בעבירה, ואין כאן מקומו.

אחרי זמן נדפס מחדש ספר מסרי"ם מלגאז, ומצאתי שהעיר בזה בשם הרלב"ז [פלק ו' סי' ב'], יעוין שם פרק מ' דבכורות דף פ"ט [אות ס"ב (הרמשונה) בד"ה ואולם לפי פומר הפנין] שמביא הירושלמי שבא פי"ג ה"ג דמצה וקריעה, ולא נתיא לזה שבתנו, ומיין שם בשבר המלך שמלוק זה ג"כ ליבו כרור בעיני. והמהרי"ט מלגאז שם דעתו דעל כן השמיטו הרי"ף והרא"ש הירושלמי הזה [שברים הקום], משום דבאמת ליבו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, והירושלמי מיירי בלוגם דאין עבירה כלל, והשם השמיטו דבר זה דהוא מילתא דלא שכיח.

ובלאו הכי נ"ע גדול איך יוצא ידי חובתו בבן הזה שמרבה פסולים כיבראל, דלפילו בא על הבעולה הוי הולד ממזר, וועיין לקמן בוף מצוה זו [אות כ"ג-כ"ד] בדין פסולי קהל ממזר והזומה לי מתיבין במצות עשה דפרו ורבו>, ואם יבא ממזר שפסה יבא הולד עבד ובאר דיבה לחלין ולא יתיבשם אחריו כלל, ולאיזו בנו לשום דבר, מ"ב נ"ע מאד איך יוצא ידי חובה הולד ממזר לפריה ורבות ביבראל.

מתו הבנים והניחו זרע [ט] **ואם** היו שני בנים לו שני בנות לא קיים המצוה. ואם היו לו בן ובת ומתו והניחו בנים, דעת הרמ"ם כאן הל' ה' דלא יצא רק בהניחו בן ובת, אבל אם הניחו בנות ובנות לבדן, כיון דאבד ונקבה הם יצא, אבל אם הניחו שני זכרים לו שני נקבות לא יצא. ודעת המוס' שם ביבמות פ"ב ע"ב ד"ה וכל, דאפילו הניחו שני זכרים לו שני נקבות יצא. ודוקא שבאו בשנים, אבל אם הנים אחד בן ובת והשני לא הנים כלל לא יצא. עיין בעור ובשו"ע כאן ס"ו ובים שמואל בקב"מ, כו"ם.

בן סנגריה ושפחה [י] **ואם** יש לו בן מגויה או משפחה כנעניות, אף שבגייר הבן לו שבאמהר לא יצא, כי אינו בנו כלל כמבואר ביבמות כ"ב ע"ל במשנה שם, דלבל דיני התורה אינו בנו כלל, וחה פשוט. ועיין אבהפ"ז סימן ד' [פ"ה ובב"י ד"ה ישראל] כלל גדול, דישראל הבא על הגויה או שפחה הולד הולך אחריה לאין קדושין. ומבואר להרא"ש ביבמות [פ"ב ע"ל] ובמוס' שם ד"ה הבל מודים, ובמגיבה ב' ע"ב ד"ה לא אהו עי"ש, כו'.

בן מחצה שפחה [יא] **ואם** יש לו בנים מחציה שפחה ומחציה בת חורין, דהבנים ג"כ אינם עבד ומניים בן חורין, דמצד אבא השפחות שבה הולד חולך אחר אמו דיבה והוי עבד לו שפחה, ומצד אבא בת חורין הולד בן חורין והולך אחר אביו, עיין קדושין [פ"ו ע"ב] ובתב"ם פי' ד' הל"ל (אבן) [אם כן] הבן לו הבא אם אינו עבד ומניו בן חורין, ובמצבה אחרונה בגיטין פרק אשולם מ"ם ע"ב ובאמה מקומות, דבוקין אם רבו לשחרו, מ"ב בר אוירי הוא. אבל בבא אינה שפחה ומניה בת חורין, דבשפה אין כוחין דאינה אינוה כמבואר שם מ"ג ע"ב, מ"ב לאו בת אוירי היא, כי לא חוכל להשאל לא לעבד ולא לבן חורין, ואפילו לממזר

ז) ראה תוספות סוכה דף לי ע"א ד"ה משום, ושרי חמר מערבת מ' כלל ע"ז סק"ב.

לא חוכל להשאל מצד אבא בת חורין שבה, דלא הוי גיורים, כי מצד אבא בת חורין הולכים אחר אמיה והולד יצרמל לכל דבר, וכיון דאיסור לאוירי להולד, אינו יוצא.

ונראה דאף אם עברה ונבעלה בלילוס, מ"מ אפשר דצריך לחיות לו בנים בכלל ודאי לא קיים המצוה, ואינה דומה לממזר דאפשר דיצא בחיבור בבן גיורת, אבל זו אינה דאינה לממזר ג"כ מצד הבא חורין, מ"ב אפשר דלא יצא בבאלי גוונא. אך אפשר בדיעבד אם נשתברה הבא לידם ג"כ יכולה להנשא, יש לחבר דיונא. ואין לומר כיון דבשעת הלידה לא היתה לאוירה, דהרי זה פשוט מצד בטומטוס ונקבה בשופן דדאור להולד לדעת הרא"ש [פ"ו מהל' יבום ה"ד] בודאי יצא, מ"ב בבא ממי, ומ"ב יצא בבן ובת בחלו. אך אפשר כיון דרק בלילה שנעשורר בעקרה זו בשפיתה הכוללת בפרי מעבדים אורה אינו יוצא. שוב ראיתי שנעשורר בעקרה זו בשפיתה הכוללת בפרי מעבדים אורה מיט [אלק שני אות כ'] עיין שם.

ולפי מה שביארנו דהבא על אינה שפחה ואינה בת חורין הולד הוא אינו עבד ומנו בן חורין, יש להקשות בהא דאמרינן פרק הפולה שם מ"ג ע"ל, אינו עבד ומניו בן חורין שקדם קידושין קידושין לא לא, כיון דלא בוא לטלילים וכו', ובעי למפשט משור שהמתים אינו עבד ומניו בן חורין דעובדו אינו קנס לרבו ואינו כופר ליורשיו, ולא אמרת קידושין לאו קידושין יורשין מנא ליה. ועיין בתוס' ד"ה ולא, כיון דלא הוי קידושין אין בנו מתיחס אחריו וכו', ואריך הש"ם לדחוק ולתרץ מאי יורשיו נפשיה, הוה ליה לאוקמי בנפשיטוס, שהמתים אשור אינו עבד ומניו בן חורין הבולד מתניה שפחה ומניה בת חורין שבא עליה ישראל, והולד הזה אינו עבד ומניו בן חורין מצד אבא בת חורין, ומ"ב אפשר יש לו עוד בנים אחרי שם אחרי מצד אבא בת חורין, מ"ב אפשר עוכון אינו יורשין, אבל בל מתפתה אחרי מצד אבא בת חורין, הא, הני דלא מתכתה ליה יורשין אינו אינו אינו, הבא בל מתפתה אחרי אינו נקראים יורשים, ותה הקשה המקשן.

ויש ליישב דבראה שם דאבאן דמוכר אינו עבד ומניו בן חורין שקדם אין קידושיו קידושין, גם אם קידם אחר אינה שפחה ומניה בת חורין אינה מקודשת, עי"ש בש"ם דכתבים בן, ואבן לא קיימא לן הכי, עיין בב"ן קידושין [ג' ע"ב מדפי הרי"ף] ובאבנפ"ז סי' מ"ד [מי"ב], ויש לומר דהש"ם רוצה לפשוט לאבאן דאמר דאינו זה בזה, אם כן אם קידושיה לא הוו קידושין אין הבן אחריהם אחריו כלל ואולד נבר דיבה, ואין לו מתפתה אב כלל, ומקשה הש"ם שפיר, ואם שבאבנו לעיל דהבא על אינה שפחה ומניה בת חורין הולד אחרון בת חורין אחר אבי, הייבו לדבן דאחרון קדושין בנאינה שפחה ומניה בת חורין, [ועי"ע לקמן מצוה נ"ם אות כ"ד], ואי"ה בדיני ערוה נתבאר בזה, [עיין מצוות קפ"ט קנ"ם קנ"ב ר"ג].

[יב] ואם אדם עריפה מיב בפריה ורביה, זה אינו, אי עריפה מולד ודאי בעריפה מיב, דעריפה מיב בכל המצות, ואי אינו מולד פטור. וכבר עמדו על מבוהה זו בעל פרי חדש בפרק מים מים סי' ר"ם סי' ב' בתשובה בשבר המלך פי"ם בהלכות מלוה ולוה ס"ו אות ס"ד, ואי"ה בדיני ערוה נתבאר בזה, [עיין מצוות קפ"ט קנ"ם קנ"ב ר"ג].

[יג] ואם גר היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם, קיים מצות פריה ורביה, אע"ג דגר שנתגייר בקטן שגולד דמי, כיון דבגיותו זרעו מיותם אינו קיים, עיין גמ' יבמות פ"ב ע"ל ותו"ע בשן ק"ו. ודעת כמה פוסקים [הבינאם שם הבים שמואל סקי"ב] משמע דאפילו לא נתגיירו הבנים קיים פריה ורביה, אך בר"מ פט"ו מאיסורי ס"ו ובטור כאן פסקו דוקא אם נתגיירו הבנים ג"כ. ובראה דוקא אם היו לו בנים בגיותו מן הגויות, כיון דזרעו מיותם אינו, קיים בגיותו ג"כ, אבל אם היו לו בנים מישראלית, כיון דאין הבנים הולכין אחריו דקיימא לן [יבמות מ"ה ע"ב] גר ועבד הבא על בת ישראל הולד ישראל לכל דבר, מ"ב נדאי לא היה הזרע מתיחס אחריו כלל, ואם שנתגייר לא קיים המצות. רק אם היו מגויה, דבאמות הולכין אחר הזכר ואם מתיחס אחריו, מ"ב קיים בגיותו, כן נראה לענ"ד פשוט, [ועיין עוד לקמן אות ע"ז].

[יד] והנה לפי מה דקיימא לן [שו"ע כאן ס"ו] היו לו בנים ומתו לא קיים המצוה, נראה בעליל דמצוה זו אינה בשאר מצות, ולא ומצה דהבינאם לא הי גוף המצוה רק הבאר מצוה, ועיקר המצוה היא לידת הבנים. ובכל רגע בל עליו המיוב, ואם מתו לא קיים מבאן ולהבא, וזה פשוט.

ובזה מיושב על נכון מה שבקשה בספר מורי אבן להגאון שאגת אריה בראש הש"ם ע"ל, בשם דמבואר שם בבאר ואבל מצה יצא, דבאמר אבא, דאיתא בבאר אז דבאר אבא, הייבו לדבן דאחרון קדושין בנאינה שפחה ומניה בת חורין, [ועי"ע לקמן מצוה נ"ם אות כ"ד], ואי"ה בדיני ערוה נתבאר בזה, [עיין מצוות קפ"ט קנ"ם קנ"ב ר"ג].

[טו] ובהיותי הייבו לדבן ערוה עשה של אחר

ח) חיבת כי' כאן בסיום הקטע, וכן בעוד מספר מקומות במצות זו ראחרות, אין לה מתבן, ובראה באה להורות על קיצור והשמטת המשך הדברים על ידי המעתיק או המדפיס.

בספר מורי אבן ה
בגיותו פטור מפ
בדברינו פי"ס>,
שבפרק זה. ולפי
כשאבל מצה אי נגו
אי אבל בעת שהי
המיוב, אבל הבא
והמצוה שיהיו לו ב
עליו המיוב מקיים
לו בנים, ואין אינו
המצוה דמתחילה,
ממחילה לא מהני
אחריו, והרי הוא
הבעילה, חו [אינה
בעתו בו <ומרמ
מ"ם>, אף על פי
ע"י העשייה והע
והבא נמי הבנים ד
הבעילה היה בפנו
קיים המצוה דאינו
מצה, ועיין ל
ועל פי הנ"ל אי
ב' ע"ב ד"
בעשה דלא יהיה
הערלה והעשה ה
העשה, והגמר בינ
זה הוי ההערלה ג
שהשינ בזה על דב
הערלה לגמר בינ
דבגמר בינאם מולד
והוי כאלו ילדה. ז
לאוד לא קיים כלל.

ומצאתי בקוט
ע"ב
אחרונים, דבל הינא
הנמי ליבא עשה,
בפשיטות דלבני לא
המוס' שבאמת פירש
מן המורה דעשה ד
ד"ה לא עשה, ד
קיים המצוה, דוסה
הפוסקים יום הכיפו
בעבד, דאין עשה ד
שהקשה המוספת יו
פני יהושע בפוגיא
המעיין בר"מ פיס ב
מן המורה לאבן לה.

ח) ראה חוס' שבת ז
ט) מחוס' פסחים פ"ו

בספר עורי מאן היקר מבאר כאן היו לו בנים בגיומו ומבאיר קיים המצוה, הא בגיומו פטור מפריה ורביה דבני נח אינם מצווים <עיין לקמן [אות י"ט] בדברינו מי"ה>, והיקר בפער עבה בזמן המיוב לאחר שנתגייר, יעוין שם שהאריך בזה. ולפי מה שכתבנו לא קשה מידי, דבשלמא מצה ולוב דיצא המצוה בשאכל מצה או נטל לולב, על כן שפיר אי נעבל או אכל בעת שהיה פטור אינו פוטרו לזמן המיוב, אבל הכא דהמצוה היא בכל רגע והמצוה שיהיו לו בנים, א"כ בגידולו בעת שחל עליו המיוב מקיים מצות פריה ורביה דהרי יש לו בנים, ואין לו לריכין לבא אחמת קיום המצוה דמתחילה, דאף אם קיים המצוה מתחילה לא מהני בהיו לו בנים ומתו, רק עיקר המצוה שיהיו לו בנים ויתקיימו אחריו, והרי הוא מקיימה בעת, ולכ ההכבר מצוה בעבור, דהייט הבעילה, חו [אינה] המצוה הצריכים רק הוויות הבנים. וכמו בעבה המצה בעודו גר <ויטראל עומד על גביו דמהני להרבה שיעות, עיין כאו"ח ריש סי' מ"ס>, אף על פי דבלא הבעייה לא היה עושה ואוכל המצה, והאכילה בחה לו ע"י הבעייה והבעייה היתה בפטור, מ"מ בודאי יצא בי המצוה היא בחיוב. והכא נמי הבנים דהם עיקר המצוה הם בשעת המיוב, ולכ ההכבר מצוה דהיא הבעילה היה בפטור, אבל עיקר המצוה היה בזמן המיוב. והבלתיה, דאם מתו לא קיים המצוה דאינו יוצא בעת בחה שיש בבר, ואין שום דמיון כלל לבאאו ואכל

מצה, ועיין לקמן מדברינו במצות פפירת הטומר [מצוה ש"ו אות ו'].

ועל פי הנ"ל איני מבין דברי החוס' בבא בחרא י"ב ע"א ד"ה טופין, והגיהה כ' ע"ב ד"ה ליטא [הנמי], שהקשו דאינו בעבה דפרו ורבו לדחות הבא מעבה דלא יהיה קדש, ותירלו דלא הוי בעידנא, דהבא מעבה היא בשעת הבעילה והבעבה היא בעבר ביאה. ולפי הנ"ל הבה בעבר ביאה ג"כ לא קיים הבעבה, והבעבר ביאה אינו אלא הכבר מצוה דאי אפשר לחוליד בלא זה. אך לפי זה הוה ההכבלה גם כן הכבר מצוה דאי אפשר בלא זה, <ועיין בעורי מאן שם שהביא בזה על דברי החוס'>. אך גם לפבבת החוס' אינו מובן החילוק בין הבעילה לבעבר ביאה, דאף בבעבר ביאה עדיין לא קיים המצוה. ואומר דבין דבעבר ביאה מולד, והוב בשים מתעברות וולדות, ובכל מקום אוצינן בעבר ריעא, והוי כאלו ילדה. זה אינו, דהרי אפילו נתעברה לא קיים המצוה, דבבן אי בת לוחר לא קיים כלל, ולא שבים בלל בחלב תאומים זכר ונקיבה, ותברי החוס' צריכין עיין בעבה.

[טז] **ובהיותי** בזה ראיתי דמה שבילנו החוס' בבא בחרא הנ"ל בחיוב הבי', דאין עשה דומה לא תעשה, דבדיה ליבא עשה, והיאך מדחה היא הלא תעשה דבדיה ליבא עשה, וכעין שבבר זו מבואר בחוס' בחובות מ' ע"ב ד"ה אי, בני אבוהה, דאם אינה ראויה לבא בקבל לא יבאבה, ופרבי הש"ם מיבי עשה דולו מהיה לאשה ומדחה הלא תעשה, ומאבר אי אמרה לא בעיבא ליתא לעשה בלל, ומפרש החוס' דבינו דבדיה ליבא עשה היאך מדחה הלא תעשה, יעוין שם בחוס'. ולבאורה אין דבינו לשם, דשם אם היא אינה ראויה מחמלבת הבעה לגמרי, ואינה מחמלת, אבל כאן אין הבעה שלו מחמלבת, דהוא חייב בעשה זו אחיד רק שאינו יכול לקיים, אפשר בבהאי גוונא אינה עליה שחחמלת כדי לוכות לחבירה היכי דלא פשע, בחבואר בראשונים. אך אבבת החוס', דבבל ענין בינו דבאחד ליבא עשה, אף שבחיבו יקיים עשה, לא דמי, בינו דאינה אין עשה. ואי יחלוב עליהם מבבבא באין ראויה מהש"ם.

ומצאתי בקונטרס פוסבת יום הבבפורים לאהר"מ בן חביב בחמת פ"ו ע"ב בני גדולה חשובה שדוחה לא תעשה, שחביא חבבא בחרא הנ"ל דבשם יום הבבפורים אחרונים והעשה אינו אלא בחד לא דמי, בינו דלבני הבני לא דמי הבעה לא תעשה דבדיה ליבא עשה. ולא ראה דברי החוס' שבאמת פירשו בן בותא הבגמ'. עוד אמה עליהם מחיבי לאוין דמחייבמין מן הבורה דעשה דיבום דוחה הלא תעשה, עיין יבמות כ' ע"ב, והיאך דמי, הא בדיה ליבא עשה, דוחה הלא תעשה אף דבדיה ליבא עשה, עד בלן אבל הינבם יקיים המצות, דוחה הלא תעשה אף דבדיה ליבא עשה, עד בלן אורף דברי החוספבת יום הבבפורים. ואני אמה, דברי האחרונים הנ"ל מפורש בחוס' בלן בעבד, דאין עשה דפרו ורבו דוחה לא יהיה קדש דבדיה ליבא עשה. ואה שהקשה החוספבת יום הבבפורים מינבת דמחיבי לאוין, הנה בחמת מבואר בספר פני יהושע בחוס' דבבחות הנ"ל, דאינה עשה דינבם בל עליה ג"כ. אבן המעיין בר"מ ריש פ"ה מינבת שבחב מצות עשה שינבם אדם וכו' ומצות עשה מן הבורה לאוצן לה, נראה דהמצות רק עליו. והרב המחבר לקבן מצות מקל"ח

ח) ראה חוס' שבת ד' ע"א ד"ה וכי, ובשיטה מקובצת כתובות שם בשם הרמב"ן. ט) מחוס' מסחים פ"ח ע"א נראה דקושיתם היתה שישא שפחה, וחמה עליו הצל"ח.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן. וחייב אדם להשתדל בה משהוא ראוי לה, והוא הזמן שנתנו חכמים זכרונם לברכה לישא אשה.

ד. באבות פ"ה מכ"א, בן שמונה עשרה לחופה, עיין מנ"ח אות א'.

ומקל"ע מוצה מצות יבום וחליצה, ומקיים ונוהג בזכרים וכו', ואי חל עליה ג"כ סוי ליה לקיים ונוהג בנקבות בדלכו, נראה בדברי המהר"מ בן חביב.

והנראה לפענ"ד ביאור קושיתו מיבום דמיבי לאוין, דיש לומר דהרי עיקר הלא תעשה שבאשה מוזהרת בפסולים מבואר ביבמות בפרק יש מוחרות פ"ד ע"ב, דאתקש אשה לאיש, וכל מקום שהוא מחבר האשה ג"כ מחבבת, וביבום כיון דהאיש אינו מוזהר דאמי עשה ודאי לא תעשה, היא ג"כ אינה מוזהרת, וכי היכי דהעשה ליתא גבי דידה ליתא ג"כ לא תעשה, ודיו לבא מן הדין וכו', ואף דאאל האיש הוא רק דרך ביאור, מיהי מיהי היתי, כיון דהוא אינו מוזהר היא ג"כ אינה מוזהרת. ומ"מ גבי אבטה דברי הוס' נכונים דבדיה ליבא עשה, אף דהוא אינו מוזהר, מ"מ אי אמרה וכו' איסאלק הבעשה מכל וכל, אבל גבי יבום דהבעשה במקומו עומד, לזה לא יקיים כיון דהיא ג"כ לא מעביד איסורא. ומשום הכי אמי שפיר מה שבאנו החוס' בעבד דאין עשה דומה לא תעשה דבדיה ליבא עשה, דעל בחבן בומת החוס' בקושיתם דמיבי עשה דפרו ורבו לדחות הלא תעשה דלא יהיה קדש, היינו דיש בא מורין, ויוצא מבד אבן בן מורין שלו המצוה, אבל בשיבא שפחה הולך אחריה ולא יקיים המצוה בחבואר לעיל. והנה החוס' בבינא לחו דעבד ושפחה הם בלאו דקדש וקדשה, בדעת הבינוס אוקבים על פסוק ולא תהיה קדשה מבנות ישראל [דבברים כ"ג, י"ח], לא תהי אחתא מבנת ישראל לבבר עבדא, ולא יהיה קדש, ולא יבא בגבול מבני ישראל אחתא אחתא, על בל פנים לאו דבא ישראל אלא אבא עבד מפורש הלאו בתורה, ולא אשון לאתקש אשה לאיש, ומתרבים החוס' בפיר דבדיה ליבא עשה ולאו איבא, ואין לחבר בל ליבא דהוא מוזהר וכו', דהרי הבא הלאו מפורש על האשה לבודה, מה שאין בן בשאר בל הלאוין שבאורה הלאו נבחב בלשון זבר ואתקש אשה לאיש, ובפיר בחבו החוס' דבדיה ליבא עשה לא אמי עשה ודאי לא תעשה.

ועיין חוס' בבא בחרא הנ"ל וביבות מ"א ע"ב ד"ה ליבא, בחבו דאינו עשה דפרו ורבו ובר, ובאבינה הנ"ל בראשה בחלי מיבלין עשה דלשבת, והעיבר בחו שבחבו בבבא בחרא וביבות, אין בחבו בחלי מיבלין עשה דבדיה בבלה לדחות לא תעשה דבדיה תורה, וזה פשוט. ואי"ה בדיני יבום [מצוה בבל"ע] יבאר ג"כ דין האשה אם מחויבת במצות עשה דיבום.

[טז] **נחזור** לבביבו [הנ"ל אות י"ג] בגוי ומתגיירו בגיו עבו, בין דלא עשה בפחוד רק ההבבר מצוה, ועיבר המצוה בעשית בבת המיוב, קיים מצות עשה. אך בראה דאם בתגייר ובגיו קטנים, בדין בר בבן דמבטילין אותו בל דעת בית דין, בל זמן שהבנים בטנים לא יבאו ממצות פריה ורביה, דלמא יחבו בשיגדלו ועשו גוים לחבבא, עיין ר"מ פ"א ממלבים ה"ג מש"ם דבחובות י"א ע"ב, וזה פשוט. ובתגיירה מעובבת אינם יבולים לחבות <חבפחות לחבה יוהה דעה מי' רס"ח ס"ז>, והבחילה מהיה עם יבישה בית דין.

ואם אין יחדעים שהיא מעובבת עיין דגול מרבבה שם ס"ו.

[יז] **ואם** הגיו היו לו בנים בגיומו חבפחה בבעבית שבעלה לשם שפחות, שגם בן הולך בחובה, עיין ר"מ פבו"ו מאיסורי ביאה ה"ו, ואחרי

זה בתגייר, לא יבא ידי חובתו בי אין הזרע מחייבם אחריו, וזה פשוט.

[יח] **והנה** בעבד שהיו לו בנים בעבדותו ובשחחרר הוא והם, בבואר בלן בגמ' ק"ב ע"א ובו"ע ס"ו, דלא יבא ידי חובתו דאין הזרע מחייבם אחריו בלל. וראה דהא דבלינן בינוח זרע אחריו, היינו דוקא בעבד ובר, דלבשבתגיירו ובשחחררו אין הבנים בנים שלהם לשום ענין מדיני התורה, דגר שבתגייר בקבן שבולד דמי, בבבואר בר"מ פי"ד מאיסורי ביאה הי"ח לענין ערוות, וביבמות ס"ב ע"א ובבדרין נ"ח ע"ב, על בן לענין פריה ורביה ג"כ לא בחשבו בנים, רק בגוי בהם דלא בחשבו בגיו, בין דבחחייבים אחריו, קיים המצות עשה. אבל במקום דהם בגיו, אף דאינם מחייבים אחריו, זה אינו מזיק בלל ובקיים פריה ורביה, <ובוטאר לקבן פי"ה [בבאות כ"ד] דין זה הימי משבחת לה>, ולאיה מיבמות ס"ה ע"ב דבליגי, חבא בחבא אחר אשה אינה מבוה על פריה ורביה ורבי יוחבן בן ברוקה אומר דמבאוה, ולחבא בחבא נפבא לן מבבל, ובקשה לחה לי בבא מיפוק ליה דהבנים אינם מחייבים אחר האשה אלא אחר האיש, עיין בבדושין פרק האומר פ"ו ע"ב, והיאך אומר רבי יוחבן בן ברוקה דהאשה ג"כ מבוה, הא אין הבנים מחייבים אחריה, אלא ודאי כיון דהם בנים בחלה ולבריות הם בנים ממש, ואלו איבא מבוה בודאי יבאה. אבל בחגייר, דהבנים אין להם שום בבבות מן הבורה, דגר שבתגייר בקבן שבולד, ויבול ליבא אחו ומוחר בכל העריות מן הבורה שהוא מחחחת שאר, ע"כ לא יבא. אך בבחייבו

ותעיין מהר"ם ביטין שם. ובחוס' הרא"ש ביטין מפורש דהקושיא היא שישא שפחה או בת חורין.

[פי' מ"ד קק"ג] וכ"ה המכמי כזה לקמן פרשת אחרי [מלוה קל"ב אות ב'] בעניני ערוות, ולא רשמתי כאן רק מה שטוגע למילון דידן.

מחסום האנדרוגינוס חיובב [כא] **וטומטום** ואלו שטות מפרים וחכמים כי אינו יכול להוליד. ואנדרוגינוס אלו בשיטות דלעיל [אות ד'] לחר"מ פ"ו מיטה ה"ב שאינו יכול להוליד פעור, ולהשיטות שבתנו לעיל דיכול להוליד, אם נאמר דהוא ואלו זכר מייב ואלו, ואם הוא אפק אפק מייב מאפק. ואם נאמר כדעת הרלמ"ד פ"ב משופר ה"ב דהוא אלו אנו זכר ואלו, גם כן מייב אם נאמר דיכול להוליד. ולשיטה זו דהוא נריא בשני עצמה לא זכר ולא נקבה, מהטור לקמן כ"ה.

ממזר חיובב [כב] **ופסולי** קטל כגון ממזר אם מייב בפריה ורביה, עיין פרי מגדים או"ח פי' ר"מ ס"ק ג' נפתפק בזה בדין פסולי קטל. ולכאורה כיון דממזר מייב בכל המצות, פרט לענין פסולי קטל דמוטר בהם, אבל בכל המצות לא מצינו דממזר יהיה פטור, והרלמשונים"ז הקשו היאך יהיה ממזר מוטר בשפחה, יעוין שם, ס"ב ולאלו מייב. ובע"ד יו"ד פי' רפ"ל אק"מ נראה דממזר אינו מייב בכל המצות, ועיין עדת היהודים מהגרוזנ מהגרוזנ יו"ד פי' קפ"ב ומהרי"ם אלגאזי דף ס"ט [בכורות פ"ם אות ס"ב הרלמשונים)], הביאו על זה מכמה דוכחי דממזר ואלו מייב בכל המצות, אבל לכאורה מייב נ"ב בפריה ורביה. אך מ"מ נ"ב, כיון דמרבה פסולים בישראל היאך מצוה מוכחת הקדושה שדרביה דלכי טעם לחולד בנים ממזרים, ואם יהיו לו בנים משפחה, לא יקיים כי אין הולד שלו, אבל נרע ליקח אשה אחרת ולקמן בזה נתחל הבנאה.

לחר שמצוה בפריה ורביה [ורבה עד לקמן בזה הבנאה].

והנה אם אין מזדמן לו ליקח בוגה בו אז גיורים, אם מוטר ליקח בפרה ולעבור בלא מעשה, לשיטת רבינו יהודה [אלא אדם נתיב י"ט ס"ג] בהלכות ליקח, דמי עשה לא מעשה בכהאי גוונא, ולדעת הרב בית יוסף או"ח סי' י"ל ד"ה ואמרו, אינו דומה כיון דאלו היה אחי לו היה יכול לקיים בהיתר כלי דחיית הלא מעשה, ועיין בשפת אמת [סימן ל"ו ד"ה עוד עלה] ובאמרוזים. ולשיטת הרבינו יהודה דבתבנו, דומה עשה לגא מעשה אף דבדיקה ליכא עשה כמו שבתבנו לעיל [אות י"ט], דדומה כמו יבוש, והוקא לאו דקדשה דמיומד הלאו אלא אינו דומה וכתו שבתבנו לעיל [סוף אות ט"ו]. אך לדעת הסמ"ג נ"ב ע"ב ע"ב ד"ה הוסיף [הכ"ל אות י"ד], בכל ענין לא דמי הלא הוא בעידנא. ולשיטת הר"מ פע"ו מהל' איסורי ביאה ה"ב דמייבי לאוין אין לוקין בבעילה בלא קידושין, מ"ב יכול לקיים פריה ורביה בלא קידושין ואינו שוגר. אך דעת בע הרב ר' אברהם מובא בכסף משנה שם דשוגר משום קדשה, מ"ב נרע לדמות הלאו מתמת הנעשה, וכדיהה ליכא עשה ואין עשה דומה לא מעשה דקדשה. אך דעת הרב ר' אברהם דבאינה מפקרת אם עצמה אין שוגר רק הסמ"ג ולא הלאה, מ"ב כדיהה עשה דומה לא מעשה, וכדיהה גם הלאו ליתא. וגם אפילו אם נפסוק בברא הסמ"ג הר"ל דלא הוי בעידנא כי הנעשה בגמר ביאה, מ"מ בגר שבקיימו האמרוזים ומובא במיבוי ה"ב, דלאו דבעוה מתמת קדש אינו אלא בגמר ביאה לא בשאר מייבי לאוין דהתערבה, מ"ב שייב הוי בעידנא. אך הרב המגיד פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ד מביא, דבילמת פטיה שוגר בעשה דכתיב [בבריה כ"ד, א'] כי יקח, מ"ב הוי ליה עשה ולא מעשה, ואין עשה דומה לא מעשה ועשה. אך יהוא דעת הרשב"א [בחידושים דף מ' ע"ב ד"ה ומיהו עשה], מובא בשטמ"ק שם שביאו אינה נמלך הלי נערה בתולה [פ"ב ד"ה ד"ה עוד (הבמי)] דלאו הנא מכלל עשה הוי ליה לאו, מ"ב הוויין ליה רק שני לאוין ולא עשה ולא מעשה, אך שני לאוין אי נדמין מאני עשה עיין ספר כריתות לר"ב מקיטן [לשון לימודים שער ג' פי' קפ"ד] ובאמרוזים.

גר עמוני ומואבי [כג] **וגר** עמוני ומואבי נ"ב ל"ע אם מייב בפריה ורביה, כי הבנים יהיו פסולין, דעמונים ומואבים פסולים לבוא. אף דהבנות יהיו כשרים דעמוני ולא עמונית [יבמות ע"ו ע"ב], מ"מ המצוה של פריה ורביה אינה אלא בבן ובת, והבנים פסולים וריבה פסולים בישראל, ואפשר בבאן ירבו גם כן בשידוכים, כי הבן ג"ב יוולדו לו בנות וחסר כשרות, על כן מייב במצוה זו, אבל ממזר דמרבה רק פסולים נ"ב כמו שבתבנו לעיל [באות הקודמת]. אך דמבואר בשו"ע בסוף בעניף ו' דאם היה לו ממזר קיים ס"ו אף דמרבה פסולים, מ"ב ל"ל דממזר מייב, אבל כגר כתבנו [לעיל סוף אות ח'] שהוא ל"ב, והרי"ף והרי"ם בשמיטו הירושלמי [דבממזר קיים פריה ורביה] וכ"ע.

גר מצרי ואדומי [כד] **ומצרי** ואדומי, כיון דדור שלישי ראוי לבא בקהל ואלו מייב, דהבנים יהיו כשרים. והנה מצרי ראשון שנשא מצרית שנים, יש שיעות דהבן הוא שלישי, דבמיב [דברים כ"ג, ט'] אשר יולדו להם, הבמוב הבאן בלידה, סייע אחר הלם [יבמות ע"מ ע"ב], ודעת הר"מ פי"ב מאיסורי ביאה ה"ב

[פי' מ"ד קק"ג] וכ"ה המכמי כזה לקמן פרשת אחרי [מלוה קל"ב אות ב'] בעניני ערוות, ולא רשמתי כאן רק מה שטוגע למילון דידן.

[כא] **וטומטום** ואלו שטות מפרים וחכמים כי אינו יכול להוליד. ואנדרוגינוס אלו בשיטות דלעיל [אות ד'] לחר"מ פ"ו מיטה ה"ב שאינו יכול להוליד פעור, ולהשיטות שבתנו לעיל דיכול להוליד, אם נאמר דהוא ואלו זכר מייב ואלו, ואם הוא אפק אפק מייב מאפק. ואם נאמר כדעת הרלמ"ד פ"ב משופר ה"ב דהוא אלו אנו זכר ואלו, גם כן מייב אם נאמר דיכול להוליד. ולשיטה זו דהוא נריא בשני עצמה לא זכר ולא נקבה, מהטור לקמן כ"ה.

[כב] **ופסולי** קטל כגון ממזר אם מייב בפריה ורביה, עיין פרי מגדים או"ח פי' ר"מ ס"ק ג' נפתפק בזה בדין פסולי קטל. ולכאורה כיון דממזר מייב בכל המצות, פרט לענין פסולי קטל דמוטר בהם, אבל בכל המצות לא מצינו דממזר יהיה פטור, והרלמשונים"ז הקשו היאך יהיה ממזר מוטר בשפחה, יעוין שם, ס"ב ולאלו מייב. ובע"ד יו"ד פי' רפ"ל אק"מ נראה דממזר אינו מייב בכל המצות, ועיין עדת היהודים מהגרוזנ מהגרוזנ יו"ד פי' קפ"ב ומהרי"ם אלגאזי דף ס"ט [בכורות פ"ם אות ס"ב הרלמשונים)], הביאו על זה מכמה דוכחי דממזר ואלו מייב בכל המצות

הרה"ג ר' יצחק חיות נבי"ל אדרת"ק דראבי

סימן א'

ברכת שמים מכל הבאים לרחם יוסף ולקדקד נאיל מחיו סיפ רב סחו נאון המובהק רב יוסף סיטי ושוקר הדיים, המאור לאדון ולדרים, מאור גולה חריפא, חסמרת וקדוש ישראל, בוגינא קדישא, מסידא ופרישא וכו' כקמיה מרן **יוסף כאביד** ני סאביד דק"ק **טארנאפאל** והגליל יליו בעסמחים מנמה היוקר (זלנסיס).

אחרשיה בהדרת קודש זה ימים לא כבירים הלוי נגד עיני ספרו ליקר וכמסולא מנחת חיוך על חדייג מלות וכו' אך בחיה מעיונים לאבר כעיר כ"ק נגולו עגו על דשיוני אוזה המעות ואגיע להדרינ ני. (מ') (**מצוה א'**) הקשה רבני חדרי ירושלמי יבמות מי כיל דבר ואפי' לפויר ומוגא כרמיא מהיגא (סי' מ') ומאמי כא סיל מהבים ליים מלוה בלא, והלא לומר דמשיס הסמיכו כדייף והבמבים זיל כאי דיכא ולא כביאו נלבבה ומלא ניב במסריים לגנאח פיס מבכולות בסם רדבי"ז שבחב בן, וכגה לפיי"ז יגא לנו דין חדש דאם בא על אשתו נדס והוליד ממנס בן ניב לא קיים מלות פויר דגיב סוי מלבביס, ולכאורה נראה דיל דהני אחרי בוי"ד סי קיי דנמס שבבגס בחוך ז' נקיים אי"ל הבחנס ניס ושיון ניס אנס"ים (סי' ד' ס"ק מ"ו) שבי מסוס לגיכא שום חשש איסור רק דהולד פגום פיס, [וכגה מיס הרמבים דהולד פגום לא בעיר בכיס מקולו ונעגיד מקולו מעמי כגס דאמרי' בחס שוות פגים ר"י אומר בן סגדס ראיל ממזר מיס אייב דהוא פגום ומקולקל] ואם כימא דאינו יולא בבן הגדס מלות פויר אייב איכא ניב חשש לעגמ אם קיים הסמוך או לא אגא ודאי דקיים מלות פויר בבן הגדס. ויותר קשה מהא דאי בפסחים (מיב) אייב יוחנן ובמתנו נדס בעל פסור אשתו נדס כעל הייב ומקשי מיס יבמתו דפסור מסוס דקעביד מלוה אשתו נמי ופירשי זיל פויר ומסני בעבוברת דליס מלות פויר ואייב הא ר"י נוסי אמר בפוכה (דכיס) דמהביב ליס מלוה בלא, כגון ומה מקשי בגיס, ובזה נדחס נמי לבאורה חי הדייג דבאחה ליס רק הבאר מלוה כמו קנייה אחרונו ולא בדברי החוס' נימין דף (מיא) וחגיגה דף (בי) ובייב ליס בזה מהביבו, דהרי בגיס אמרי' דאשה מלוה בהבאה אייב חזי דהבאה נוסה גיב הוי מלוה, ואף שהחוס' הם בדיב בגאתו בחנו דבגדה ליס מלוה מיא הרמבים זיל פוגל על החוס' וסיל דהוי מלוה. ומיין בלחיים פיב פס שגנות סיח עייש היטב. ואף שגם מדברי החוס' נימין דף (מיא) קשה מאד שבי דהמלוה ליס רק בגמר ביאה ולא בהחלחה אייב פס מקבי' בגיס אם יבמתו דקעביד מלוה אשתו נמי זיל דבגמא ביאה דקיים המלוה מיד בהחלה אמיל הבמות דף (ביג) פיב הפיר פסור משאיב מאשתו נדס בבי דאשה מלוה מיא לאחתי הוי המלוה רק בגמר ביאה

אבל בחחלה ליה מלוה בלא ואיסור נדס הוי בהפרחה גיב מדאי יבמות (ביד) מקרא אם מקורה הערה ושיב חייב קרבן על הערלה דעדיין לא שביד מלוה בלא וזה לבאורה קושיא גדולה. ומיב ליל לומר דאף בהבאר מלוה ניב אייב מעם בדיים כיון דאשה מלוה כל דהוא ואייב שוב אפיי כוכל לוחר בדברי בביד רוחעביב דליים מלוה הביב מהוס דליס רק הבאר מלוה, אבל מה יעבוס ביב אמא דיבמתו נדס דפסור מהוס דקעביד מלוה הא בהחס בודאי הביאה נעשה הוי עיקר המלוה ואייב הו לבוי מלבייב לדברי אב ני. **ועיב** בלעיד חילוק גדול מהס דבחאתם הא דאמרי' דאהבביב אף דשבוד מלוה מיא ליה מלוה מיב דזה דוקא היכא דבעי בוגה מלוה אי אפיי ליל בוגה תיים אם אחר להדיא אבא לאחה בודאי לא יצא בחיים דבנו אמולא בחרייי בברכות מפיים בהלבביים כיון דשוגה בהאת עביית הלוה ניב עבורה אייב חזי דעבר על דברי הבייי והוי באלו כיון בפירום אבא לאחה בהלוה זו מבאייב בשוייב דזה פשוט דלא בעי בוגה ונם ליים בו בוגה דביב אפיר מפוייב ואיים אם בהעיד אחייב ולא מבבנים אביי לו בבברותו וכן בחפיי אף דאיכן בני דעת בלל אומר שהתנא לשמן קאי אם סוגידו ואחייב בחפקחו יצאו ובייים רוחעביב בעלמו ודייב מפוס דלא בעיי בוגה בלל. ואייב ליים כאן מלהביי"ע דאא אייבו בחאתם עביד מלוה ופויב אך דהוי באיסור וכאן אמרי אומר בעי' אבא אבי מלוה ניב יולא מלוה פויב וכן ביבמה דקייל יבמות דף (ניד) דקונה אוחה בביאה מיים אחי' ביון לחבראה וכי הרלאוגים קידושין דף מיו דאמרי אם אמר בהדיא אבא יקנה מיים קונה אוחה מיים ופייב ליים בלל בוה מלבייע וחייב לפעביד מעאייב בבל המעות ודייק, אך הסיקר מה דהמיבו לדין זה דבמחר קיים פויב נראה לומר לפיים שנחפק בפרמיינ ומובא ניב בספרו דמר ביז אם ממזר חייב במלוה פויב דמה יבשה אם יקח ביי אייב ידבה ממזרים, ואם יקח שפחה אייב אין זרעו מיוחס אחריו ולא לו יהיו הבנים. והבה יש לחשוב דפסור מפויב מהא דקידושין מיים האומר דף (מיים) אומשפחבי דרייש ממזר הוי אייל ריים אי איקדמחיך מהרחיבו לבך דבאיב ליי מלה ביאה שפחה ביים ואם נאמר דממזר חייב בפויב בעיב לריך ליקח ביי ולהוליד. ממנה בנים אייב מה אייל אי איקדמחיך מהרחיבו לבך וכו' וכאן אייב לריך ליקח ביי ולהוליד ממנה ממזרים אייו דממזר פסור מפויב וזה דאי' בדורש לפביד, ואייב כמו דקויייל בנמי וכן. בפוטיים הוי אי' דאם הולד הוליד בנים לייב הוי אם משום דאייי להוליד ואייב הייב ממזר הוי בנים, ואפבר לומר דהירושלמי לשיטתו לפביי בתוס' חגיגה דייב דבייל דעבד חייב בפויב אף דאיה לי חיים מיים קיים המלוה ואייב אפבר לממזר שיקח שפחה. וכוי דאוי להוליד מבל לדיבן דאמרי' בוגמות (מיב) דעבד ליים בפויב אאן ארבו מיוחס אחריו ובייים הרמבייים זיל בפיי מכי לישות ומייב בפיר. הסמיבוהו הסוסקים.

ספר עשה כלה של תורה שתקע רק לחכך בו וכוון שלעלמו ילא בדבר"כ ל"כ לא ילא מלות סופר וקול' למלות קבולת עם אשר אינו מוטל בזיון כללע"ל:

ואב גרלא אזכיר מה שנתפקתי מי מלות פ"ו לרך כוונה אז אין לרך ומה שעולר בי קפק שכ"ל הוא דכ"ל דשאני מלות פ"ו ומשאר כל המלות דבשאר המלות לא כשאר מעשיית המלות פעולה אשר מי תכליה ליות המעשה דמה יתהן בנעשוע של הלולב אז בשמוע קול שופר אז יפיבת קוכה אז אכילת מלה כמלא דתכליה המלה בעשיית הפעולה לבד לכן יש פלוגתא אם עשה בלי כוונה אם מהני הגם דאם לא אחזן לעשה"כ עשה אכילה אז בעשוע אבל מה הוא אם לא מכוון לשם מלות אין מלה בלא כוונה אבל בפ"ו אפי' אם בעל מלה פעמים אז לאלפים ולא נולדו לו בנים לא קיים פ"ו א"כ אין פ"ו הלוי בפעולת אדם לבד רק בתכלית אשר נולד מהפעולה שייכו ילידת בנים אשר ילמיתו ע"י הפעילות וא"כ לכ"ע מלות פ"ו שתקיים אפי' בלי כוונה לאמן אם נולדו לו בנים ולא אחזן רק לתכלית בעילה אשם לא קיים פ"ו אם נולדו מבעילותיו בנים ועיי' בש"ע א"ע סי' ל' אפי' בזמנר ידוע קיים פ"ו ומ"מ מקופק אפי' אם קיים בהיותו גוי דלא הי בר מיזבא כיון דזכנו מיזמק אחרי וכקראי על שמו יען דאין שום אדם מסויב לכוון במלות פ"ו רק זכנו יעמוד לפיו והבן זה בקילור:

ומצאתי בזמנ"ם בספר המלות מלות רי"ג וז"ל היא שלמו לפרה ולרבות לכוון לקיום שמן והיא מלות פ"ו והוא אמרו יתעלה ואתם פרו ורבו עכ"ל משמע אם לא כוון לפרות ולרבות רק לרווח כשם המוסקה בבעילה אשה יפת תואר אז לא קיים מלות פ"ו וחזק:

וראיתי בנמ"ל ר"ה כ"ם בהקפק בעבד שעש' מ"ע שסז"ג ומתחבר באותו יום אי יולא בזה שעשה המלות בשפי' עבד שלא הי' לא בר מיזבא וחקר מגמ' יבמות דף ס"ג אי הי' לו בנים כשפי' ברי ומחגייר שפטור רק הביא דשאני התם דהי' עכ"ם מקודם שבא יש"ם בטוב טעם ודעת וכפי מ"ש יש לעיין בדבריו:

סימן כ"ב שאלה איש אחד בא לבהכ"נ ולא מלא שם עליה רק מרעהו אשר הייר הכלה ממנו אם מותר לנקמו לנבשו ולברך עליו כמו שמותר לעשות בן בעלים של הביתו שלא הייר הכלה ממנו או יש שבל בין לנבות או לברך שלבישה מותרת והברכה אסורה:

תשובה לכאורה הלבישה מותרת אבל אסור לו לברך עליו דמבואר ביו"ד סי' רכ"א סעיף י"ד הרוב הכלה מתביו ונתן לו לולב ונלאה בו על מנת שיחזיר ביום שני ילא אבל ביום ראשון לא ילא עכ"ל המחבר והוא מתחובת הרשב"א הובא בא"ם בדמ"א בדמ"ע סי' תרמ"ו והביאו הש"ך לאיסור הכלה לא מקרי לכם יש"ם ואם כן לנבות המלית מותר דמלות לא להנות נתנו אבל לברך עליו דיומא דסקנה לו בתנה ומקרי כסותך עיי' בט"ז סי' י"ד בא"ם אבל כאן שאסור לקבל ממנו מתנה כמבואר ביו"ד סי' רט"ז וא"כ אי אפשר לברך עליו מון אם נאמר דמ"ם המנ"א בסי' י"ד דמברך כמו שנים מברכות ואולי דרק שם קומך לאפשר דמקנה לו דיפה לי' לאיכם הגם דלא ידע מעמו אבל כאן לאסור בדרך מתנה רק בהלואה דמלות לא להנו' נתנו וזוק:

אמנם לכאורה הדבר לריך החבוננה אם מותר אפילו לבנות דבר"ם דף כ"ח ע"א בד"ה לא להנות נתנו סי' לט"י וז"ל ליתכאל לחיות קיומם לשם הכלה אבל לעזל על לאחיסם נתנו עכ"ל ומשמע דוקא במלוה מסרינה כגון הקיעת שופר או כגון הזאת מי חטאת כגון על חיב קרבן אשם אז מצילת מלות אשר יש חיב לעשה עלמו אז לא להנות נתנו יען שנתנו לעזל על לאחרו דהא מוכרח לעשות ואם לא יעשה רשע מקרי אבל במלות דרשות כגון עריפת עליה אלימו מסויב לבנות עליה בא ד' כנפות אז לא שייך בתעברה בלחנעי יש"ם וא"כ ואין נוף הבעילה מלוה רק ברס מלוה אז לכ"ע לא נעי כוונה ויולא אפי' אם בעבירה

[illegible]

שלהשערתם אין נגרע עוד המיוק להנקה, נמי אין איסור לדברי השב יעקב כיון שכבר פסק חלבה ואין שום תועלת יולת מזה לולד ואי"כ למה נענה חנם, ועל הרבמה היתרים הללו לו אשיבנו דבנ"ד שכולהו איתנהו בי', ח) מה שנמלחו מתחלה לא מסבת נשואין וזהו היתר דרש"י כפי שכתבתי, ב) שכבר עבר ט"ו חדש אז היתירא דפני , ג) שיולת מזה תועלת ליתומים של בעל וגם לתיוק זה נופא, היתירא דשבו"י, ד) שכבר למקו דדיה ואין שום תועלת באיסור נשואין בהיתירא דשב יעקב. ומי שיש לו דעת חזקה וכתו יפה יוכל להתיר להעלובה הזאת לאחר ט"ו חדש:

והנני ידידו המברכו בברכת **אהרן וואלקין.**

סימן צז

ב"ה מוצאי מנוחה ב' שבט תרצ"ה פינסק.

כבוד הרב וכו' מוה"ר **מנחם ארי'**
לאנדבערג כאורח נוטה ללון **באטוואצק.**

ע"ד שאלתו בזוג שלא זכו לבנים ומייעצים הרופאים ליקח מזרע הבעל לשפופרת והרופא יכנים השפופרת עם הזרע לתוך רחם האשה ושעי"ז בנקל יותר שיבוא לידי שיבור, אם מותר לעשות כן, והביא שהגאון מבערזאן בתשובת מהרש"ם ח"ג נשאל ע"ז והורה להקל אם אך יסכימו עמו עוד שני רבנים, והביאו שהספר הזה אין נמצא אצלי לא אדע טעמו ונמוקו, אכתוב רק מה שהורני ד' לאחר העיון:

הנה כ"ת לא ביאר מה מקום הספק אצלו, וכשאני לעצמי סברתי מוצא בזה שלשה ספיקות. א) אם מותר להוציא הש"ז לשפופרת על סמך דברי רופאים שיאמרו שעי"ז תתעבר. ב) אם יש חשש שע"י הכנסת השפופרת לתוך הרחם תריאה טפת דם כיון דאי"א לפתיחת הקבר בלא דם, וא"כ גם אם תתעבר יהיה זה בימי נדותה והולד בן הנדה. ג) אם ע"י עיבור כזה דרך שפופרת נחשב הולד ובנו לקיים בזה פ"ו דשמא לא מיקרי בן גמור להתייחס אחריו רק כשבא על האשה בדרך בני אדם שמזרע הזרע מכתו, אבל כשבבר יצא הזרע שאין בא התמימות רק ע"י מלאכת הרופא ותומכתו בשפופרת, זה לא מיקרו בנו לכל דבר. ובמה דשיימתי אפתח, בנוגע לספק זה האחרון בבר הביא המלקת מתוקק באה"ע סי' א' סק"ו להסתפק בנתעבר ע"י אמבטי אם הוא בנו לכל דבר ואם יצא ידי פ"ו, ובכ"ש שם המליט שהוא בנו לכל דבר ע"ש, ובחבורי לאה"ע שם הבאתי ראיה להב"ש מהירושלמי פ"ב דיבמות ס"ב דקאמר ר' אבון דבנו ממזר בנו הוא לכל דבר ואפי' לפ"ו ולשניה הרי להדיא דבבן ממזר קיים פ"ו, ובבר נתקשו הרדב"ז ומוהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות פ"ח, והא כל ממזר מביאה איסור הוא בא וא"כ איך יכול לקיים מצוה ע"ז והא מצוה הבאה בעבירה הוא, ועיין במהריט"א שם דכתב שבאמת הייבו משמייהו דר"ף ורמב"ם ורא"ש שהשמיטו לדין זה דירושלמי משום דמסב"ע הוא ולא קיים המצוה ע"ז, והירושלמי מיירי בביאת אונס בבון אמבטי וכיון דמלחה דלא שביאת הוא משו"ה השמיטוהו הפוסקים ע"ש, וכיון שהירושלמי מיירי בע"כ בביאת אמבטי ואפ"ה קאמר דבנו הוא, א"כ מוכח לסדיא דגם בן שנולד שלא בדרך אישות כשאר בני אדם ורק ע"י אמבטי אפ"ה בנו הוא גם לפ"ו ובהכ"ש. וזה פשוט דע"י שפופרת לא נרע מע"י אמבטי דמ"ש, ונפשט אפוא ספק זה דיולא פ"ו ע"י בן כזה:

הן אמנם דהאחרונים הסיבו על המהריט"א שהכריח דהירושלמי מיירי בע"כ בביאת אמבטי דאונס הוא דאלי"ה אי"א לקיים המצוה ע"ז ממזר משום דהוי מהב"ע, והשיבו ע"ז ממ"ש הש"ע"מ פ"ח מהלכות לולב ה"ד דמצוה הבאה בעבירה לא הוי אלא אם בשעת המצוה עושה ג"כ העבירה כמו באחרונ הגזול דבשעת הנטילה עובר על והשיב הגזילה, זהו מהב"ע. אבל אם בשעת המצוה ליבא עבירה כלל לא הוי מהב"ע כלל ע"ש, וא"כ ה"נ הרי עיקר קיום המצוה הם הבנים, ובעת שנולדו הבנים ליבא תו עבירה כלל דבבר נעשית העבירה בשעת הבעילה ולא הוי זה מהב"ע עיין בהפרשים ומ"ח מצוה א', ואבן לעז"ד אין בהשגה זאת כדי לדחות דברי המהריט"א, דהנה הם הביאו דהמצוה הם הבנים והביאה אינה אלא הבשר מצוה, אבל לעז"ד אי"א לומר כן, דגוף המצוה הוא רק לידת הבנים ולא הביאה, דאיך אפשר שתחייב התורה לאדם דבר כזה שאין ביכולתו לקיים המצוה זאת אינו מקיים עד שיוליד זכר ונקיבה בני קיימא, ואמנו ברשותו הוא להוליד ודוקא זכר ונקיבה בני קיימא דאמנו החיים והמות ביד האדם תלוי, אלא ודאי שהתורה לא תייבה לאדם כ"א שהוא מצדו יעשה השתדלות להוליד בנים והיינו שיעשה אשה ויבעלנה, והשתדלות הזאת גוף המצוה הוא, ואם עלתה בידו להוליד ממנה בן ובת נפטר שוב מלהשתדל עוד בזה לבטול ולקיים כיון שבבר קיים, ואם לא עלתה בידו להבנות מאשה זאת או שמתו הבנים מחויב עוד להשתדל עד שיזכה להוליד, דמצוה זו של השתדלות להוליד בנים אינו נפטר ממנה עד שיוליד ממש, ומה דקי"ל דאם מתו הבנים לא קיים המצוה, אין הכוונה דבכל הבעילות שבעל עד שעה לא קיים בהם שום מצוה אלא הכוונה דלא פקע חיוב המצוה ממנו עד שיהיו לו בנים, אבל ודאי שהביאה הוא גוף המצוה, ויש להביא ראיה לזה מדברי המוש' בניטין דמ"א ובכ"ד שהקשו דליתו עשה דפ"ו וידחה לאו דלא יהיה קדש, ואי נימא דהביאה אינה כ"א הבשר מצוה איך שייך לומר בזה עשה דוחה ל"ת דאתו בביאה זאת ובאשה זאת קיים העשה שהרי אם מתה אשתו או שהה עמה עשר שנים ולא ילדה או שילדה נקבות או גם שילדה זכרים ומתו לא קיים המצוה וצריך לישא אחרת, א"כ כל ביאות של אשה זו יעבור בלאו, ועשה לא יקיים כלל, ודוקא עשה דיבוש וכדומה דתיכף בביאתו מקיים העשה אחרי' דדמי, ולא כאן, דלא אליא קיום העשה כלל בביאה רק שתוליד לו זכר ונקיבה ואם תמות או יגרשנה או שלא יזכה להבנות ממנה עבר בלאו והעשה לא קיים כלל, וכאשר תמהו גדולי האחרונים בזה. ויותר תמוה מ"ש המוש' בתירוצם דמשו"ה לא דמי משום דלא הוי בעירנא, דהלא"ת עובר בשעת העבירה והעשה הוא בגמר הביאה, וכבר לוחו המפרשים על סברת המוש' דמהו החילוק בין העבירה לגמר ביאה כיון שגם בגמר ביאה נמי לא קיים העשה עד שיוליד, וגמר ביאה נמי אינה אלא הבשר מצוה דאי"א להוליד בלא זה, וא"כ גם בהפרשה נמי הבשר מצוה שאי"א בלא זה, ועיין במורי אבן ריש פגיגה שהביא בזה של המוש', אע"ב דהמוש' סברי נמי כמו שבתבתי דהביאה גופא הוא עצם המצוה דזהו המצוה שיצא אשה ויבעלנה ביאה הראויה להוליד, אלא שחיוב זה אינו כמו בכל מצות שאינם נמשכות אלא לעשה וכנון נטילת לולב וכדומה שאם נטל הלולב נפקע שוב החיוב ממנו, ואילו במצות ע"ז חיוב המצוה לא פקע עד שיוליד בן ובת, אבל עשיית שהביאה היא יגוף המצוה

המנוה ושפיר הקשו דיבא עשה וידחה ל"ת, ואלכן פשוט שדוקא נמר ביאה שהוא נוף המנוה הוא שיכולה לדחות כל"ת, משא"כ הערלה שאינה אלא הכשר מנוה לא דמי וזה ברור בכוונתם, ובחבוריי אחרכתי בכ"מ בזה, וכיון שהוכחנו דהביאה הוא עצם המנוה נישא מאוד דברי המהריט"א דמשו"ם בבן ממזר לא קיים המנוה משום דכל ממזר מביאת איסור הוא, וכיון שהביאה שהוא עצם המנוה נעשית באיסור לא קיים המנוה דהוי שפיר מנוה הבאה בעבירה, והירושלמי דסובר דבבן ממזר קיים פ"ו בע"כ מיירי בביאת אונס וכגון באמבטי דליכא עבירה, ושפיר עשו הריא"ף ורמב"ם ורא"ש שהשמיטו לדין דירושלמי כיון דבע"כ בביאת אונס מיירי ומלתא דלא שכיחא הוא, ולפ"ז קמה ראיתי מן הירושלמי דביאה ע"י אמבטי או שפופרת הוי בנו לכל דבר וכהב"ם ואפי' לפ"ז, אלא דאכתי יקשה מי מכרית אותנו לפרש הירושלמי בביאת אונס דמלתא דלא שכיח הוא, והא אפשר לפרש דמיירי בנר שמותר בממזרת דהוי ביאת היתר ואפ"ה הולד ממזר כמבואר באה"ע סי' ד', או בממזר שמותר בממזרת, ואי נפרש כן לא יהא מוכח מן הירושלמי דין דאמבטי, ואלכן הב"ש לשיטתו שם דנר בממזרת וכן ממזר אע"ג דאיסור ממזר ליכא אבל אכתי אסור להרבות ממזרין א"כ אי"א לפרש הירושלמי בכה"ג דהא אכתי ביאת איסור הוא, ובע"כ דמיירי בביאת אמבטי, ומוכח שפיר מהירושלמי דע"י אמבטי משוב בנו ובהב"ש, מיהו בסמוך דמיתי בעלמי דלירושלמי אי"א לפרש דמיירי בביאת אמבטי או שפופרת דא"כ הולד כשר לגמרי ולא הוי קרי לי' ולד ממזר וכמו שהארכתי בסמוך, אלא דאפ"ה גם בלא ראיה מירושלמי אפשר לסמוך על הב"ש דרב נובדרי, ובשנם דלאו יחידאה הוא בדין זה, דגם התש"ן מ"ג סי' רס"ג כתב מפורש שאם נתעברה מאמבטי הרי הוא בנו לכל דבר וכ"כ עוד כמה אחרונים דבנו הוא לכל דבר ואפשר לסמוך עליהם, ולפ"ז כ"ש ע"י שפופרת דהוי בנו ממש דשפופרת עדיף מאמבטי, דע"י אמבטי אי"א לברר דמש"ז שלו נתעברה כי אולי נבלע בה אח"כ ש"ז של אחר וכמ"ש בס' בני אהובה פע"ז מסלבות איסות, משא"כ ע"י שפופרת ידעינן ודאי דרק מש"ז שלו נתעברה ובודאי דמשיב כבנו מכ"ש דאמבטי:

ובסברא זאת יש לישב קושית הסורי אבן בתגיגה דע"ז בהא דאמרו שם דאפשר באמבטי עיברה, והקשה מינאמות ד"י דפריך הכא שאפשר שנפול אמו לפני בנה ליבום ע"י שאנס כלתו ומשני הש"ס דבאיסורא לא קמיירי, והא אפשר בהיתר ע"י אמבטי ע"ש שנשאר בקושיא, ולמ"ש ניחא דיון שאי"א לברר זה בעדים שרק מש"ז של אמיה נתעברה א"כ הא יבמתו רק מספק, ולקי"מ קושיתו דשמא ע"י אמבטי נתעברה כיון דע"י אמבטי אינה אלא ספק יבמתו, ואלא אי קשיא הא קשיא דהא אכתי אפשר בהיתר ע"י שפופרת דבזה ידעינן בבירור דרק מש"ז שלו נתעברה אם ישימו זרע של אמיה ע"י שפופרת לתוך רחם של כלתו, אבן באמת גם זה לא קשה דאפי' לאלן דמתיר לסבנים ע"י שפופרת אינו מתיר אלא מבעל לאשתו אבל להבנים בידים ש"ז של אמיה לכלתו ודאי דליתא מאן דשרי דהרבה מבשולים יוכל לנאת מזה בערבוב המשפחה וכעין דאמרו בעניין זה בזירה שמא יבא אחותו מאביו, וא"כ כיון שבולד הוא בן אמיה לכל דבר, והלידה הא ע"י כלתו שערוה היא לפנינו כמה מבשולים אפשר לנאת מזה וכמה גזירות איכא למגזר בזה ולכן אסור לעשות כזה בכל אופן אבל אם נעשה לא הותר לעשות כן הוא לגורך

אנות פ"ו אבל לאשה זרע ונכריה לא בומר, וכ"ש לערוה בכלתו, ולפ"ז מהבנסת פ"י שפופרת ודאי דלא קשה ביבמות, משום דאסור להבנים ש"ז של אמיה ורק ע"י אמבטי דזה נעשה מעצמו, שפיר הקשה הטו"ר דאפשר בהיתר ע"י אמבטי, ולמ"ש גם מזה לא קשה דאמבטי אינה אלא ספק וא"כ לא תהא אלא ספק יבמתו, ובזה ניחא מה שהקשה בס' ד"מ מ"ד סי' ק"ז מהטו"ר דכריתות דע"ז ע"א דמשכחת לה ברשיעא בר רשיעא, דאמאי לא משכחת בהיתר ע"י הבנסת שפופרת, ונהי דע"י אמבטי לא קשה משום דאמבטי אינו אלא ספק ואי"א לברר זה בעדים דרק מש"ז שלו נתעברה וכמ"ש בש"ל, והתם בכריתות לענין חיוב מלקות במזיד וקרבן בשוגג מיירי ובעינן עדים, אבל ע"י שפופרת הא אפשר לברר בעדים שרואו שהרופאים עשו כן ע"י שפופרת מש"ז שלו ע"י"ש שרלא להוכיח מזה דע"י שפופרת אינו כבנו. ולמ"ש גם זה לא קשה דלא סותר הבנסת שפופרת כ"א באשתו ולגורך מצוה של קיום פ"ו אבל לאשה אחרת וכ"ש בערוה אסור כדי שלא להרבות פסולין ופגומים בישראל, וא"כ אכתי אין זה בסיתר ושפיר אמרו דלא משכחת אלא ברשיעא בר רשיעא, דוק ותמצא כי בכמה מקומות אפשר לישב בסברא שכתבנו, ובכ"ש דינו של הב"ש דגם ע"י אמבטי הוי בנו לכל דבר קיים ונלב באין שום סתירה וכ"ש ע"י שפופרת דמבורר הדבר דרק מש"ז שלו נתעברה

ודאי דבבנו הוא ומקיים על ידו מצות פ"ו:

ע"ד הספק הב' אם מותר לעשות כן מפני איסור סולאת זרע לבטלה, הנה אי נימא כהנהו ראשונים אשר כוותייהו נראה פשטות הש"ס ופוסקים בכמה דוכתי דרופאים נאמנים גם בדבר איסור, וכנים דבריהם שבנקל יותר להתעבר בדרך זה ושנם טבע של אשה זו בפרט כן הוא, א"כ אין זה לבטלה, ואדרבה לגורך תכלית עיבור הוא דע"ז תתעבר בנקל יותר, ולא אסרו כ"א להוציא זרע ולהשחיתה אבל כאן אינו משחית ואדרבה מכנים לרחם אשה באופן שמסוגל יותר להתעבר, כלום איסור יש בזה, אלא אפ' נימא כהני פוסקים דבדבר איסור אין נאמנים הרופאים, או אפ' כסברת החת"ם חיו"ד סי' קנ"ח וקע"ה שנאמנים רק בדבר כללי לומר שאפשר יהיה כן אבל לא על גוף פרטי, וכמו בכ"ד נאמנים לומר שבדרך כלל מסוגל ענין זה של הבנסת שפופרת יותר לעיבור, אבל לומר שבעבור אשה זו כן הוא אינם נאמנים כאשר אינם אומרים כ"א מאומד ולא בבירור גמור ע"ש, וכיון דחיישינן שמא על אשה זו בפרט אין דבריהם מכוונים ויוכל היות שגם ע"י שפופרת לא תתעבר א"כ הוי זה באמת חשש איסור ממור של מוגז"ל, אבן כבר הבאתי בכמה מקומות בתשובותי מה שפסק הרמ"א בא"ע סי' כ"ג דבאקראי בעלמא שרי לבטול שלא כדרכה אע"ג שאין בזה שום צורך כ"א מילוי תאוותו, ואפי' למ"ש החלקת מחוקק סי' כ"ה לחלוק על הרמ"א, היינו כשעושה כן בשאינו נפש למלאות תאוותו וגם משמים הזרע לזרות מבחוץ בלא הבנסה לתוך רחם אשה, משא"כ ע"י שפופרת שאין משחית הזרע לזרוע מבחוץ אלא מכניסה לתוך הרחם בע"י מלות הרופא שאומר שזה סגולה להתעבר ולגורך מלוה נתכוון, בכה"ג יודה גם הח"מ דאין איסור באקראי בעלמא, וגם בשאילות יעב"ץ התיר להדיא לגורך מצוה אפי' כשהזרע יושחת לבטלה, וגם הב"ש בסי' כ"ה כתב דאם נמצא דם בעד שלא ספק אם הדם ממנו או ממנה דמותר להוציא זרע כדי לברר אם הדם ממנו, וכ"ש בנ"ד דיש ספק שמא בחמת התעבר ע"י, וגם הזרע מכנים לתוך רחם אשה שאין

הרב"ג ר' יוזרגיג יוסף שליט"א

חלק שני

חלק אבן העזר

סימן א

ב"ח. ירושלים ת"ו, יד מנ"א תשי"ד לפ"ק.

לכבוד ידידי הרה"ג החרוץ החריף ובקי, נכר חכם בעוז במוהר"ר **ציון ר. לוי** שליט"א, רב ומו"צ **פגמה.**

אודות שאלתו כאדם שישב עם אשתו זה כמה שנים ולא זכה להכנות, ואמרו להם דופאים מומחים. שאין תקוה להאשה הזאת להתעבר אלא ביום ס' להתחלת קבלת וסתה, ואז עוד לא נטהרה לבעלה. וע"כ מייעצים להם הרופאים, שהאיש יקלח זרעו לתוך צנצנת, והרופא יזריק את הזרע לתוך רחם האשה, וע"י זה תתעבר ותלד. ואותי שאל לחוות דעי, אם אין בזה איסור הוצאת שכבת זרע לבטלה. ואם אין הולד פגום בדין בן הנדה.

א) **הב"ח** כיו"ד (סי' קצה) בד"ה ולא ישב, כ' בזה"ל, מצאתי בהגהת סמ"ק ישן מרבינו פדץ, שכ', אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה, ונזהרת מסדרינים ששכב עליהן איש אחר, פן תתעבר מש"ז של אחר, ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדותה מש"ז של בעלה, ויהיה הולד בן הנדה, והשיב, כיון שאין כאן ביאת איסור, הולד כשר לגמרי, אפילו תתעבר מש"ז של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמש"ז של איש אחר קפדינן אהבחנה, גזרה שמא ישא אחותו מאביו, כדא' ביבמות (מב.), עכ"ל. וכמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהכא, א) שקבלת הדיון מש"ז של איש אחר, אין הולד ממזר, כיון שאין כאן כ"ת איסור. ב) וכן אם קבלה מבעלה בימי נדותה, אין הולד פגום להחשב בר־נדה, וע' בס"ז יו"ד (ס"ס קצו) שכ', שאם טעתה ושמשה בתוך ימי נדתה, וקודם זה לא היה בעלה מצוי אצלה, צריכה הפרשה מבעלה, להבחין כין זרע הנזרע בקדושה וכו', וצ"ע למעשה. ע"ש. אכן בנקורות הבסף ובמגחת יעקב שם חולקים על הט"ז כזה. וב"כ הבית שמואל באה"ע (סי' ד ס"ק טו), ומ"מ לא היה אפשר להקל לכתחלה לשכב על סדיני בעלה בזמן נדתה. אם לא שהולד כשר לגמרי, והדי הוא כמבואר. ג) מתיחס אחר אביו, וכמ"ש דחיישינן שמא ישא אחותו מאביו. ולכאו' יש לדון ג"כ מזה שאביו מקיים בזה מצות פו"ר, והאיל והכן מתיחס אחריו, ובחלקת מחוקק (סי' א סק"ח) נסתפק בזה, אם האב קיים פו"ר כשהאשה נתעברה באמבטי. וכ' כבית שמואל (שם סק"י), שיש ל"ר מהגהת סמ"ק הנ"ל, שכ' שמא ישא אחותו מאביו וכו', אלמא דהוי בנו לכל דבר. ע"ב. וכ"כ הגאון משנה למלך (פט"ו מה' אישות הי"ד). ע"ש. וכן העלה להלכה בשו"ת בית יעקב (סי' קכב) בד"ה וע"פ. עש. וכן מסקנת החלקת מחוקק שם. ע"ש.

ב) **איברא** דביבמות (כב.) אהא דתנן מי שיש לו בן מ"מ, פוטר את אשת אביו מן היכום וכו', אמרינן, מ"מ לאחויי מאי, וא"ר' לאחויי ממזר. ואמאי לא קאמר כה"ג שנתעברה ממנו שלא ע"י ביאה. וכדאשכחן נמי בתגיגה (טו.) דחיישינן שמא כאמבטי עברה. ופרש"י, באמבטי, כלי שרוחצים בו כל הנוף, וי"ל שחטיח שם אדם שכבת זרע ונכנס במעיה. עכ"ל. וכמ"ש ג"כ בהגהת הסמ"ק הנ"ל. מעוברא דבן סירא. ונראה דמ"מ הואיל ולא שכיח כולי האי שתתעבר כאופן כזה. [וכ"כ בברכ"י אה"ע (סי' יג סק"י). ע"ש.] לא בקסיה. וע' בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' רסג) שהביא החיא דתגיגה (טו.) וכ', ונראה מבאן שאם היה יורה כחץ בשעת עקירה אפשר שתתעבר בתולה ותהיה מותרת לכ"ג. ואם נאמין לספרים חיצונים, מצינו בס' בן סירא כי אמו נתעברה מש"ז של ירמיה כאמבטי, וסירא בגימ' ירמיהו. וכזה הוכשרה הכת דב"ד לכא בקהל ולידש בנבסי אביה ולי"אסר כקרובי אביה ובו'. ובהגה, אמ"ה כן העידו לי עכו"ם שנשים הרחם מתעברות ועדיין הן בתולות. וכן העיד לי החכם ה"ר אכדהם ישראל שראה כן לבתולה שאינה קרוכתו. ע"ב. ומ"ש ואם נאמין לספרים חיצונים וכו', נראה שקודא כן לספר בן סירא. וכמ"ש בסנהדרין (קז.), ולכן נסתפק אם להאמין לזה. אכל לא נתכוון לומר שהואיל ולא נזכרת אגדה זו בגמרא שלנו חשיבא כספרים חיצונים. לענין סס. סוטרים ומס' כלה שנקראים בלשון הפוסקים ספרים חיצונים.

ולמעשה, כל שאין סתירה לזה מהש"ס דידן. וע' תוס' ססחים (מ:). ע"ש. אולם בהגהת הסמ"ק כ' אגדה זו בפשיטות, והוביה ממגה שהולד כשר. וכ"ה בליקוטי מהרי"ל (דפ"ה ע"א), וז"ל. אמר, דבן סירא נולד מורע ירמיהו, כי בת ירמיהו היתה דוחצת אחר אביה באמבטי חמין, וקלטה זרע אביה, ונתעברה וילדה. והכל מעידים עליה מרוב חסידותה שלא וינתה אך הסכימו הכל שבאמבטי שרחצה קלטה. וכו', והפכו שמו לקריא בן סירא בגימ' ירמיהו. עכ"ל. וע"ע בסדר הדורות (סדר תנאים ואמוראים אות ס'), שהביא דברי ה' צמח דוד (נ"א תמ"ח) שכ' ע"ז, שלפ"ד גוזמא בעלמא הוא, כי לא נמצא ד"ז בש"ס ומדרשים, וכ' בסדה"ד, דר"ל דלא מצא ד"ז שתתעבר אשה באמבטי, ולכן הוי גוזמא ושקר. ולא ראה שכ"כ בתגיגה (טו.) באמבטי עברה. ע"כ. וע"ע בסדה"ד (שם ערך ר' זירא אות ג), והגה גם במל"מ (פט"ו מה' אישות ה"ד), ב' לפקפק שלא יתכן שתתעבר באמבטי, לפ"ד התוס' יבמות (נה:), [וכ"ה בתוס' תגיגה יד:] שאין אשה מתעברת בהעדאה אלא כגמר ביאה. ע"ש. אכן כבר תפס עליו החיד"א בברכ"י אה"ע (סי' א ס"ק יד), שהרי הש"ס תגיגה (טו.), קרי בחיל דמשכ"ל עיבור באמבטי. ועניו כן סירא הוכא גם בתגהת סמ"ק ובו', ע"ש. ועכ"פ בודאי דהוא מילתא דלא שכיחא, ומש"ה א"ש מאי דלא קאמר ביבמות (כב:) דהא דתנן מי שיש לו בן מ"מ, לאחויי היכא שנתעברה ממנו באמבטי שקיים פו"ר. שו"ד בס' בני אהובה (פס"ו מה' אישות), שגם הוא ז"ל העיר מההיא דיבמות (כב:). ותו' משום דתנן בסיפא וחייב על מכתו וקללתו, ואילו בבה"נ שנתעברה באמבטי מי יעיד שהוא כנו, וכי יכולים העדים להעיד שמזה לבד יצא ש"ז ונכנס לתוך מעי האשה וכו'. ושם הביא ד' המל"מ הנ"ל, וגם הוא תמה עליו שסותר ד' גמרא עדוכה מכח ד' התוס'. וע"ש. וע"ע כתוס' יבמות (יב סע"ב). ודו"ק.

ג) **ולפ"ז** יש ליישב קושית הטורי אבן (תגיגה טו.), דמכאן ק' אהא דתנן (דיש יבמות), ט"ו נשים פוטרות צרותיהן ובו'. ופריך בגמ' (י.) ולתני שש עשרה נשים אמו אנוסת אביו. ואפילו לר"י דאסר באנוסת אביו משכ"ל בדעבד ונסיב, ומשני דאי לא קתני, ופריך, בלא דאי נמי משכ"ל, יעקב אנס כלתו והוליד ממנה בן, ומת דאונס בלא בנים ונפלה קמי ברה. מ"ל אאחותא דהיתרא קמירמי באחוותא דאיסור לא מיירי, ע"כ. והשתא אם איתא דאפשר להתעבר באמבטי בהיתרא, משכ"ל נמי בנון שנתעברה כלה באמבטי מחמיה, והולידה כן, ומת בלא בנים ונפלה קמי ברה. עכ"ד. ולפי האמור י"ל דמאן דאמר לן דנתעברה מחמיה דוקא ושזה בנו בבירור, בדי שתהיה זקוקה על ידו ליכום. ועכ"פ מאי דפשיט"ל לתס"א דחשיב בנו לגמרי, יש לסייעו מדכתי הגהות סמ"ק הנ"ל. וזה שלא במ"ש ה"ה בט"ז (סי' א סק"ח) לדחות ראית הבית שמואל, דשמא לתומ"ד דוקא אמרינן דחשיב בנו, וחיישינן שמא ישא אחותו מאביו אבל לקולא לומר שקיים פו"ד לא אמרינן. ע"ש. ולפ"ז מעיקרא ל"ק קו' הט"א הנ"ל כיון שאינו חשוב בנו לגמרי ולא הויא זיקה נמורה, וכאמת שגם החיד"א בברכ"י אה"ע (שם), הביא דברי מהר"י זיין בכס"ח, עג"כ כ' לפשוט ספק הלקת מחוקק, מד' הגהת סמ"ק הנ"ל, דמוכח דהוי בנו לכל דבר, וקאם ג"כ מצות פו"ר. ושכ"כ הב"ש והמל"מ, וע"ז כ' להעיר, שי"ל דמ"ש הגהות סמ"ק גזרה שמא ישא אחותו מאביו, לא קאי אגתעברה דרך סדין, אלא בעלמא קאי, ושכן מצא בקובץ ישן נושן שהוכאו בו ד' ד' פרץ בהגהת סמ"ק, דמוכח דמ"ש שמא ישא אחותו מאביו, קאי לטעם הבחנה בעלמא. דהכי אמרי' ביבמות. ור"ל דהכא הגם דלא שייכא גזרה דשמא ישא אחותו מאביו, כיון שאין כאן אב, מ"מ יש להקפיד בדין עירובה זדע הכא ממקום אחר, באופן שאין ראיה חותכת מזה וכו' ע"ש. ולפע"ד כפי הנוסחא שהעתיק הב"ח מהגהות סמ"ק, מובח להדיא רח"ג גזרינן שמא ישא אחותו מאביו, ומש"ה החמירו הנשים שלא לשכב על סדין של איש אחר, ותחשש לחששא דחוקה כזו. פן ישא אחותו מאביו.

דידן מוכיחה בעליל דלא כפי' החיר"א ז"ל, ובר מן דין, אם איתא דהקפידה מצאה לגוח אך ודק משום עירובא רגא, לבלתי היות שם עירוב', לא הי"ל להגהת סמ"ק להזכיר הגזרת דשמא ישא אחותו מאביו, אלא הי"ל להזכיר מ"ש ביבמות (מב.), להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך, דבעינן שיתיה זרעו מיוחס אחריו. ע"ש. ולכן העיקר בזה כד' האחרונים הח"מ והכ"ש והמל"מ דמהר"י זיין שהוביחו מזה דחשיב בנו לגמרי. וכן דעת הטורי אבן הנ"ל. וכ"פ בשו"ת בית יעקב. ויתר היא שלא תמוט. ומה שהוסיף להעיר הברכ"י שם, (וביו"ב כ' ה"ה בט"ז שם.) דאף דנימא דבנ"ד הוא דאמר שמא ישא אחותו מאביו, מאי פסקא דקיים פו"ר, כיון שלא כיון משום אקרובי. ולא קרב אל אשה כלל, והוא יצע לריק כאמבטי. ע"כ. לפע"ד ג"ז אינו מובדח. דמג"ל שיהיה צורך בכוונה שיקרב אל אשה, הואיל והתכלית של פו"ר נתקיים לפניגו. דבעינן מ"ש בשו"ת שערי דעה ח"א (סי' נז), שבמצות שבין אדם להבירה, שעיקרן תיקון העולם, א"צ כוונה כלל. ובנון מצות צדקה דלא בעינן בה כוונה. ע"ש. וכן אמרו בספרא (ס"פ ויקרא), והובאה בפרש"י שם, שאם נפל ממנו סלע ומצאו עני, הקב"ה קובע לו ברכה. ע"ש. וכן הארוך בזה החיר"א בפתח עינים ב"ב (ח:). ע"ש. וע"ע בגחל יצחק ח"ב בפתיחה (אות יד). ע"ש. וה"נ מצות פו"ר היא לתקנת העולם, שלא תהו בראה לשבת יצרה, מש"ה אף בלא כוונה יוצא ד"ח מצות פו"ר. וע"ע בשו"ת שאלת יעבץ ח"ב (סי' צז), וה"נ אמרינן כיבמות (סב.), וכ"פ באה"ע (סי' א ס"ז), שאם היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגיירו כולם, קיים מצות פו"ר. אע"ג דקי"ל ביבמות (צח.) דאין אב לעכו"ם, דאפקריה דחמנא לזרעיה, דכתיב אשר בשר חמורים ובו', ומה גם שלא ביון לקיים מצוה. וע"ע במנחת חינוך. וכ"ש בנ"ד שעל דעת כן הוא עשיה. שנותן זרעו בדי שתתעבר אשתו, שאף להחיד"א חשיב שפיר מבזיון לצאת י"ח. ואע"פ שמחוסר „קריבה", לאו במחוטר מעשה דמי. ודו"ק.

ד) **והנה** בתוס' נסין (מא.) בד"ה לישא שפחה אינו יכול וכו'. הקשו, דליתי עשה דפרו ורבו ולדחי ל"ת דלא יהיה קדש. ע"ש.

ולבאו' לפי האמור ז"ל שכיון שאפשר לקיים שניהם, ע"י שיקחו ש"ז שלו ותקבלנו אשה ע"י זריקה וכיו"ב, ומקיים בזה מצות פו"ר, מכלי לעבור על הל"ת דלא יהיה קדש. מש"ה לא אמרינן בכה"ג שיבא עשה וידחה ל"ת. ואע"פ שבמציאות קשה יהיה למצוא אשה שתסכים להזקק לכך, בכדי שהאיש הזה שחציו עבד וחכ"ח יקיים פו"ר, ומש"ה כופים את דבו ומשתחרר. מ"מ לענין עשה דוחה ל"ת חשיב אפשר לקיים שניהם, כיון שישנה איזה מציאות שהיא, לעשות בן. וכיו"ב ב' מרן הב"י א"ח (סי' יא) בד"ה ועתה שאין לנו תכלה. שהביא שם דברי ר' ירוחם שב', דהא דשרי כלאים בציצית, היינו בשאינו מוצא ממינו אבל אם מוצא ממינו לא יטיל בו כלאים. כראש"ל (יבמות בא.) כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת אם אפשר לקיים שניהם מוטב וכו', וכ' ע"ז מרן הב"י, ואינו נ"ל, אלא אע"פ שאין מצוי לו ממינו, מאחר שאפשר לקיים את שניהם אילו היה מצוי לו, לא דחינן ל"ת. עכ"ל. וה"נ הכא תואיל וישנה מציאות לקיים שניהם, אע"פ שלעת עתה אין בנמצא אשה שתסכים לכך בלא נישואין, אין עדל"ת. הן אמת כי אין דברי הב"י מוסכמים ב"כ. ותנא דמסייע ליה לר' יוחנן הוא הרשב"א יבמות (ד:) שתמלוק להריא כד' ר"י. (אכן הרמב"ן שם כ' להלכה במ"ש בב"י. וע"ש.) וע' תוס' קידושין (לה.), ובשו"ת בנין ציון (סי' לז), וע' להגאון שאגת אריה (סי' צז) ד"ה עוד עלה על דעתי וכו', שדחה סברא זו שכ' הב"י, מהגמ' שבת (קלג.) ואי איבא אחר ליעבד אחר, דאר"ל כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת וכו', דליבא אחר. ע"ש. והגאון בית אפרים (תאו"ח סי' ה), השיב להגאון ר' עזריאל הלוי הורוויץ, שהקו' בן על מדן הב"י, מהסוגיא דשבת (קלג.), לקיים ד' מרן. ע"ש. וע"ע בשו"ת בדית אכדהם (תאו"ח סי' א), שג"כ כ' להשיב להגאון הנ"ל, ליישב ד' מרן. ושם (סי' ב) הביא חשו' השאג"א, ובסו"ד העיר שהיא מחלוקת גדולי המפרשים עם הרשב"א (ביבמות ד:). ע"ש. וע"ע בשו"ת אמרי שפר (סי' נא), ובקובץ העדות על יבמות (סי' ז). ע"ש. ואכמ"ל. ושכ"פ לפ"ד מרן ז"ל בו. אולם יש לדחות שהמיון שדיר

אפשר לקיים שניהם. וכמש"כ ליישב קו' הטורי אבן הנ"ל דלהכי לא חשיב ס"ז נשים פוטרות צרותיהן וכו'. משום דמי יימר שנתעברה באמבטי על ידי חמיה. ואם איתא אכתי לא איפרק מחולשא, שהרי אפשר שנתעברה בעדים מחמיה ע"י הזרקה ש"ז. ובמו כן י"ל על תי' הגאון בני אהובה הנ"ל, דאמאי לא קאמר ובנו הוא לבל דבר לענין פו"ד, בגון ע"י הזרקה, ובבה"ג שפיר תנן החייב על מבתו וקללתו. א"ו שמכיון שלא היה ידוע ד"ז בדורותם לא שייך לומר ליתני הבי. [וע"ע תורת חסד מלובלין תאה"ע סי' ט. אות ד.].

ה) **ותבט** עיני להגאון מהר"ם שיק (מצוה א אות נ), שב' להעיר ע"ד הח"מ והכ"ש שכ' שאם נתעברה באמבטי קיים הוא פו"ד, ש"ל דאפילו אי חשיב כבנו לענין שאר דברים, מ"מ לא קיים מצות פו"ד, שהמצוה היא עליו, ומה שנתברכה מאליו לא יצא י"ח. וראיה לזה דהא קי"ל דבעינן דוקא בן וכת ובוה סגי אפילו בבני בנים, אבל אם הבן והכת באו לו מבנו או בתו דוקא לא יצא, ואמאי והרי חם כבניו, אע"כ שהם חשובים כבאו ממילא, והמצוה לפרות ולרבות מוטלת עליו. ע"כ. ולפע"ד אין דבריו מוכרחים, דשאני התם שהכן והכת באו ע"י בנו אי בתו דוקא, מבלי שום פעולה מצדו. לבן צריך שיהיו בן ובת מכח שניהם. משא"כ הכא שהוא זרעו ממש, ואין חסרון אלא בכוונתו שלא היתה למטרת מצות פו"ד, וכבר נתבאר לעיל שאין לחוש לזה. וא"כ כיון דהאי זרעא נפיק מניה שפיר יוצא י"ח למ"ד דחשיב כבנו לכל דבר. ודרעו לברכה אף לענין מצות פו"ד. דמאן פליג לן, שיהיה חשוב בנו לבל דבריו, ונקרא זרעו היוצא ממעיו ליורשו וכו', ולענין מצות פו"ד לא יצא. והא ודאי דלא גרע מהיו לו בנים בעודו עכו"ם ונתגיירו כולם, ובנ"ל. [וע' היטב בשו"ת שאלת יעבץ ח"ב (סי' צז), ע"ש.] וקצת יש להעיר לפ"ד הרמב"ן עה"ת (ד"פ תזריע), שמ"ש רבותינו שאמרו אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, אין כוונתם שיעשה הולד מזרע האשה, כי אין האשה עושה זרע כלל, או שהזרע ההוא נקפא ואינו עושה דבר בעובר, אבל אמרם מזרעת הוא על דם חרחם שיתאסף כשעת נמר ביאה באם ומתאחז בזרע הזכר. כי לדעתם ז"ל הולד נוצר מהדם בנקבה ומהלובן בזכר וכו'. וכן דעת הרופאים. אבל ע"ד פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה, ואין בו לאיש אלא הכח הירוע כלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר. כי אין בין ביאת התרנגולת הבאה מן הזכר, לגורלת מן המתפלשת בעפר, שום הפרש. וזו תגדל אפרוח, וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמבע ממנה החום היסודי (ע' כיצה ז:), עבת"ד. וע"ע להרשב"ץ בס' מגן אבות (דפ"ג דאכזרון). ע"ש. ומכיון שלדעת הפילוסופים אין עיקר יצירת הולד אלא מן האשה, י"ל שאף באופן בזה שנתעברה באמבטי, לא קפדינן ע"מ שבא הדבר מאליו בש"ז של הזכר. הואיל ואינו אלא כנותן צורה בחומר. וע' בס' בני אהובה (פס"ו מה' אישות) הנ"ל, שב', שהנותן זרעו באמבטי, אין בזרע שום חסרון להוליד אלא מצד המקבל, א"כ אח"כ בשנבנס הזרע במעי האשה ויש לה כח חום גדול, יבול הזרע לחזור כמעיה לחמימות הא' ותוכל להתעבר במ"ש הרופאים הקדמונים. ואל תשגיח בד' הרופאים האחרונים שרצו להשיב ובחשו ואמרו שלא יתכן דבר זה. כי נואלו בשבלם וחשבו שאי אפשר להיות מה שלא השיג דמיונם הכוזב. ולא השיגו במציאות הטבע כבלב המלקק מן הים. והבהגה רבות שחשבו להשיג על הראשונים, וכולו כזב. ופעילתם תוכיח שבאב קטן אינם יכולים לרפאות בנקל, מה שהרופאים הראשונים פעלו בנקל בכל חולי גדול ומחלה כבדה. עד שהוצרכו לגנות ספר רפואות בי לא שמו בה' כסלם. עכת"ד. ואף לדעת דז"ל שהולד נעשה גם מזרע האיש, מ"מ חשיב עושה מעשה בידים בעת שהוציא זרעו לחוץ. ולא חשיב נתבבה זרעו מאליו במ"ש מהר"ם שיק הנ"ל. הואיל ואין שום חסרון אלא מצד המקבל. וכמ"ש הגאון בני אהובה הנ"ל. ובין שאח"כ קבלתו אשה ונתעברה קיים מצות פו"ד בזה. וכן מצאתי בס' באר מרדכי על הל' נדה (דנ"ס רע"ב), לדחות דאיה המהר"ם שיק הנ"ל. דשאני הכא דהוא זרעו ממש. ומשום.

ו) **וראיתי** בשו"ת משפטי עוזיאל (תאה"ע סי' יט), שהביא ראיה

כשאמר לו החזק בזו אע"פ שאמר לו עכ"ם לקנות בולן לא קנאן ביון שהחזקה לא היתה אלא כשרה ור לא תועיל באחרות. (ור"ג איבא דאמרי א"ר אחא בריה דהב איקא אילו מסר לו בו ולא נרסינן תרע דרשתא אתי לאקשויי ליה):

וזוקקין את הנכסים כו'. שומרת יבם וכנוסה. בסוטה מוקי לה כר"ע דמשוי חייבי לאוין כעדיות (א):

אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אע"פ שזה נלגול הוא לא נוכל ללמוד משם נלגול קרקעות משום דאותו איש אחר בר שבועה הוא אם קינא לה ממנו והלכך יכול לגלגל עליה ונוכל ללמוד משם שאם תבעו מנה וכפר לו בכל (ב) ועוד תבעו מנה וכפר לו בכל ועוד תבע מנה והודה לו במקצת שמגלגל עליו גם על אותו מנה שגם אותו המנה הוא בר שבועה אם הוא מורה בו במקצת אבל הקרקעות שאינן בני שבועה כלל מניין שמגלגלין להכי מיית ראייה מארוסה שאינה בת שבועה כלל ואפילו הכי מגלגל עליה אם זינתה בעודה ארוסה:

דף כח ע"ל **אף** שבועה האמורה בחוץ עשה בה ספק כודאי. אי קשיא אי הכי תחלת שבועה נמי נשבועה על הספק אלמה תנן אלו נשבעין שלא במענה בר ומוקמינן לה שלא בטענת ספק והוקא שוקפין ואריסין אבל אחרינו לא. תשובה תחלת שבועה נמי משכחת לה על הספק בעד אחד בגון דאמר ליה באת אלי באחד בניסן ללות מנה ואינו יודע אם הלויתיך ואם לאו והוא אומר לו לא הלוותני ובא עד א' ואמר אמת כי הלוה אותך נראה לי שהוא חייב שבועה שבין שאלו היו שנים היו מחייבין אותו ממון אחד מחייבן שבועה אבל אלו כפר במקצת והודה במקצת פטור מפני שהוא במשיב אבדה ולא מצינן לחייבה משום גזירה שוה משום דקרא כתיב כי יתן ולא אהני גזירה שוה אלא לגלגול שבועה:

דף כח ע"ב **ולמאי** דסליק אדעתא מעיקרא כו'. עיין פתר כל זו השטה בקונטרסי בריש פרק הזהב:

ת"ר ביצד רשות גבוה בכסף נזכר שנתן מעות בממלטלין אפילו בסוף העולם קנה. דאותם מקשים מה צורך בכסף, באמירה בעלמא שנתרצה שיהיו של הקדש בכך וכך אינו יכול להחזיר בו דאמירתו לגבוה בסמירתו להדיום וכדאמרינן נמי בפרק יש נוחלין (ג) נבי בנו של יועזר דאשכח מתגניתא ואמרה לי איתתא זיל אממייה לנבי נזברין ולא תשיימה את דאמירתו לגבוה, בסמירתו להדיום אלא לשיימוהו אינהו, ונ"ל בבן האב נתנה מיירי שבעת שקבל מסנו המעות לא ירע שלצורך הקדש הוא קונה אלא לצדקו ועכשיו בשרוצה לחזור בו מודיע שלצורך הקדש קנה ומעות הקדש היו ואינו יכול לחזור בו:

דף כט ע"ל **בל** מצות הבן על האב כו'. פירוש משום דתנא רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיום בחזקה שיש חילוק בין גבוה להדיום תצא נמי החילוק שיש בין האיש ובין האשה:

אילהי מגלן דלא מיחייבא דכתיב אשר צוה אותו אלהים אותו ולא אותה. אי קשיא ומאי איצטרכינן לקרא תיפוק לי' דהויא לה מילה מצוה שהזמן גרמא דכתיב וביום השמיני ימול והא דאין מצות מילה אלא ביום ולא בלילה קראיתא במילה (ד) שאין מהלין אלא ביום והתינה מיום שמיני לא קשיא שאין היום קבוע ידוע בשנה (ה) מה שאין כן ביום שמיני של מילה אבל זה שאין מצות מילה נוהגת בלילה אלא ביום קשיא דומיא דציצית שאינה נוהגת בלילה אלא ביום משום הכי מני לה תנא לקמן בכלל מצות עשה שהזמן גרמא. תשובה היכי אמרינן דמצוה עשה שהזמן גרמא נשים פטורות הני מילי מצוה דתליא בגופה והיא אינה מצווה אלא לזמן ידוע ולא בכל זמן אבל מצוה דלא תליא בגופה בגון למול את בנה אע"פ דמילת הבן יש לה זמן נהי דקבוע הזמן לבן הנימול אבל האב שציוהו הבורא להתעסק במילת בנו העסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יסרה ויכין צרכו מילת בנו והלכך אי לאו אותו הוה מחייבינן גם האשה ואין זמן הקבוע לכן פוטרה דהוה אמינא היא תתעסק בין ביום בין בלילה עד שתמול את בנה בזמנו אבל הציצית היא מצוה שתלויה על גופו של אדם ואי הוה מחייבינן האשה היתה מצותה תלויה בזמן והלכך פטורה:

הכתיב תפרה קרי ביה תפרה. פי' אפילו למ"ד יש אם למקרא הכא תפרה יתירא קא דריש הכתיב לעיל מיניה בפ' קדש אך פרה תפרה את בכור האדם והדר כתיב ופדויו מבן חדש תפדה:

דף כט ע"ב **רבי** יהודה לטעמיה דאמר מלוה הכתובה בתורה ככתובה כשטר דמיא כו' עד ודבנן לטעמיהו. לא ידעתי אנה הלקו בהלוקה זו. (ו) ונראה לי דה"ג רבו יהודה סבר ודבנן סברי:

זר זהב

(א) עמ"ש הוס' בסוטה דף מ"ח ד"ה אמנו במערבא: (ב) ועוד תבעו מנה וכפר לו בכל ע"ס: (ג) דף קל"ג ע"ב ועי"ש הגרסא וכתוס' שם: (ד) דף כ' ע"ב ועי"ש בתוס': (ה) כלומר מסכר וכל"ל דמלות עמה שהזמן גרמא הינו שזמנו קבוע וידוע מה שאין כן וכו': (ו) תמיהה גדולה קא חזינא הכא דלא כנכסרות דף מ"ט ע"ב כי יהמי גופא מסיק לר' יהודה סובר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי ודבנן סברי לא ככתובה בשטר דמי ועי"ש דף מ"ח ע"ל תוס' ד"ה דל"ע שהבילו סוגי' דלא וכתבו הגרסי' ור' יהודה לטעמיה:

טור
הוצאת אל המקורות

הר צבי

טור אבן העזר

ב"י סי' א': גרסינן בירושלמי פ"ב דיבמות אמתניתא דמי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו וכו' ובנו הוא לכל דבר אפי' לפריה ורביה. כתב הריטב"א פי' דאפי' בבן ממזר יצא ידי פריה ורביה.

במהרי"ט אלגזי על ה' בכורות להרמב"ן סי' ס"ד תמה ע"ז איך אפשר דיוצא ידי פו"ר הא קיי"ל המצוה הבאה בעבירה לא יצא ומאריך הרבה בזה. ובספר מנ"ח מצוה א' ובשו"ת פרי יצחק להגאון ר"י בלאגר זצ"ל תרוויהו אמרו דבר אחד בישוב קושיא זו ותוכן דבריהם הוא דמכיון דאם לא נולדו לו בנים או שנולדו ומתו לא קיים המצוה זה מוכיח דבמצות עשה מקיים בלידת הבנים אבל הביאה אין זה אלא הכשר מצוה לבד ולכך משים גוף הביאה לא שייך לומר דהוי מצוה הבאה בעבירה דאין זה מעשה המצוה ובשעת קיום המצוה דהיינו לידת הבנים והיותם אינו עושה שום עבירה. ובפרי יצחק מוסיף להכריח כסברא זו דהרי קיי"ל מצות צריכות כוונה וכי ס"ד לומר דבלא כוונה לא קיים המצוה הזה דבר בטל, ובזה מיישב קושית הטו"א (ר"ה ב"ז ע"א) בהא דקי"ל כר"י דאם היו לו בנים בביותו ונתגייר ויצא ידי פו"ר דתמה הא בזמן שנולדו ונתעברו היה עכו"ם ולרוב הפוסקים לא היה כר חיובא כלל במצוה זו וכיצד יוצא בדבר שהיה בזמן שהיה פטור לגמרי מזה. וכ"ז מכריח שהמצוה לא תליא במעשה הביאה אלא בזמן שהם נולדים או כל זמן שהם חיים וזהו קיום המצוה ולכן שפיר יוצא ידי חובתו בשנתגייר אחרי שנולדו הבנים, וכ"ד קשה להולמן דמה שמכריח הע"ב אין הביאה עיקר המצוה דא"כ מי שלא נתכוון לשם מצוה לא קיים דהוו דבר בטל, הנה ערבך ערבא צריך דילמא איה"נ דבלא כוונה לא קיים המצוה, כמו בכל המצות דאמרינן דשלא בכוונה לא קיים, הנם התירוץ לקושית הטו"א דאיך יוצא בנולד לו בנים בביותו דעכצ"ל המצוה היא מה שנולדו הא גם לידתם היה בזמן שלא היה בר חיובא ולמה יחשב לו לקיום מצוה מה שלא עשה ולא נתכוין לקיום מצוה כלל וכדמקשה הטו"א דכל העושה מצוה בשעת פטור לא מהני לי' שיהא יוצא בזה ידי"ח בשעה שהוא נעשה בר חיוב הנם עיקר הסברא לא מתקבל דהרי לידת הבנים והיותם לא מסור ביד אדם בלל שהוא דבר הנעשה ממילא בידי שמים והאדם אין יכול לעשות בזה כלום וכיצד נאמר דבדבר שהוא אינו עושה ואינו יכול לעשות זהו קיום מצות עשה ובודאי צ"ל דמה שאמרה תורה האדם פרו ורבו היינו שמצוה על האדם לעשות מעשה שיביא לידי פרו ורבו ובהמעשה מקיים מצות בוראו ולידת הבנים והיותם זה שיעורין להמצוה דכל זמן שלא נולדו או שמתו עדיין לא קיים המצוה וחיוב המצוה נמשכת עד שיולדו ויהיו בחיים ואז נגמר המצוה.

ולענין קושית הטו"א דכיצד אמרינן קיים בשנולדו לו בביותו וכן הקושיא דבנולד בעבירה זא מצות הבאה בעבירה לא יצא ידי"ח ע"ז נראה לומר דיש תנאי בעיקר חלות חיוב המצוה דהיינו דאדם מחויב להעמיד בעולם בן ובת ואם העמיד בן ובת יהי' באיזה אופן שהוא אף שלא קיים מצות עשה של פו"ר שוב לא יתחויב במצוה זו דלאו בקיום מצוה תליא מילתא אלא כל שהעמיד בפועל בן ובת אף בלי מצוה שוב לא חייבתו תורה אף שהחיסר מצוה ולכן ס"ל לר"י וכן קיי"ל דבנולד לו בנים בביותו מכיון שהעמיד דורות בעולם לא יחזל עליו חיוב דפו"ר דחיוב זה לא הטילה תורה אלא לזה שלא העמיד בן ובת. ויעיין בתוס' הרא"ש שבגליון הגמרא נדה דף י"ג ע"א שהקשה שם מ"ש איש דמצוה על השחתת זרע ומ"ש אשה דאינה מצוה דלזה אומר שם זכ"ת דלא מפקדי אפריה ורביה אנשים ונמי לאחר שקיימו לא ליאסרו עכ"ל.

הנה מבואר כדברי הרא"ש דלאחר שהעמיד בן ובת לא זז בלבד שבבר יצא ידי חובתו אלא שאין נבלל עוד באחרת עשה זו ודינו כאינו מצוה בפריה ורביה. ולפי"ז יתכן דמי שהעמיד בן ובת גם בלי קיום מצוה בנון שנולדו לו קודם שנתגייר אין מקום למצוה זו שתחול עליו דכן היה תנאי המצוה שלא נאמרה מעיקרא אלא על מי שלא העמיד דורות אבל הה שהעמיד דורות אף בלא קיום מצוה לא נכלל באחרת עשה זו ואינו מצוה בה (ומה שאמרו אם היו לו בנים בביותו ונתגייר יצא ידי פו"ר אין הכוונה שקיים מצות עשה זו אלא כלומר שקיים פו"ר שעתה אינה מוטלת עליו מצות פו"ר). ואם נאמר כן מיושב מה שהקשו דבממזר למה יוצא הא הוי מצוה הבאה בעבירה שלפי חיוב המצוה לא תליא בקיום מצות עשה ואף שלא קיים שום מצוה אבל העמיד דורות לא דמיא עליו מ"ע דפו"ר וקיים פו"ר לא במצוה אלא בפועל קיים בלי המצוה, ומיושב זכל בפשיטות.

וכן י"ל להעת הס"ז (מובא להלן בסמוך) שסובר שבנולד ע"י אמבטי אינו כבנו לענין מצות פריה ורביה משום שהוא לא עשה למעשה המצוה היינו שלא קיים מצות עשה דפו"ר אבל מ"מ נקרא קיים פו"ר לענין שעכשיו אינה מוטלת מצות פו"ר.

הזרעה מלאכותית.

בזמן האחרון המציאו הרופאים דרך חדש לגרום הריון לאשה בלי הבעל אלא שהרופא מזריק בשפופרת זרע הבעל למעי האשה והיא מתעברת ויולדת. ותנה עובדא זו קטנה היא אבל כמה גופי תורה תלויים בה, יש שהחוששין שיש בזה איסור הוצאת זרע לבטלה, ויש שמסתפקים על הנולד אם מתיחס אחר בעל הזרע שיש לו דין בן לדין ירושה ולאבלות, ולענין פטור חליצה, ולענין הכאת אביו או נאמר דהנולד דינו כמו שאין לו אב כלל, ואם מותר להזריק גם בימי נדתה, ואם הולד הוא פגום כדין בן הנדה, וכן יש מסתפקים אם נאב קיים בו מצות פו"ר.

והנה יש עובדא אחרית' שגם בה שייך כל הספיקות הנו' ונזכרת בגמרא (תגיגה דף ט"ו ו"ש ע"א) דאמרינן שם וחיישינן שמא באמבטי עברה, ועיין רש"י שם, ובעובדא זו השגיח כבר דברו גדולי האחרונים ומשם נקח לענינו המחודש בזמן האחרון. הי"ל התחלת מחזיק בסי' זה ס"ק ח': יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם קיים האב פריה ורביה ואם מקרי בנו לכל דבר, ובליקוטי מהרי"ל נמצא שבן סירא בנו של ירמיה שרחץ באמבטי, והב"ש ס"ק י' כתב דיש להביא ראיה מהגהת סמ"ק הב"ח מביאו (ביו"ד סי' קצ"ה סוף סעיף ה') הי"ל מצאתי בהגהת סמ"ק ישן מר"ש פרץ שכתב אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ונזהרת מסדינים ששכב עליהן איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר, ואמאי אינה חוששת בבדוחה מש"ז של בעלה ויהא הולד בן הנדה, והשיב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד בשר לגמרי אפילו תתעבר מש"ז של אחר כי הלא בן סירא בשר מאביו עכ"ל. והט"ז בס"ק ח' משיג על הב"ש ובתב שאין מזה ראיה דשמא לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, בפרט במילי דחלוי בקום ועשה והיא נתעברה מעצמה דאינו יוצא בזה פו"ד עכ"ל, והנה סיום הט"ז צריך ביאור שהרי השגתו על הב"ש היינו דרוצה לומר דלקולא אין ראיה והחשיב בנו וע"כ דס"ל דלא נגרר הולד בתר בעל הזרע, ולמה מוסיף הטעם דהיא נתעברה מעצמה הו"ל לסיים דלא שדינן הולד בתר בעל הזרע. ולכן היה נראה דהט"ז תרתי קאמר חדא דלקולא יתכן דלא הוי בנו כלל דאינו מתיחס לבנו של בעל הזרע, המוסיף דאפילו אם ת"ל דנגרר אחרי בעל הזרע וחשיב בנו מ"מ קיים פו"ד לא אמרינן משום דהוא לא עשה כלום למעשה המצוה והיא מעצמה נתעברה, וכ"כ בשאילת יעב"ץ סי' צ"ו דלא קיים פו"ד בנתעברה באמבטי משום דהוא לא עשה כלום, ועל סברתם דמשום דלא עשה כלום לא קיים פו"ד הזה קשה מהיא דפליגי ר"י ור"ל (יבמות דף ס"ב ע"א) בהיו לו בנים בהיותו עכו"ם ואח"כ נתגייר דקיי"ל ברבי יוחנן דקיים פו"ד, והא עכו"ם אינו מצוה בפו"ד ומה שעשה בביותו הרי לא עשה מצוה כלל ובכיצד אמרינן קיים בבנים שנולדו לו בגיותו מי פדיף משנתעברה מאליה שלא עשה שום מעשה למצוה.

ובעיקר הדין של זה הנולד ע"י אמבטי שנתלקו אי חשיב בנו יש שהעירו מגמרא (יבמות דף צ"ז ע"ב) דאיתא שם דברים שנאמרו בדרך חידה אח הוא וברי הוא אחותו אנא, הנד, ומצייר דמשכח"ל בעכו"ם ואמאי לא קאמר דנתעברה ע"י אמבטי וא"צ לצייר דוקא בעכו"ם, וכן בבריתות ס"ו ע"א משכח"ל ברשיעא בר רשיעא ואמאי לא מצייר בהיתר דמשכח"ל ע"י עיבור דאמבטי, מכל זה משמע דע"י אמבטי לא חשיב בבנו, וכן הטו"א (תגיגה דף ט"ו ע"א) הקשה מהיא דיבמות דף י' דמקשה שם הא אפשר שתפול אמו ליבום לפני בנה באנס בלתו ומשני הבאיסורא לא קא מיירי הקשה הטו"א הא אפשר בהיתרא שנתעברה בלתו ממנו ע"י אמבטי, אלא משמע דע"י אמבטי לא חשיב בנו, וזה מבבר אמרתי על קושית הטו"א דכמו דאמרינן באיסורא לא קא מיירי דהיינו דהוי מילתא דלא שכיחא כן י"ל דלצייר בלידה ע"י אמבטי נמי מילתא דלא שכיחא ולא קא מיירי בהכי, ובלא"ה הא כתב בס' בני אהובה פ' ט"ו מה' אישות דע"י אמבטי א"א לברר אם נתעברה מזה דהא אפשר שנבלע

בה ש"ז גם מאחר ומאן מסהיד דנתעברה דוקא ממה וא"כ א"א שתתייבם. וכן יש ליישב בזה מה שיש להקשות מהתיא דסנהדרין (דף ס"ה ע"א) דאמרינן על הפסוק ואם אין לאיש גואל וכי יש לך אדם מישראל שאין לו גואל אלא בגזל הגר הכתוב מדבר ולשיטת הסוברים דע"י אמבטי לא חשיב בנו א"כ אין זה אב ומה ההברת לאוקמי בגזל הגר דוקא ומוכרח דע"י אמבטי חשיב בנו ושכן שפיר מוכיח דע"ב דמידי בגזל הגר אבל לסברת בני אהבה דא"א לברר מי הוא אביו א"כ אין לאוקמי בשנתעבר ע"י אמבטי דהא לא ידעינן מי הוא אביו אבל ודאי דיש לו אב וא"ב לא יהא הדין שהקדן שייך לכהנים במקום שיש אב אף שלא ידוע לנו מי הוא. וכן ס"ל להתשב"ץ (ח"ב סי' רס"ג) שאם נתעברה באמבטי דינו כבנו לכל דבר וכ"ה בתשו' שו"מ מהד"ג ח"ב (סי' ל"ד) ודעתו שהנולד מעיבור שע"י אמבטי הוא בנו לכל דבר. ואפילו להמצדדים לומר דבנולד ע"י אמבטי אינו בנו לכל דבר כספיקו של הח"מ דלעיל היה ב"ל לפי מש"כ הט"ז דלא קיים פו"ר משום שלא עשה מעשה כלל בפועל לשם קיום המצוה וכ"כ בשאילת יעב"ץ שאינו מקיים מצות פו"ר כשאינו עושה שום מעשה לקיום המצוה אבל הזרעה מלאכותית דבזין המוציא זרע לשם כך וגם מה שהרופא עושה הזריקה יש לדון דהוא שלוחו של הבעל דשלוחו כמותו אין מקום לומר שלא קיים פו"ר. וכן מה שיש הרשמים שיש בה איסור השחתת זרעו כשמכניס לתוך כלי ובידון כמוציא זרע לבטלה גם לזה אין הכרח שהרי עושה זה לשם תיקון ולא דרך השחתה יש לדון דאין בזה איסור ובפרט למש"כ המ"ח (סוף מצוה א') דבאינו ראוי להוליד ליכא איסור השחתת זרעו.

ומעינן לענין נשאלתי בימים הללו מאחד מנכבדי הרופאים שבפעיה"ק בהבר המצוי בין אלה שהם מחוסרי בנים ובדיקת הרופאים הוכיחה סיבת הדבר מפני שהזרע של הבעל אין בהם כח היוני מלא בפי הדרוש בכדי להוליד בנים ועפ"י הכמת הרפואה יודע להם כי הזרע של הבעל היוצאת מגוף האדם מעורבת משני יסודות שונים שיש להם דרכים להפרידם ומ"ז ואחד יפרד וישאר יסוד בחלי לבד והשני נעשה יסוד נושי וכשנוטלים יסוד בחלי מאדם בריא ומערבין בו יסוד נושי של אדם הסובל חולשה בפרט זה, יש בכח הנחלי של אדם בריא להשפיע גם על יסוד הנושי שגם הוא יבריא והיה באחד האדם עד שכמריקים בשפופרת את התערובות משני החלקים וקרוב הדבר שתקבל הריון מזריקה שכזו להוליד בנים, ונשאלתי אם גם באופן הזה שמעורב מזרע של שני אנשים יחשב לבנו של הבעל שבשבילו נעשה כל התחבולה הזאת, כששמעתי שאלה זו נזכרתי מדברי התוס' (סוטה דף מ"ב ע"ב) שמביאים מירושלמי יבמות שאומר שאין האשה מתעברת משני אנשים כאחת ופליגי על דרבנן דאגדתא שאומרים דיכולה להתעבר, אמר ר' מתניא ולא זכו' ומסקנת הירושלמי דקודם קליטת הזרע של הראשון יכולה להתעבר משניהם יחד, ע"ב, ולפי"ז יש לדון אי חשיב בנו דאולי חצי בנו אינו בכלל בנו ולא דברה תורה בחצאין ומסילא דיש לעיין אי רמיא עליו למולו בשמיני, וכן אי חייב עליו בפה"ב. וכן אם זה הבן חייב על הכאתו מביון שאינו אלא מקצת אב ולא כולו. אבל מצאתי במנ"ח (מצוה מ"ה סוף אות ב') שכתב ואם ישראל יש לו בן מח"ש וחב"ת דהדין דהולד ג"כ ח"ע וחב"ת וא"כ מצד חב"ח שלו בודאי חייב על הכאתו, הרי דס"ל דיש לו דין אב לגמרי, וכן נראה מסוגית הגמרא (חולין דף פ' ריש ע"א) דרבנן סברי לענין איסור אותו ואת בנו דאמרינן שה ואפילו מקצת שה, וכן נאמר דין אב גם במקצת אב, אבל כד בעיין בנ"ד בלא"ה אין כאן מקצת אב אלא כולו אב דהא דאמרינן בירושלמי בנתעברה משני אנשים דינו דמכל אחד לחוד יכולה להתעבר ולכן בנתעברה משנים יש לחקור אם יש לו דין מקצת אב ולא לגמרי אבל כשחלק הנחלי הוא מאיש אחר והחבר ידוע בנסיון שחלק הנחולי אין בו חלק היוני כלל ומחלק זה לבד אין מציאות שתתעבר כי עיקר יצירתו הוא רק מחלק הנושי לבד החלק הנחלי אינו אלא מסייע לחלק הנושי שיבריא וישוב לתחיה ונמצא דיצירת הולד הוא רק מחלק הנושי לבד וממילא מסתבר שהוא בנו של הבעל לבד ואין כאן חשש שהעיבור הוא משני בני אדם. וכל זה אמרתי לענין שאין להשוש כאן שהולד לא יתיחס אחרי האב אבל לעצם הדבר יש לעיין בזה.

ב"י סי' ב': וקאמר עלה אביי אף אנן תנינא (עדיות דף ט') משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וריחקוה בן ציון בזרוע וכו' כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב כגון אלו דידעינן אבל משפחה שנטמעה נטמעה וכו' וכתב הר"ן אהא דאמר אביי א"א נמי תנינא וכו' מכאן נראה שאף בזה"ז משפחה שנטמעה נטמעה כלומר שמי שיודע פיסולה אינה רשאי לגלותה וכו', ואח"כ כתב וז"ל וכתב הרמב"ן דהא דתנן כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב משום פסולי עדות "וחללות" וכו'.

הנה מסוף דברי הר"ן בשם הרמב"ן שפי' מתני' כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר הוא לענין עבדות "וחללות" מבואר שגם לענין פסול חללות בזה"ז במשפחה שנתערב בה פסול חללות ואינו ידוע לרבים אמרינן כיון שנטמעה נטמעה והיודע פיסולה אינו רשאי לגלותה שהרי כל המקור של הר"ן הוא מה דמצינו שאליהו לא יגלה לעתיד את הפסולים וע"ז פירש בשם הרמב"ן שהוא לענין חללות.

ויש לתמוה על הב"ש בסי' זה ס"ק י"ט שכתב וז"ל: דוקא ממזרים ונתינים דאינן ראוים לבוא בקהל ונטמעו אין מגלין אבל חללין דיש להם תקנה להתחתן בישראל מגלים, וגם אליהו לעתיד יגלה עכ"ל וצ"ע.

ב"י סי' ג': וכתב הר"ן (בפ"ב דכתובות דף תע"ט) אלימא דכתיב ביה אני פלוני חתמתי עד מאן קא מסהיד עליה כלומר ופשיטא דאין מעלין היחסין מיהו לתרומה דרבנן מהימן דלא גרע ממסיח לפי תומו דמכשרינן לקמן.

מדברי ר"ן אלו מבואר שבמקום שמועיל מסיח לפי תומו, אף בכתב מועיל העיין במ"מ פי"ג מה' גירושין הכ"ח על דברי הרמב"ם שם שכתב מצאו כתוב בשטר קדן איש פלוני בן פלוני או מתרג פלוני בן פלוני הנודע שזה כתב ישראל הרי זה הנשא אשתו וכתב שם המ"מ שכותבתו היא למעוטי אם היה כתוב עכו"ם והטעם לפי "שלא הוכשר עכו"ם אלא בסמל"ת אבל לא כתבו", הנובא דבריו בב"י סי' י"ז ובבדק הבית שם השיג על המ"מ הי"ל: ומ"ש שלא הוכשר עכו"ם אלא מסל"ת אבל לא כתבו אין לו טעם שאם כתבו כתב בדרך מסל"ת למה יגרע, העיין באה"ע סימן י"ז ס"ק ל"ג שהביא בשם המקור ברוך שמסל"ת בכתב לא מהני וצ"ע.

טור סי' ד': ואחד מאלו חוץ מממזר הבא על בת ישראל הולד כשר לקהל אלא שפגום לכהונה. ובב"י שם: והרמב"ם סתם וכתב הולד כשר משמע דפשיטא לי' שאינו פגום.

מפלוגתא זאת של הטור והרמב"ם בבתי' הבא על בת ישראל אי הבת כשרה לכהונה, משמע דהולד הוא כישראל גמור וא"צ גרות ואי הוי צריכה גירות ואי דהוי פגומה לכהונה. וכן הוא להדיא בפסקי תוס' פרק עשרה יוחסין סי' קמב. אולם ברש"י קידושין ס"ח ע"ב משמע שהוא צריך גירות העיין פ"ת סי' זה ס"ק א'.

וראיתי בספר אבני נזר הא"ה סי' ס"ז שהוכיח ממגמרא דיבמות (מ"ה ב') דהנמא דמ"ד דהולד כשר הוא משום דלאו בר תפיסת קידושין הוא גם לאחריני, ואי ס"ד דצריך גירות תפ"ל דהא גוי הוא שנתגייר ולא שייך בו ממזרות, עכת"ד.

ולע"ד יש לדון בהוכחה זו עפ"י ד' עצי ארזים ס"ק ד' שהעלה דבר זה בפלוגתא האמוראי, ולד' יתנן ולרביא הולד ישראל גמור. א"כ נח"ל להגמרא לשנוי אליבא דר"ע, הגם למ"ד ישראל גמי אין הולד ממזר, משום דלא דמי לאשת אב דאין לו תפיסת קדושין גם לאחריני.

ובפשוטו י"ל דלא סגי לי' לומר דלהבי ס"ל הולד כשר משום הצריך גירות, דהא עכצ"ל דאידך מ"ד דהולד ממזר ס"ל גמי דא"צ גירות, והיינו הך לפוהא דילפינן דאית לי' דין ממזר מאשת אב צ"ל השתים זו שמעון והדא מגו הדא ידעינן, דמביון דמילף הוא שיש לו דין ממזר ממילא ידעינן דישראל הוא וא"צ גירות, וא"כ שוב לא שייך לומר בנמנא דאידך מ"ד דהולד כשר שזה משום דצריך גירות דהא ע"ז אנו דנים דגילף מא"א דהוי ממזר וגם דלא נצריכו לגירות, ולכן גמי ניח"ל לומר הטעם משום דעיקר הילפותא לא ס"ל, משום דלא דמי לאשת אב דלית ליה תפיסת קדושין גם לאחריני ולכן יחכן לומר דבתר דהם שדינן לי' הצריך גירות.

ובאו"ש להגאון מדווינסק מחלק קצת באופן אחר, דז"ל הנלע"ד פשוט דזה שכתוב דצריך גירות זהו לענין דאמרי דהולד כשר אפילו בא"א, דע"כ הטעם משום דשדינן ליה בתר עכו"ם ואין ממזרות לעכו"ם, ומשום זה הוא עדיין עכו"ם ומחוסר גירות, אבל למ"ד דבא"א הוי ממזר ובפנויה כשר בודאי אין שום סברא לומר רק דשדינן ליה בתר אמו וכמו ישראל גמור הוא, דאי ס"ד נברי הוא א"כ באא"א אמאי הוי ממזר הא אין ממזרות לגוי וכו', הפ"ד אלה יש לדחות כמעט כל הוכחות האחרונים מכמה סוגיות דהולד אצ"ג, דלפ"ד האו"ש י"ל דהתם קאי דהולד כשר אינו אלא בפנויה דאליבא דידיה פשיטא דס"ל דהולד א"צ גירות, אבל למאן דמכשיר הולד בין בפנויה בין בא"א אין הכרח דא"צ גירות, וא"כ לדידן דנקטינן דהולד כשר גם בא"א יש מקום לדון על הולד אי צ"ג, אך מדברי הרמב"ם והשו"ע (סי' ד' סעיף י"ז) שכ' מי שחציו עבד וחציו ב"ח שבא על א"א הולד אין לו תקנה מפני שצד ממזרות וצד כשרות

ב"ח אמרינן חלוקת הימים אע"ג דלא היתה זכות זו לטעון כן להבעלים הקודמים ע"כ דהיכא דנשתנו המסיבות ויש הכרח לדבר בע"כ חולקין א"כ אי איכא דינא דגוא"ג אכתי היה לנו להעדיף גוא"ג על חלוקת הימים.

העולה מכל האמור דבנד"ד קס דינא דלא יוכל שמעון לבטל השותפות בלי הסכמתו של ראובן. ואולם כל זה אם טענתו שחושד לראובן הוא כחשד בעלמא בעיניו ולא יוכל לברר להב"ד אבל אם יברר לפני הב"ד וירא בעיניהם שאמנם יש ויש מקום לחשדו מסתבר דיכול לטעון לחלוקת הימים או לגוא"ג, אע"ג די"ל מכיון שיש לו הוכחה על החשד ועל טענת השמא שלו א"כ שוב יוכל להשביעו כדין שותפין שמשביעין בטענת שמא וכשישביעו על העבר ממילא יוכל לגלגל עליו גם שבועה על להבא וכמו שהביא הדב"מ הנ"ל מדברי הרמב"ם בפ"ב ממלוה ובחו"מ סי' ל"ט שמי שטוען שאין לו לשלם חובו משביעין אותו שאין לו וכן משביעין אותו שלהבא יתן מה שישתכר לבע"ח ע"ש הרי דע"י גלגול שייך להשביע גם על להבא. מ"מ בנד"ד אם חושד שמעון בראובן גם אחרי שבועתו אין לכופו לעמוד אתו בשותפות יחד דגם להסוברים דבשותפין ל"ש טענת גוא"ג הרי זה רק משום דאדעתא דהכי ירדו להיות שותפין בדבר ולא להתחלק, ואולם כל זה היכא דהמציאות לא השתנתה אלא אחד מהשותפין רוצה לשנות ולחזור מההסכם כי נראה לו עכשיו שכן יהיה לו נוח יותר אבל אם נתודע דבר חוס כזה שלא ידע מקודם ל"ש לומר דאדעתא דהכי נתת להיות קשור עם שותף שיש לתשוד בו ומהיותם תמיד ביחד קשה להשמר ממנו וא"כ בכה"ג לכ"ע טענתו טענה.

סימן ט'

כופין את רבו

א) בגמ' (י"ג ע"א) מי שחליו עבד וחליו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה ב"ש אומרים תקנתם את רבו את עצמו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול לישא בת חורין אינו יכול יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה אלא כופין את רבו ועושין אותו בן חורין וכותבין שטר על חצי דמיו וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש ע"כ. ובתוס' ד"ה שנאמר לא תהו בראה כתבו וז"ל הא דלא מייתי קרא דפרו ורבו אומר ריב"ס משום דלשבת יצרה שייך אפלו בלא עבדות, וחליה שפחה וחליה בת חורין דלא כפו את רבה לשחררה, אלא משום שנהגו בה מנהג הפקר, הא דלא כפו אותו משום שבת דשמא אפילו כשתעשה בת חורין לא תקיים משום דלא מפקדה אפריה ורביה וכו' אבל עבד כשיהיה בן חורין ע"כ יקיים, ור"י מפרש דלכך לא נקט קרא דפרו ורבו משום דפטור הוא מאותה מצוה כיון שהוא אטום וכדי שיתחייב בה לא כפינן את רבו לעשותו בן חורין דא"כ בכל עבדים נכוף רבם לשחררם כדי שיתחייבו בכל המצות ולכך נקט קרא לא תהו בראה משום שהיא מצוה רבה ומשום הכי כפינן וגו' ע"כ. ובס' קה"י מביא קושיא על מ' הר"י דמה דמיון הוא זה — מהא דלא כפינן בכל העבדים את רבם שישחררם כדי לקיים המצות — דודאי בכל המצות שאינו מחויב בהן כלל לא כפינן לרבו לשחררו כדי שיתחייב בהן אבל הכא הרי המצי לד דחירות מחויב בפו"ר אלא שאי אפשר לו לקיימו משו"ה כפינן לרבו לשחררו כדי שיהא יכול לקיים מה שכבר מחויב בו, ומוכח מכאן דהתוס' סברי דאטום הוא פטור גמור ודמי ממש לאינו מחויב בדבר, וקשה דהא חיגר ביום ראשון ונתפשט בשני פטור מראיה למ"ד כולן תשלומין דראשון ואילו אטום בראשון הא מייתי כל הרגל אלמא דאטום אינו פטור רק שאינו נענש על מה שאינו מקיים כדכתיב ולנערה לא תעשה דבר וגו' יע"ש. ובס' חי' ר' ראובן הקשה מהר"י ביבמות (מ"ח) שכתב דלהכי סבר ר"ע אין מקיימין עבדים שאינם מולין מפני שלוה הקב"ה לאברהם למול עבדיו לכך אסור לקיים שאינם מולין והחס עכל"ל דבאינו יכול למולו מיירי דאל"כ מ"ט דר' ישמעאל דאמר מקיימין ואי אטום פטור מקרי אמאי חייב לשחררו אלא ודאי משמע שגם ביטול מצוה באונס חשוב עבירה ומצלא שדברי הר"י סותרים את עצמם עכ"ד.

והנראה דיש לישב דאע"ג דבימא דאונס לא חשוב כפטור זה רק היכא שהחיוב חל כבר על האדם אלא שאח"כ אירע לו אונס בזה הוא דאמרינן דמ"מ הרי בכלל החיוב הוא והא דאטום הוא עכשיו זה מהני רק לפוטרו מעונש ולא להוציאו מכלל החיוב אבל היכא שהיה אטום מעיקרו והאונס מנע ממנו שלא יחול החיוב עליו אז נחשב כפטור גמור מכיון שלא התחייב מעולם בזה, ומצאתי לבעל החלקת יואב בדיני אונס בענף ד' שכ' כע"ז יע"ש ולפ"ז לא קשה על התוס' בכאן דשפיר קאמר הר"י דבנד"ד בחלי עבד וחלי בן חורין הרי מעולם לא חל על לד החירות החיוב של מצוה פ"ו כי היה מעוכב מלקיימה ע"י לד העבדות מעיקרו א"כ אונס כזה חשוב כפטור גמור משא"כ בגמ' דיבמות הנ"ל שהיה החיוב על האדון למול עבדיו א"כ אונס שאירע לו אח"כ לא מוציאו מכלל עיקר החיוב אע"ג שאינו נענש על מה שאינו מולו כיון שאנוס הוא, וכן בהיה אנוס ביום הראשון של החג הוי בכלל בר חיובא ואפילו אי היה אנוס מתחלת החג — דבתמא נאמר אנוס ביום הראשון ומשמע גם אם מתחלת יום הראשון היה אנוס — דבבר קודם החג חל עליו החיוב שיעלה לרגל בבוא החג וכמ"ש המפורשים

ועי׳ בשאילת יעב״ץ מ״מ סי׳ קכ״ז ובמג״מ מלוה ה׳ במה שהעיר מפסחים ע׳ מבן דורתאי שהלך ויצב לו בדרוס — רחוק מירושלים שלא לעלות לרגל ע״ש — משא״כ בנד״ד דאלי עבד ואלי בן מורין שלא היה שום התחלה לחלות החיוב, אונס כזה הוי כפטור ולכן מדמי הר״י דכמו שאין לכוף את האדון שישחרר את עבדו כדי שיקיים את כל המצות ה״ה שאין לכופו שישחרר את זה כדי שיקיים מצות פ״ו כנ״ל.

ובזה י״ל במה שמביא בס׳ קה״י הנ״ל להעיר על שיטת המרדכי המובא במג״מ סי׳ י״ג דמי שנקרעו הלילית מטליתו בשבת מותר מה״ת ללבשו דלא אסרה תורה ללבוש טלית בלא לילית אלא שמייבתו לעשות לילית בבגד שלובש וכשהוא אונס שאי אפשר לו לעשות כגון בשבת מותר הוא להיות לבוש בלא לילית וא״כ מוכח דדעת המרדכי דאונס הוא פטור גמור דאי נחשב דעביד עבירה באונס א״כ האיך רשאי ללבוש ולעשות עבירה והרי בידו שלא ללבוש ע״ש ולדבריו הנ״ל י״ל דשאני אונס שאירע למי שמחויב בדבר דבזה הוא דאמרינן דאין האונס מחשיבו לפטור להוציאו מכלל החיוב אלא פוטרו מהעונש אבל מצות עשיית הלילית שמתחילתה לא נאמרה ליום השבת בזה הוא דלא נחשב כאילו עשה עבירה — ועי׳ בכעי״ז מ״ש בארוכה בברכת שמעון למס׳ שבת סי׳ כ״ז בדין הקרבת תמידין בשבת — ולפ״ז נמצא לדוקא לענין שבת הוא דקאמר המרדכי כן אבל אם אירע לו אונס בחול שאינו יכול להטיל לילית אסור לו ללבוש הטלית הזה ואמנם כן כתב האליה רבה בחו״מ שם אבל המג״א שם ס״ל דגם בחול הדין כן ואולי כי שם יש טעם נוסף משום כבוד הבריות ועי׳ בא״ר שם בזה. ובזה י״ל במה שמביא בקה״י מה שהקשה הגרש״א ביו״ד סי׳ כ״ז על שיטת המרדכי מהא דמבואר שם דכל שאין לו עפר לכסות אסור לו לשחוט ואמאי לא נימא דלא אסרה התורה השחיטה כשאינו מכסה רק שחייבתו תורה בכסוי וכשא״א לו לקיים מצות כסוי הדם אונס הוא ורשאי לשחוט, כמו דאמרינן בלילית, ולהנ״ל א״ש דאונס שאירע במקרה אינו מוציא מעיקר החיוב גם בלילית ולכן אסור לו להכניס עצמו לידי אונס — ועי׳ מ״ש בארוכה בברכת שמעון למס׳ ב״ק סי׳ י״ב בזה — ובס׳ קה״י כתב לישב קו׳ הגרש״א הנ״ל דבשלמא גבי לילית אונס הוא שא״א לו לקיים מצות לילית בבגד זה ובין שילבש ובין שלא ילבש ממ״נ הרי לא יקיים מצות לילית היום ומה שיקיים למחר מצות לילית הרי זה יקיים גם כשילבש הבגד היום וכו׳ אבל התם בשחיטה אם לא ישחוט היום ישחטנו למחר ויכסה ויקיים המצוה וכשישחוט היום יהא אונס מלכסות וכו׳ ואין זה אונס כלל דהא כשיעשה היום יחסר לו המצוה וכשיעשה למחר יקיימנה וע״כ מחויב להמתין למחר וגו׳ עכ״ד. ואכתי ל״ע דהרי גם בשחיטה אם נחיר לו לשחוט עכשיו כשאין לו עפר לכסות ישחט היום ואכל הבשר ולמחר ישחוט בהמה אחרת לצורך יום המחרת וא״כ כשנדון על שחיטת היום למה לא יחשב כאונס במה שאין לו עפר לכסות ואם באנו לחלק בין מצות לילית לכיסוי יש לומר מטעם אחר עפ״י מ״ש בס׳ חק״י הנ״ל וז״ל דאף אי נאמר דאונס לאו בר חיוב הוא במצוה זה דוקא במצוה שהיא חובת הגוף גרידא בזה שייך לומר דכל שאינו יכול לקיים פטור הוא משא״כ במצוה שהיא חובת חפץ בזה ודאי לא נאמר שהאונס פוטרו כיון דמ״מ בהחפץ לא נעשה המצוה כמו למשל כיסוי הדם דהמצוה היא שהדם יהיה מכוסה עי׳ ברמב״ן עה״ת פ׳ אחרי וא״כ בודאי לא נאמר דמחמת שהוא אונס נפטר הדם מכיסוי וחילוק זה מבואר בירושלמי וגו׳ יע״ש עכ״ד. וא״כ ההבדל מבואר בין לילית לחובת גברא היא ובין מצות כיסוי וא״ש.

ג) והנה מה שכתבו התוס׳ בחחלת דבריהם דהא דלא כפו את רבה, של תליה שפחה וחליה בת חורין, שישחרר אותה משום שבת דשמא אפילו כשתעשה בת חורין לא תקיים משום דלא מפקדא אפ״ו וכו׳ אבל עבד כשיהיה בן חורין ע״כ יקיים עכ״ד ופשטות הדברים הוא משום דעל מצוה של לשבת לא יכפוה אח״כ הב״ד שתקיים משא״כ עבד שמצווה על פרו ורבו אחר שישתחרר יכפוהו ב״ד משום שהיא מצוה מהתורה, אבל אכתי ל״ב דהלא באמת גם על פ״ו לא כופין הב״ד כמבואר בא״ע ואם נימא דכאן יכופו את העבד כיון דכל הא דכפו את אדונו שישחררו היה כדי שיקיים העבד המצוה א״כ בכת הב״ד לכופו כדי שלא תהיה כפייתם לבעה״ב למגן, א״כ מהאי טעמא גם לשפחה שתשתחרר יכופו משום לשבת, ונומר דאה״נ דהב״ד לא יכופו לא לעבד ולא להשפחה כשישתחררו רק דאנן אמרינן דעבד כיון דמצווה על פ״ו יקיים מעצמו ושפחה כיון דאינה מחויבת רק על לשבת לא תקיים, וכדברי הה״מ בהל׳ אישות שבאיסורים דרבנן לאו כל אינשי זהירי, ומ״מ דחוק קצת כיון דדברי הה״מ לא נאמרו בכל גוונא וכמ״ש האחרונים דמליגו בגמ׳ דדינן בחזקת כשרות גם במילי דרבנן ועי׳ בכת״ס למס׳ גיטין לדף פ״א בזה ע״ש. ואולי יש לפרש בדרך אחר והוא דהנה מצות פרו ורבו המצוה היא על פעולת האדם שיצא אצה ושתדל להוליד בנים וכמו שבאה המצוה ואתם פרו ורבו ואע״ג שגמר מכלית הדבר שיולדו בנים ויתקיימו לא בידי האדם הוא כי אם בידי שמים אבל מה דפקדיה רחמנא עליו לעשות וכמו שכתבו התוס׳ דהמצוה מקיים בגמר בילה, ועי׳ במג״מ מצוה א׳ והדברים ידועים. ואולם המצוה דלשבת יצרה דנאמרה על מכלית הפעולה ולא על עשיית האדם, שהנביא אומר לנו שהשם ברא את העולם שיהיה מיושב, לשבת יצרה, א״כ המכלית הזה הוא המצוה וממילא אנו יודעים שעל האדם להשתדל להביא לידי קיום המכוון מאת השם והנשואין הם רק הכשר מצוה אבל קיום

המצוה היא רק בהולדת הבנים [ועי׳ בפת״ש יו״ד סי׳ רס״ז הביא בשם הס׳ תפל״מ דאף בעבד קרים כופין את רבו לשחררו דאע״ג דלא יוכל לקיים פ״ו איכא משום לשבת ע״ש וא״ע דלשבת הוא רק כשיוליד ועי׳ בטו״א תגיגה דף ב׳ שכתב בפשיטות דבעבד קרים אין כופין את רבו, ועי׳ בכלי חמדה בראשית הביא משו״ת מהרי״א דבשואין איכא משום לשבת ותמה עליו מאד מש״ס יבמות ס״ב דבהיה לו בנים ומתו לא קיים לשבת ע״ש.] ולפ״ז י״ל דהא דהב״ד כופין את האדון שישחרר את העבד בכדי לקיים המצוה זה רק על מצוה שבודאי תתקיים אבל במצוה שקיומה תלוי ועומד בספק גם אחרי כפיית הב״ד אין הב״ד מזדקקים לכוף את האדון על זה. ולפ״ז שפיר יש הבדל בין דין עבד לדין שפחה דרק בעבד שמצוה על פ״ו, אחרי שחרורו, לכן הב״ד כופין את רבו לשחררו ושא העבד אשה ובזה קיים את המצוה, אבל בשפחה שאינה מצוה על פ״ו אז אע״ג דמתוכת היא במצוה של לשבת מ״מ שמא לא תקיים, היינו אפילו אם נכוף אותה שתנשא לאיש שמא לא תלד בנים או לא יתקיימו וא״כ בכה״ג לא קיימה מצות לשבת, לכן לא כופין את רבה לשחררה.

והנה אף דמתבאר דתלוקים הם מצות פ״ו ומצות לשבת דמצות פ״ו מקיים מיד המצוה בעשייתו משא״כ לשבת הוי המצוה רק בישוב העולם ע״י הולדת הבנים אבל מ״מ כיון דלשבת אין זו מצוה מיוחדת לעצמה וכל עיקרה באה כתוספת על מצות פ״ו א״כ ממילא מגלה זה לנו דתכלית ועיקר המצוה של פ״ו הוא ג״כ ההולדה של הבנים וקיומם אע״ג שהאדם מצדו מקיים המצוה בעשייתו אבל המצוה בעיקרה מתקיימת בקיום הבנים, וכמו דקי״ל בהיו לו בנים ומתו דצריך עדיין לקיים המצוה וכן באה המצוה בלשון קרו ורבו והיינו התכלית של המצוה בהולדת הבנים, ולפ״ז יש לישב קושית האחרונים על הא דאמרינן דאם הוליד בנים באיסור קיים המצוה ולמה לא אמרינן דלא יצא מכח מצוה הבאה בעבירה, וכן בהא דאמרינן דאם היו לו בנים בגיותו ואח״כ נתגייר דיצא והרי בהיותו נכרי ל״ש בי׳ קיום המצוה, ולהנ״ל ניחא דרק היכא דהעשיה היא המצוה אמרינן דהיכא דהעשיה היתה בעבירה נפסלה עשייתו ולא חשוב שקיים המצוה אבל היכא דתכלית המצוה היא התולדה הבאה מהמצוה אז אי אפשר לומר דמשום דהעשיה היתה בעבירה אז המצוה כמאן דליתא כיון דסו״ס נתקיימה המצוה. וכ״כ בס׳ תתן סופר בכללי מהב״ע ע״ש. ולפ״ז י״ל במה שהקשו התוס׳ בסוגיין אמאי כופין את רבו ליתי עשה דפרו ורבו ודתה ל״ת דלא יהיה קדש ותירצו דבעינן דבעידנא דמיעקר לאו קא מקיים העשה וכאן לא הוי בעידנא דמשעת הערלה קא עקר ללאו ועשה דפ״ו לא מקיים עד גמר ביאה, ומקשה על זה הטורי אבן בריש מס׳ תגיגה דבכה״ג דהוי בהמשך העשיה ואי״א להגמר בלא ההתחלה גם ההתחלה תשובה כבעידנא ורואה מכלאים בגילית דכתבו התוס׳ ביבמות דהאיסור כלאים מתחיל משעת הלביסה ומצות ציצית מקיים רק אחרי שמלובש בהבגד ומ״מ תשוב בעידנא ע״ש — ועי׳ בשאגת אריה סי׳ ל״ב שאדרבה משום זה מקשה על התוס׳ ביבמות ע״ש — ולהנ״ל י״ל דרק בעשיה כזו שבהגמרה נתקיים קיום המצוה ותכליתה מהני שתחשב גם ההתחלה כבעידנא כיון דהכל המשך מעשה אחת היא אבל במצות פ״ו דתכליתה נגמר רק אח״כ בהולדת הבנים וא״כ גם זה שנאמר דגמר ביאה הוי כבעידנא חידוש הוא ואין לנו להוסיף חידוש על חידוש ולומר דאפילו ההערלה תחשב כבעידנא.

עוד כתבו התוס׳ דאין עלה שיאכור את עצמו בעבד ואז יהיה מותר בשפחה דגר אינו נמכר בעבד עברי, והקשה הטו״א מהא דאמרינן ביבמות (דף ק׳) בנתערב ולדה עם ולד שפחה הגדילו התערובות וכו׳ כופין ומשחררין זה את זה, וכאן תיהדר קושית התוס׳ לדוכתא שיאכור א״ע בעבד עברי והכא לא שייך תירוצם של התוס׳ דהא הספק אם הוא כהן וכהן שפיר יכול למכור א״ע בעבד עברי, והנראה די״ל דהנה לכאורה י״ל דאין זו עלה שיאכור א״ע בעבד עברי משום שאסור למכור א״ע לע״ע דלי בנ״י עבדים ולא עבדים לעבדים אלא דזה אינו דהרי משום מצוה מותר וכאן איכא מצות פ״ו, ואין לומר דלא תשוב בכאן מצוה משום שאפשר לכוף לבעה״ב לשחררו דזה אינו דהרי הבעה״ב יעבור על איסור של משחרר עבדו וא״כ למה נאמר לו חטא כדי שיזכה חבירך והרי יותר טוב שהעבד ימכור א״ע שיוכל לקיים המצוה, ולכן הוכרחו התוס׳ לומר דאינו יכול למכור א״ע משום דהוי גר ומשום זה הוא דכופין את רבו, וכל זה כאן דאנו רוצים לומר שהאדון יעבור באיסור כדי שלא יעבור העבד וזה היתה הקושית אדרבה ימכור העבד א״ע, אבל בהך דיבמות דבכל אופן מי מהתערובות שהוא כהן באמת יעבור איסור או בזה שמשחרר את השני או בזה שמוכר א״ע לעבד א״כ כיון דבין כך ובין כך יעבור מוטב שישחרר את חבירו ממה שימכור א״ע לעבד וישארו הבנים עבדים משא״כ כשישחרר את השני נמצא דיהי׳ שניהם ישראלים כשרים וכמו כן בניהם אחריהם וא״כ עלה זו עדיפא וא״ש דברי התוס׳.

סימן י׳

בסוגיא דחרדל

א) בגמ׳ (י״ז ע״ב) איתמר הבא לטמון בגד המיצר אביי אמר טומן ורבא אמר אינו טומן וכו׳ ת״ש

ב. הליכה אחר הרוב בסכנות ובאיסורים

אלא שצ"ע, א"כ, מדוע אסור לאדם לשאת את מינקת חבירו (שו"ע אה"ע סי' י"ג סעי' י"א)? ומדוע לא גסמוך על כך שעפ"י רוב מינקת אינה מתעברת? ואולי יש לומר שכמו שאין הולכין בממון אחר הרוב – א"כ אף כאן, בדבר שהוא זכותו של הבן, שהיא דומה לזכות ממונית שלו – אין הולכין אחר הרוב, וצ"ע. ועוד יש לומר, שמכיון שיש סכנה לתינוק, לא הולכים אחר הרוב, כי אין הולכים אחר הרוב בפיקוח נפש.

ועי' פת"ש (אה"ע סי' י"ג ס"ק י"ח) שהביא את דברי חבית־מאיר (בשו"ת, סי' ח'), שהשווה את הפרת זכות התינוק ביניקה להסגת גבול. ובשו"ת חתם סופר (אה"ע סי' ל"ג) קילס סברה זו. והוסיף (בסי' ל"ב) שזכות התינוק היא מדיני ממונות, וקרובה לדיני נפשות.

עוד יש להעיר, ממה נפשך: אם אשה זו סומכת על כך שרוב המניקות אינן מתעברות, א"כ מדוע היא מבקשת להשתמש באמצעי מניעה? ובקשתה זו מלמדת שאכן אינה סומכת על הרוב. וא"כ כיצד תוכל לתפוס את החבל בשני הקצוות? איך נתיר לה להימנע מהריון בגלל אותו רוב, כשבעצם המעשה שהיא עושה היא מראה שאינה סומכת עליו? על כך יש לומר שרוב מועיל משתי בחינות: מבחינת המציאות ומבחינת הדין. וכאן, מבחינת הדין הולכים אחר הרוב, ומתירים לה להשתמש באמצעי מניעה מפני שעפ"י רוב מינקת אינה מתעברת. ואילו מבחינת המציאות האשה יכולה לחשוש ולא לסמוך על אותו רוב. וכך מובא בשטמ"ק (כ"מ ו' ע"ב ד"ה אזלת) בשם הרא"ש, שרוב אינו וודאות אלא ספק, והתורה היא שאמרה ללכת אחר הרוב; אך במציאות אכן נשאר ספק. ולכן בענין זה לא אזלינן בתר רובא. (וכעין זה כתב המהר"ל, גור־אריה בראשית מ"ד כ' ד"ה מפני).

וכך יש לומר בין לשיטת רש"י ובין לשיטת ר"ת (כתובות שם), שנחלקו בשאלה אם השימוש במוך לאותן ג' נשים הוא רשות או חובה, ואע"פ שרוב נשים כאלו אינן מתעברות. זוהי אכן סברתם של חכמים שם שאמרו שתשמש כדרכה ומן השמים ירחמו. ואילו ר' מאיר חושש למיעוט ואומר שתשמש במוך. וצריך לומר שמסיבה זו, לרש"י – מותר לשמש במוך, ולר"ת – חייבת לנהוג כך, מפני שבפיקוח נפש לא אזלינן בתר רובא.

ועי' תוס' (פסחים קט"ו ע"ב ד"ה קפא) שכתבו שאע"פ שהולכין אחר הרוב באיסור אכילת התולעת, אין הולכים אחר הרוב בחשש סכנה. ומשמע שם שאף מותר להרוג ספק תולעת ביו"ט, כי מצד הרוב יש להתייחס אל התולעת כאילו איננה קיימת, ובכל זאת יש להתייחס אליה כאילו היא קיימת.

תשובה

למעשה נראה שיש להקל ולהתיר לאותה אשה מניעת הריון בתקופת ההנקה, מהנימוקים הבאים:

א. במצב זה יש צער גדול לאשה. ובמקרה כזה מסתבר שאינה חייבת לסייע לבעלה בקיום מצוות פריה ורביה. (וכבר עמדנו על כך לעיל סי' ס"ז).

ב. בתקופת החנקה יש מקום להקל יותר במניעת הריון גם במי שלא קיים עדיין פריה ורביה.

הגרי"א הענקין (מובא בשו"ת בני בנים סי' ל"ל"א) כתב שמותר להימנע מהריון במשך שנתיים ויותר לאחר הלידה, מפני שזוהי תקופת ההנקה שקבעו חז"ל (כתובות ס' ע"א). ועי' נשמת אברהם (אה"ע סי' ה' עמ' ס').

סימן סט

הוצאת זרע לשם הפריה מלאכותית

ראשי פרקים

שאלה

א. מצוות פריה ורביה ללא ביאה

ב. פריה ורביה באשה שנתעברה באמבטי

ג. פריה ורביה ע"י מעשה מלאכותי

ד. מצוות "שבת" בהפריה מלאכותית

ה. הוצאת זרע שלא לבטלה

ו. הקשר בין איסור השחתת זרע למצוות פריה ורביה

ז. הוצאת זרע לשם פריה ורביה

ח. חוצאת זרע מרווק לשם הקפאה ער שיינשא

מסקנה

סיכום

שאלה *

באופן עקרוני יש איסור בהוצאת זרע לבטלה, שלא בדרך של ביאה (שו"ע אה"ע סי' כ"ג סעי' א'). במצבים שונים מתעורר צורך לחוציא תאי זרע מן הגבר כדי להפרות את האשה בצורה מלאכותית. צורך זה מתעורר במקרים שונים, כגון:

א. צעיר חולה סרטן תייב לעבור הקרנות. ההקרנות עלולות לפגוע בכושר ההולדה שלו. האם מותר לו לשמור את זרעו בהקפאה כדי שאפשר יהיה להשתמש בו להפריה מלאכותית?

ב. כאשר לתאי הזרע אין כושר תנועה, ויש צורך בביצוע ההזרעה בצורה מלאכותית, בגופה של האשה או במבחנה.

השאלות המתעוררות הן:

א. האם מותר להוציא זרע לשם הפריה מלאכותית, או שיש בכך משום הוצאת זרע לבטלה?

ב. האם האיש יוצא בכך ידי חובת פריה ורביה או מצוות "לא תוהו בראה לשבת יצרה"?

ג. אם האיש אינו יוצא בכך ידי חובת פריה ורביה או "שבת", האם מותר לעשות כך לצורך הבאת ילדים לעולם גם כשאין בכך מצוה?

ד. אם נאמר שבנשוי הדבר מותר, האם גם ברווק מותר לעשות כך כשיש חשש שלא יוכל להוליד מאוחר יותר? האם הוא מצווה על פריה ורביה עוד לפני נישואיו?

נושא זה נידון בהרחבה בין פוסקי דורנו. בדברים הבאים מוצגת הגישה המקובלת על רוב הפוסקים, אלא שאין בית המדרש בלא תידוש.

א. מצוות פריה ורביה ללא ביאה

תחילה עלינו לברר אם ניתן לקיים מצוות פריה ורביה בהפריה מלאכותית. ולכאורה נראה שהדבר תלוי בשאלה, כיצד מתקיימת מצוות פריה ורביה, בביאה או בהולדה? שאם נאמר שהמצוה מתקיימת ע"י הביאה, כאן לא היתה ביאה, וא"כ לא קיימו מצוות פריה ורביה. אך אם נאמר שהמצוה מתקיימת בעצם ההולדה – הרי היתה כאן הולדה, והמצוה נתקיימה (ועי' מנ"ח מצוה א' ס"ק ב').

ניתן לפשוט את החקירה הזאת עפ"י התירוץ הראשון בתוס' (ב"ב י"ג ע"א ד"ה כופין) שדן במי שחציו עבד וחציו בן חורין, שכופין את רבו לשחררו כדי שיוכל לקיים פריה ורביה, וכתב:

וא"ת: אמאי כופין, ליתי עשה ד"פרו ורבו" וידחה לא תעשה ד"לא יהיה קדש". ואומר רבינו יצחק, חדא – דבעידנא דמיעקר לאו לא מיקיים עשה, דמשעת העראה קא עקר ללאו, ועשה ד"פרו ורבו" לא מקיים עד גמר ביאה.

* טבת תשנ"ג.

והמנ"ח (מצות א' ס"ק ב') הקשה על כך, שהרי המצוה מתקיימת רק בלידת הבנים! והביא ראיה לדבריו מגר שנתגייר והיו לו בנים, שפטור ממצוות "פרו ורבו", אעפ"י שקיים את המצוה בשעה שהיה פטור ממנה (אה"ע סי' א' סעי' ז'). ומכאן שהעובדה שיש בנים חיים היא המצוה. וכן יש להוכיח ממי שהוליד בן ממזר, שקיים מצוות פרו ורבו (שם סעי' ו' בהג"ה); ולכאורה זוהי מצוה הבאה בעבירה, ולא קיים מצוה! וכן אם בניו מתו, לא קיים את המצוה. ומשמע שהווית הבנים היא המצוה, ולא מעשה הביאה. אך מדברי חתוס' שהבאנו מוכח שמעשה הביאה הוא המצוה ולא הולדת הבנים. ועיין הר־צבי (על טור אה"ע, סי' א') שדחה את ראיות המנ"ח, וסבר שאמנם המצוה היא הביאה, אולם אם נולדו לו ילדים, פטור מלקיים את המצוה, שהרי סוף־סוף יש לו ילדים. ועי' להלן (אות ב', וכן לעיל סי' ס"ו אות ז', ט').

ועיין "בית אהרן" (גיטין מ"ב ע"א) שהוכיח להיפך, שאין המצוה בהווית הבנים אלא בביאה בלבד, מזה שהרי"ף, הרמב"ם והרא"ש השמיטו את דברי תירושלמי (יבמות פ"ב ה"ו) האומר שאדם יוצא ידי חובתו בבן ממזר. וע"כ צריך לומר שלדעתם המצוה מתקיימת בשעת הביאה, ומשום שזו מצוה הבאה בעבירה לא יצא ידי חובתו. אולם השו"ע (אה"ע סי' א' סעי' ו' בהג"ה) הביא לוחלכה את הירושלמי הנ"ל. וכן מוכח משיטת הר"י (בתוס' חנ"ל בב"ב) שהוא חולק על המנ"ח, וסובר שהביאה היא המצוה. ועי' שו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ב סי' י"ח בסופו), ואף הוא חולק על המנ"ח.

ב. פריה ורביה באשה שנתעברה באמבטי

שאלה רומה לזו נידונה בין האחרונים (אה"ע סי' א'): החלקת־מחוקק (ס"ק ח') הסתפק באשה שנתעברה באמבטי, אם האב קיים בכך מצוות פריה ורביה. ובבית־שמואל (ס"ק י') הוכיח ממה שכתב הב"ח (יו"ד סי' קצ"ה ד"ה ולא ישב) בשם הגהת סמ"ק, שאשה צריכה להיזהר שלא לשכב על סדין ששכב עליו איש זר, שמא תתעבר ממנו יישא אחותו מאביו. ומשם משמע שוולד זה הוא בנו לכל דבר.

אולם נראה שמזה עדיין אין להוכיח שהאב מקיים בכך מצוות פריה ורביה. שכן יש להבחין בין העובדה שוולד זה הוא בנו לבין קיום המצוה. ואכן כתב הגרצ"פ פראנק (הר־צבי לטור אה"ע סי' א') שגם לדעת הט"ז (ס"ק ח'), הסובר שבנתעברה באמבטי האב לא מקיים מצוות פריה ורביה, מ"מ זרע זה פוטר אותו מלהביא ילדים נוספים לעולם. ודינם כמו מי שהוליד ממזר, שאע"פ שנולד ע"י מצוה הבאה בעבירה, האב פטור מלהוליד בן אחר, או גר, שנולדו לו בנים בהיותו גוי, שאינו חייב להוליד ילדים נוספים. ואע"פ שלא קיים מצוות פריה ורביה, מאחר שיש לו ילדים, פטור מלהוליד אחרים. עי"ש.

ויש להביא דוגמא לכך ממצוות כיסוי הדם (חולין פ"ז ע"א). שם נאמר שאם הרוח כיסתה את הדם, אמנם השוחט פטור מלכסות, אך לא קיים בכך את מצוות הכיסוי. ונפק"מ, שאם חזר הדם ונתגלה, חייב לכסות. והסברה נותנת שלא יתכן שאדם יצא חובת מצוה מבלי לעשות מעשה. ועי' פנ"י (פסחים כ"ח ע"ב ד"ה איתמר) שכתב שאין אדם עובר עבירה בלא מעשה, ומסתבר שכמו כן אינו מקיים מצוה בלא מעשה.

ומכאן יוצא שאמנם אינו מקיים את מצוות פריה ורביה בהפריה מלאכותית, אולם אדם כזה גם לא יצטרך לחוליד ילדים אחרים, אלא יצא ידי חובתו באלו. אך גם מדברי הט"ז משמע שכל החיסרון בנתעברה באמבטי הוא רק משום שלא עשה מעשה; ואם עשה מעשה, קיים מצוות פריה ורביה. (ובדומה לזה כתב בערוה"ש, אה"ע סי' א' סעי' י"ט. ועי' אוצר הפוסקים, אה"ע סי' א'). ולפי זה יש לחלק בין נתעברה באמבטי, שהכל נעשה ממילא, ולכן הסתפק החלקת־מחוקק אם יצא ידי חובת פריה ורביה, לבין נד"ד, שעושה מעשה להוליד. ואע"פ שאינו מעשה טבעי, מכל מקום עשה מעשה. ואפילו אם נאמר שאינו מקיים מצוות פריה ורביה בהולדה זו, מאחר שע"י

הולדת ילדים בדרך זו נפטר ממצוות פריה ורביה, יש כאן צד מצוה, ולכן אין כאן הוצאת זרע לבטלה.

ובספר ברכת־שמעון (ב"ב סי' ט') כתב באופן אחר מהמנ"ח, שאת מצוות "שבת" הוא מקיים בהולדת הבנים, ואילו מצוות פריה ורביה מתקיימת בביאה. ולכן גם מי שלא קיים את המצוה בביאה, יוצא ידי חובת "שבת" בהולדה. וא"כ מצד מצוות "שבת" אין כאן הוצאת זרע לבטלה. אלא שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם מצוות "שבת" היא מצוה בפני עצמה או שהיא הרחבה של מצוות פריה ורביה (עי' להלן אות ד').

ג. פריה ורביה ע"י מעשה מלאכותי

אך יתכן שהתורה דורשת דווקא מעשה טבעי, ואילו מעשה מלאכותי אין בו משום מצוה כלל (למרות שהעושה נפטר ע"י כך מחיובו באותה מצוה). וסיבות רבות לדבר:

א. במעשה מלאכותי אין ודאות מוחלטת שזהו בנו, ורק באב טבעי יש לומר שהוא בנו מצד חזקה. בהפריה מלאכותית אין חזקה זו. וחקוקים אנו לנאמנות של הרופאים בענין (עי' לקמן סי' ע"א). ומכיון שהדבר תלוי בדעת אחרים, בטלה החזקה המוחלטת.

ב. יש צורך בהתקשרות נפשית בין אב לבנו, ורק בהולדה טבעית יש סיכויים רבים לכך שתיווצר התקשרות נפשית עמוקה ביניהם. בדרך מלאכותית יש חשש שלא יווצר קשר כזה.

ג. מצינו בהלכות רבות שהתורה התחשבה בצורת קיומן הטבעית ולא בצורה מלאכותית. עי' למשל בשו"ת ארץ־צבי (סי' י"ב אות ב') שכתב שאין צורך לרבע את התפילין ע"י מכשיר מדוייק ביותר (קליבר). וכמו כן כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמ"ו ד"ה ואגב) שאין צורך להשתמש במיקרוסקופ כדי לבדוק את הריבוע של התפילין. וכל הפוסקים הסתפקו במדידת הריבוע בתפילין עפ"י הכלל הקבוע בש"ס: "כל אמתא בריבוע, אמתא ותרי חומשי באלכסונא", אע"פ שכידוע החשבון המתמטי מדוייק יותר (עי' ערוה"ש סי' ל"ב סעי' ע"ח, וב"תחומין" ט' עמ' 421-419). ואף במצוות פריה ורביה התורה לא מכירה אלא בהפריה טבעית ולא בהפריה מלאכותית.

ד. לעיל (סי' ס"ו אות ט') כתבנו שכל גידרה של מצוות פריה ורביה הוא רק עפ"י דרך החיים הטבעית. והוכחנו זאת מכך שהחיוב במצוות פריה ורביה הוא עפ"י הגדרים של חובת עונה.

וכ"כ בשו"ח דברי מלכיאל (ח"ד סי' ק"ז, מובא באוצר הפוסקים סי' כ"ג עמ' פ"ט), שלא ציוותה התורה על פריה ורביה אלא בדרך טבעית כדרך כל הארץ.

ומן האמור עולה שמי שמביא ילדים לעולם ע"י הפריה מלאכותית, אינו מקיים בכך את מצוות פריה ורביה, אף שבדיעבד נפטר בכך ממצוות פריה ורביה, ואינו חייב להוליד ילדים אחרים.

ד. מצוות "שבת" בהפריה מלאכותית

גם אם נאמר שאינו מקיים מצוות "פרו ורבו" בהפריה המלאכותית, יש לדון אם מקיים בזה מצוה משום "לא תוהו בראה לשבת יצרה" (גיטין מ"א ע"ב). והשאלה היא מה הזיקה בין מצוות "שבת" לבין מצוות פריה ורביה. האם מצוות "שבת" מחזקת את מצוות "פרו ורבו" והופכת אותה למצוה חשובה יותר, עד שבגללה יש מקום לשחרר עבד או למכור ספר תורה, אך מצד עצמה היא חופפת למצוות פרו ורבו; או שמא מצוות "שבת" היא מצוה בפני עצמה, וקיימת גם במקום שמצוות "פרו ורבו" אינה נוהגת?

ונראה שזוהי המחלוקת בין ר"י בר מרדכי לבין ר"י, המובאת בתוס' (ב"ב י"ג ע"א ד"ה שנאמר לא תוהו בראה), ואלו דבריהם:

הא דלא מייתי קרא ד"פרו ורבו" – אומר ר"י בר

מרדכי, משום ד"לשבח יצרה" שייך אפילו בצד עבדות...

ור"י מפרש... ולכך נקט קרא "לא תהו בראה" משום שהיא מצוה רבה, ומשום הכי כפינן...

הנה ראינו שלדעת ר"י ב"ר מרדכי גם עבד חייב במצוות "שבת" אע"פ שפטור לדעתו ממצוות "פדו ורבו"; ואילו לדעת ד"י, "שבת" אינו מצוה בפני עצמה אלא פסוק נוסף המחזק את מצוות "פרו ורבו".

ועיין מג"א (או"ח סי' קנ"ג ס"ק ט') שכתב שיש חיוב "שבת" באשה. אך הבית־שמואל (אה"ע סי' א' ס"ק ב') כתב שמסוף הסימן (טעי' י"ג) משמע שאשה פטודה מ"שבת". ולפי הנ"ל זוהי המחלוקת שבין ר"י לריב"ם.

ולדעה זו, של ר"י בר מרדכי, בהפריה מלאכותית מקיימים מצוות "שבת" בק"ו מעבד: אם עבד, שאין לו חייס (ייחוס בנים) כלל, בכל זאת חייב ב"שבת", ק"ו לבן חורין המקיים "שבת" בהפריה מלאכותית, שבה יתכן לומר שבנו אכן מתייחס אחריו.

וגם בדעת ר"י כתב מהר"י ענגיל (אתון דאורייתא סי' י"ב) שאותו עבד, אע"פ שפטור מפדיה ורביה משום שהוא אנוס, לא נפטר ממצוות "שבת" מחמת שהוא אנוס; וזאת משום שמצוות "שבת" היא מצוות "חפצא", שיהיו בעולם ילדים. ובזה אונס לא פוטר. וא"כ יש לומר גם בנד"ד, במי שאינו יכול להוליד בדרך הטבע, שאע"פ שפטור ממצוות "פרו ורבו" מכיון שהוא אנוס, הוא לא פטור מכך שיהיו בעולם עוד ילדים, וצ"ע.

ועי' חידושי "פורת יוסף" (גיטין מ"ב) שכתב שמצוות "שבת" מתקיימת גם בלידה של ילד אחד. ומדבריו משמע שאין חפיפה בין "שבת" לפדיה ורביה, וצ"ע. ועי' עיניים למשפט (ב"ב י"ג ע"א ציון ד').

ולמעשה מסתבר שגם אם אין אדם יוצא ידי חובתו בקיום מצוות פדיה ורביה ע"י הפריה מלאכותית, יוצא ידי חובתו לפחות במצוות "שבת", שעיקרה היא התוצאה שיהיו לו ילדים ושהעולם יהיה מיושב. ולפי דברי הברכת־שמעון (שהבאנו לעיל אות ב') יוצא שגם מי שלא קיים מצוה בשעת הביאה, מקיים מצוות "שבת" בהולדה. וא"כ הוא הדין בהפריה מלאכותית: גם אם נאמר שלא קיים מצוות פריה ורביה בהפריה, קיים מצוות "שבת" בהולדה.

ה. הוצאת זרע שלא לבטלה

יש מהאחרונים שכתבו שהאיסור של השחתת זרע הוא רק בהוצאתו לבטלה ממש; וכל שעושה כן לצורך, אין זה לבטלה. ולמדו זאת מהמושג השחתת שמצינו כדוגמתו באיסור "בל תשחית", וכן בשורף עצי הקדש דרך השחתה (עי' בהרחבה באוצר הפוסקים סי' כ"ג ס"ק א' אות י, עמ' 172-173). כלומר, יתכן שגם לדעת רש"י (יבמות י"ב ע"ב ד"ה משמשות) ור"ת (בתוס' שם ד"ה שלש), האיסור הוא רק בהוצאת זרע לבטלה ממש, כגון ע"י מוך; אבל כאשר הזרע אינו לבטלה, מותר. ובמקום סכנה מותר לשמש במוך לדעת רש"י. וע"כ הוא משום מצוות עונה, ולכן אין זה לבטלה אלא לצורך. וכבר נהגו לסמוך על דעת רוב הפוסקים בדורנו להתיר בדיקת זרע באיש לצורך פריה ורביה. ואע"פ שהאשה אינה מתעברת מאותה בדיקה, והזרע המסויים הזה הוא לבטלה, כיון שיוכל להביא אולי אח"כ לפריה ורביה – מותר. וזאת על דרך מה שנאמר במסכת יומא (פ"ה ע"ב): "חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה", ונמצא שאין זה חילול שבת, אלא אדרבה, קיום שבת (מיהו הדבר תלוי במחלוקת אם פיקוח נפש שהותר בשבת הוא "הותרה" או "דחויה").

וכנראה, גם לר"ת ביבמות הדבר מותר כשאינו לבטלה גמורה. ולא דמי לתשמיש במוך, ששם הזרע חולך לבטלה ממש, אלא שהתשמיש חוא לצורך עונה; מה שאין כן כאן, שהזרע עצמו אינו לבטלה אלא להשתמש בו לצורך חבדיקה.

מיהו כל זה כאשר יש סיכוי שבסוף יקיים מצוות פדיה ורביה, אך אם יתברר אח"כ שלא

קיים פריה ורביה ע"י זה, צ"ע אם לא יתברר שאכן עבר על האיסור.

ונראח שניתן לדמות זאת להשחתת עץ מאכל או עצי הקדש. איסור "בל־תשחית" חל על השחתת העץ רק כשהדבר נעשה לשם השחתה; אך כל שהוא לצורך חשוב, אין זו השחתה (ועי' לעיל סי' נ"ט). והוא חדין לעצי הקדש, שם תאיסור הוא להשחית את עצי ההקדש לשם סילוקם מן העולם, שנאמר "לא תעשון כן" – דרך השחתה גמורה. ולכן כל שיש תועלת בדבר, אין זו השחתה. ולכן מותר למחוק את שם ה' לשם עשיית שלום בין איש לאשתו ולשרוף מזוזה כדי לקיים את מצוות שריפת עיר הנידחת וכל כיוצ"ב. (אלא אם נאמר שהמצוה היא בהשחתת עיר חנידחת שלא יישאר ממנה כל זכר). ומכיון שההשחתה היא מטרת המצוה, אי אפשר להגדירה כתיקון, ובזה נחלקו ר' אליעזר ורבנן (סנהדרין קי"ג ע"א).

ואף כאן, גם אם נאמר שלא יוכל לקיים מצוות פריה ורביה בהפריה המלאכותית, יש מקום לומר שחוצאת חזרע מותרת.

ו. הקשר בין איסור השחתת זרע למצוות פריה ורביה

ונראה ששאלה זו תלויה אולי בחקירה אם איסור השחתת זרע תלוי במצוות פריה ורביה. שאם נאמר שמי שמצווה בפריח ורביה הוא שאסור לו להוציא זרע לבטלה, מסתבר שיש מקום להתיר דק לצורך קיום מצוות פריה ורביה. אך אם נאמר שאיסור השחתת זרע אינו תלוי במצוות פדיה ורביה, אלא הוא איסור בפני עצמו, א"כ יש לומר שרק הוצאה לבטלה אסורה, וכל שהוא לצורך – מותר, גם כאשר אינו מקיים בכך את מצוות פריה ורביה. (ועי' לקמן סי' קט"ו אות ב').

ולכאורה הדבר תלוי במחלוקת בין הראשונים: לדעת ר"ת (מובא בתוס' יבמות י"ב ע"ב ד"ה שלש), נשים, שאינן מצוות בפריה ורביה, מותרות בהשחתת זרע. ומכאן שלדעתו איסור השחתת זרע תלוי במצוות פריח ורביה. ואילו הרמב"ן (מובא בשטמ"ק כתובות ל"ט ע"א ד"ה וז"ל הרמב"ן), הרשב"א (כתובות שם ד"ה שלש) והריטב"א (ד"ח וחא) חולקים וסוברים שגם נשים אסורות. ולדעתם איסור השחתת זרע הוא איסור בפני עצמו ואינו תלוי בפריה ורביה. אלא שלדברינו יהיה קשה בדעת ר"ת, כיצד מותר לבוא על איילונית וזקנה, הרי אינו מקיים מצוות פריח ורביה? וע"כ יש לומר שהתורה התירה כל ביאה לצורך, גם לצורך מצוות עונה. והאיסור הוא רק כשעושה מעשה שלא כדרך כל הארץ, אך כל שעושה כדרך כל הארץ – מותר, שאז אין זה השחתה כלל. וכשמשחית, גדר האיסור הוא משום פריה ורביה.

מיהו מכאן עולה שהוצאת זרע בצורה לא טבעית, אסורה, ואף אם עושה לצורך קיום מצוה. שהרי לדעת ר"ת, גם במי שמסתכנת בלידה, הרי הביאה היא לצורך קיום מצוות עונה, ובכל זאת אסור לשמש במוך, משום שזוהי דרך השחתה. ואולי משום שסובר שיש דרך עדיפה יותר מבחינה הלכתית, והיא לשים את המוך אחרי התשמיש, לכן אסור לח לשים את המוך לפני התשמיש. אך אם אין דרך אחרת אלא לשים את המוך לפני התשמיש, גם ר"ת יודה שאין זה לבטלה אלא לצורך, ומותר, וצ"ע. עכ"פ לדעת רוב הראשונים, לצורך מצוות עונה מותר לשמש במוך. וא"כ הוא הדין לצורך הולדת ילדים, גם אם אין מקיימים בכך את מצוות פריה ורביה.

ולכאורה יש להביא ראיה לכך שמותר להוציא זרע כשיש צורך בדבר, מן הגמרא ביבמות (ע"ו ע"א) שמציעה דרך לבדוק אם אדם הוא כרות שופכה:

מייתינן נהמא חמימא דשעורי ומנחינן ליה אבי פוקרי (נקב בית הרעי) ומקרי (ורואה קרי) וחזינן ליה.

ומכאן שהוצאת זרע מותרת כדי לבדוק כרות שופכה. אמנם אפשר לדחוק ולומר ששם הוצאת הזרע נעשית בגרמא ולא במעשה, אך כבר הוכיחו רבים שבהוצאת זרע לבטלה גרמא

נחשבת כמעשה. שהרי עצם הגירוי לכך ע"י הקישוי לדעת הוא האסור. ויש שדחו ראיה זו, ואמרו ששם חוא אולי פטור מפריה ורביה כי הרי הוא כרות שופכה, ולכן הוא מותר בהשחתת זרע לדעת ר"ת, הסובר שאיסור זה תלוי בחובת פריה ורביה (עי' מש"כ הרי"צ הורוויץ בס' היובל להר"י רוזנהיים, מובא באוצר הפוסקים סי' כ"נ עמ' פ"ט). ועוד יש לומר ששם מטרת הבדיקה של כרות השופכה היא שיוכל לשאת אשה כדת משה וישראל ולקיים פריה ורביה כהלכה. וחנה גם בנד"ד המטרה היא לקיים פריה ורביה. וגם כאשר מדובר ברווק, שלא בא לקיים בזה מיד פריה ורביה, מ"מ המטרה היא ג"כ שיוכל לשאת אשה. אך לקיים מצוות פריה ורביה יתכן שאינו מצווה בכך עתה (עי' להלן אות ח').

וא"כ נד"ד תלוי לכאורה במחלוקת שבין ר"ת והרמב"ן: לדעת ר"ת, מכיון שאינו מקיים מצוות פריה ורביה בכך, אסור משום השחתת זרע. ולדעת הרמב"ן, מכיון שיש צורך בדבר, מותר. ומכיון שרוב הראשונים סוברים כדעת הרמב"ן, יש להתיר את הדבר.

ז. הוצאת זרע לשם פריה ורביה

לדעת המהרש"ם (ח"נ סי' רס"ח) יש לדמות הוצאת זרע לבטלה למחיקת שם ה' או לנתיצת אבן מהמקדש, שאם המטרת אינה קלקול אלא בנין, אין כאן השחתה והדבר מותר (עי' או"ח סי' קנ"ב בהג"ה).

ולענ"ד נראה שיש לעיין בענין זה מהסוגיא בבבא בתרא (נ' ע"ב):

> לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי. איכא דאמרי משום פשיעותא, ואיכא דאמרי משום צלויי.

ופירשו הרמב"ם (הל' תפילה פי"א הי"ב) והשו"ע (או"ח סי' קנ"ב) ש"משום פשיעותא" הוא שמא יארע להם אונס ולא יבנו אחרת. ופירש מו"ר הגר"י אריאלי (עינים למשפט שם, ציון ג"ד) שטעם האיסור לדעתם הוא שהסתירה עצמה אסורה משום "לא תעשון כן לה' א-להיכם". ורק כשברור שיבנו אחר במקומו, אין כאן קלקול אלא בניה. אך כשיש חשש שמא לא יבנו, נמצא שסתרו שלא על מנת לבנות, ועברו על "לא תעשון כן". א"כ, אף בהוצאת זרע לבטלה יש לחוש שמא לא ישתמשו בו לצורך, אם משום שלא יצליחו ואם משום שלא יהיה צורך בכל תאי הזרע.

אולם בהמשך הגמרא שם, בדיון על בנין חורדוס, אומרת הגמרא שני הסברים לכך שהתירו לסתור את בית המקדש ולבנותו מחדש, ומשמע שאין בכך איסור השחתה. ושני התירוצים הם:

א. תיוהא תזא ביה.

ב. מלכותא שאני, דלא הדרא ביה.

ואף כאן יש לומר כך. הרי מדובר באדם חשוך בנים, בבחינת "תיוהא תזא ביה", שבלאו הכי אינו מוליד. וא"כ, כל סיכוי שיהיה לו זרע של קיימא הוא תיקון לעומת מצבו הנוכחי. (ואכן אנו צריכים להיות משוכנעים שאין כל אפשרות שיוליד כדרך כל הארץ. והמהרש"ם כתב שם שמותר רק לאחר שעברו עליו עשר שנים מזמן נישואיו. וגראה שכאשר כל שהרופאים מתייאשים מכך שיוליד כדרך כל הארץ, יש מקום להתיר).

וכן לנימוק חשני, ש"מלכותא שאני": אם המדובר ברופאים אמינים שיעשו כל השתדלות לקחת את הזרע רק כאשר יש הכרח בדבר ורק לצורך, יש מקום להתיר; אך כשהרופאים חשודים שישתמשו בזרע גם למטרות אחרות, בלאו הכי אסור להתרפא אצלם בגלל חשש לתקלה שאח יישא את אחותו. ועל זה אמרה התורה (ויקרא י"ט כ"ט) "ומלאה הארץ זימה — זו מה היא" (נדרים נ"א ע"א, ועי' יבמות ל"ז ע"ב). ומשום כך יש צורך שכל הפעולות ייעשו תחת השגחה קפדנית שלא תהיה שום תקלה. (ולענין זה עי' לקמן סי' ע"א).

ומה שאין משתמשים בכל כמות הזרע, זה לא אוסר. כי גם בדרך הטבע, רק זרעון אחד מפרה והיתר הולכים כביכול "לאיבוד"; ואף כאן אי

אפשר לצמצם לקחת רק זרעון אחד ולהפרות רק באמצעותו.

אך יתכן שכל ההיתר של המהרש"ם נאמר רק לצורך מצוות פריה ורביה, כשם שמותר לסתור בית כנסת רק לשם בניית בית כנסת אחר ולא לשם מצוה אחרת. מיהו נראה שגם לצורך מצוות "שבת", או כדי לפטור את האדם מלהוליד ילדים, זהו דבר הנחשב לצורך מצוה, ואין כאן הוצאת זרע לבטלה, ולא תהיה מצוה זו גרועה ממצוות עונה.

ח. הוצאת זרע מרווק לשם הקפאה עד שיינשא

עד עתה עסקנו בעיקר באדם נשוי. אך ברווק יש לברר אם יש עליו עתה חיוב פריה ורביה.

ולפי מה שכתבנו לעיל (אות ה'), לא המצוה מתירה, אלא בכל מקרה שחוצאת חזרע מיועדת לכך שייוולדו מזה ילדים, אין זה לבטלה. מיהו בכל זאת יש לומר שלרווק עדיין אין אחריות על הולדת ילדים, שהרי לא יוליד ילדים בלי אשה. וא"כ בינתיים הכל היה לבטלה, ורק כשיישא אשה יהיה לזרע שימוש.

וחנה הראשל"צ, הגר"א בקשי-דורון (בספרו "בנין אב", ח"ב סי' ס') כתב לתלות זאת בחקירה שהבאנו לעיל (אות א') בשם המנ"ח (מצוה א') בגדר מצוות פריה ורביה: שאם המצוה היא להוליד בנים — רווק פטור; אך אם המצוה היא שיהיו לו בנים — גם רווק חייב.

ולענ"ד גם אם נניח שהוצאת זרע מותרת כדי שיהיו לו בנים, לא נראה לומר כדברי הראשל"צ שליט"א. שכן נראה לומר שרווק פטור גם מהמצוה שיהיו לו בנים. וכמו שכתבנו לעיל (אות ג'), שהמצוה שיהיו לו בנים היא רק בביאה כדרך כל הארץ, ורק ע"י נישואין, ולכן רווק פטור. מיהו לאידך גיסא יש לומר שהמצוה בכוח מוטלת גם על רווק. שהרי הוא מצווה לשאת אשה כדי לפרות ולרבות ממנה. וא"כ אין נפק"מ לענייננו מחקירת המנ"ח: מהווייית הבנים יתכן שגם רווק פטור, ואילו בהולדת הבנים יתכן שגם רווק חייב. שהרי חובתו היא לחפש לו אשה, ולשם כך עליו להכין לו בית וכרם. וא"כ יש לומר שבין היתר הוא מצווה גם על כך שיהיה מסוגל להוליד ילדים. ולכן גם הכנות אלו הן חלק מכל ההכנות לנישואין.

ונראה שהדבר תלוי בחקירה שהבאנו לעיל (סי' ס"ו אות ט') בגידרה של מצוות הנישואין, אם היא מצוה כשלעצמה או חלק ממצוות פריה ורביה: שאם מצוות הנישואין היא חלק ממצוות פריה ורביה, יוצא שמי שלא יכול לקיים את המצוה, גם פטור מנישואין. וא"כ אין עליו שום חובה להכין דבר כלשהו לצורך הבאת הבנים לעולם. אך אם נאמר שחיוב נישואין הוא עצמי, וכדי שיוכל לשאת אשה עליו להקפיא זרע, שאם לא כן לא יוכל למצוא אשה שתסכים להינשא לו — הרי הוא מצווה גם על ההכנה הזאת. והדבר תלוי במחלוקת שבין הרא"ש והרמב"ם (שהבאנו שם). לדעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' י"ב) אפשר לקיים את מצוות פריה ורביה גם ללא נישואין, ונמצא שהנישואין הם מצוה בפני עצמה. אך לדעת הרמב"ם (סהמ"צ, מ"ע ר"י-נ; הל' אישות פ"א ה"ב) מצוות פריה ורביה היא רק בנישואין. אך גם הרמב"ם מודה שמצוות נישואין היא גם ללא פריה ורביה, כגון בזקן הנושא זקנה. (וכן הרא"ש מודה שעיקר מצוות פריה ורביה הוא דווקא בנישואין).

וא"כ יש ערך לכך שאדם יבנה לו בית, וחובה זו חלה עליו כבר עתה. ומכיון שכך, אף אם נאמר שהחיתר להוציא זרע באדם נשוי הוא רק לשם מצוות פריה ורביה, נראה שגם רווק חייב במצוה זו, ומותר להוציא ממנו זרע ולהקפיא אותו לשם כך, כדי שיוכל להקים בית בישראל.

מיהו נראה שגם אם נניח שמצוות הנישואין היא חלק ממצוות פריה ורביה, כשם שכופין על מי שיש לו עבר שחציו עבד וחציו בן חורין שיוציא אותו לחירות כדי שיוכל לקיים את מצוות "לא תוהו בראה, לשבת יצרה" — הוא הדין לרווק שאינו מסוגל להוליד, ורק ע"י תחבולה זו יוכל להוליד ילדים. ומן הסתם חייב לעשות כל טצדקי דאפשר כדי שיוכל לקיים את מצוות "לא תוהו בראה, לשבת יצרה". ובפרט

לפי סברת חו"ן (לר"ף גיטין כ' ע"ב ד"ה כל) – שלצורך מצוה מותר לעבור על איסור "לעולם בהם תעבודו", כי אין כאן מתנת חינם, שהרי לצורך מצוה עושה זאת – הוא הדין שאין כאן הוצאת זרע "לבטלה", שהרי לצורך מצוה הוא עושה, ולא לבטלה. וכמו ששם, אע"פ שאינו מקיים את המצוה ברגע השחרור, הכשר מצוה חוי כמצוה לענין זה, הוא הדין כאן.

ווראי שכן הוא הדין לפי מה שהסקנו לעיל (אות ח') שהוצאת זרע מותרת גם שלא לשם קיום מצוות פריה ורביה, ובלבד שתהיה לצורך הבאת ילדים לעולם, אף אם הדבר יעשה בדרך מלאכותית.

ונראה שהוצאת הזרע לשם הקפאה ערפה אף מבדיקת זרע. שם הזרע יוצא לבטלה, וע"י הבדיקה אולי יוכלו לרפאו כדי שיוכל להוליד מזרע אחר. אבל כאן הזרע עצמו לא ילך לבטלה, אלא יולידו ממנו ילדים. ואע"פ שלא יקיים בזה מצוה, אך לבטלה בוודאי שאין כאן, ומותר להקפיא את הזרע.

אלא שברווק יש שאלה על צורת ההוצאה. שכן בנשוי יש אפשרות להוציא את הזרע ע"י כיס בשעת תשמיש, אך לרווק הדבר לא ניתן. ויש לברר א"כ אם מותר לו להוציא את זרעו בידים או בנרמא. ואכמ"ל.

תשובה

למעשה נראה שמותר להוציא זרע מאדם כדי שיהיה אפשר להשתמש בו להפריה מלאכותית של אשתו, ואין בזה משום הוצאת זרע לבטלה.

מסקנות

א. אין מקיימים מצוות פריה ורביה בהפריה מלאכותית, שלא בדרך הטבעית.

ב. אעפ"כ, מי שהביא לעולם בן ובת בהפריה מלאכותית פטור מלהביא ילדים נוספים לעולם.

ג. מצוות "שבת" מתקיימת גם בהפריה מלאכותית.

ד. הוצאת זרע מותרת לצורך הבאת ילדים לעולם, גם אם אינו מקיים בכך מצוות פריה ורביה.

ה. ברווק הוצאת זרע מותרת לשם הקפאה, אם יש חשש שלא יוכל להוליד אחר כך.

סימן ע

האימהות בפונדקאות

ראשי פרקים

שאלה

א. ראייתו של הגרז"נ גולדברג

ב. הבחנה בין עיבור טבעי להפריה מלאכותית

ג. ראייתו של חרב א. י. כלאב

ד. ראיה לכך שהולכים אחר בעלת הביצית

ה. דחיית ראיות נוספות לכך שהולכים אחר חיולדת

ו. השוואה לדיני ערלה

ז. ראיה מהלכות "חדש"

ח. ראיה מדיני חללות

תשובה

שאלה *

ישנם זוגות חשוכי ילדים, שהסיבה לכך אצלם היא העדר מוחלט של ביוץ אצל האשה, או שיש לאשה ביציות אלא שרחמה איגו יכול לקלוט את העובר. הפיתרון לשתי הבעיות הוא: "אם פונדקאית". את ההפריה מבצעים במבחנה (על בעיית הוצאת הזרע מהבעל, ראה לעיל סי' ס"ט אות ח"ז). במקרה הראשון משתמשים בביצית של אשה אחרת ומשתילים את העובר ברחמה של האשה העקרה; ובמקרה השני משתמשים בביצית של האשה העקרה ומשתילים את העובר ברחמה

* כסלו תשג"א. נדפס ב"תחומין" (כרך ט"ז), ומובא כאן עם תוספות. שאלה זו גידונה בהרחבה ב"תחומין" (כרך ה') ע"י

של אשה אחרת, שהיא יולדת אותו בשביל אותו זוג חשוך ילדים.

פיתרון זה, של פונדקאות, מעורר שאלות הלכתיות רבות, ולא נעמוד כאן על כולן. אחת השאלות החשובות היא: מי היא אמו של אותו עוברז האם בעלת הביצית או בעלת הרחם? לשאלה זו השלכות רבות: לאיסורי ערוות, לגדרי יוחסין, לחיוב בכיבוד אם, למצוות פדיון הבן, לדיני ירושה ועוד.

א. ראייתו של הגרז"ג גולדברג

לדעת הגרז"נ גולדברג ("תחומין" ה' עמ' 248 ואילך), היולדת היא אמו של הוולד ולא בעלת הביצית. ושם (עמ' 254) הוכיח את דבריו מהסוגיא העוסקת בגר קטן (כתובות י"א ע"א), שמטבילין אותו על דעת בית דין. והתוס' (ד"ח מטבילין) כתבו שלסוברים שאין לגר קטן זכיה מהתורה יש רק אפשרות אחת לגר קטן מהתורה:

משכחת לה גר קטן מן התורה במעוברת שנתגיירה כדאמרינן בפרק הערל (יבמות ע"ח ע"א): "עוברת כוכבים מעוברת שנתגיירה – בנה אין צריך טבילה". והוי גר מן התורה, דישראל גמור הוא...

ועל כך הקשה הגרעק"א (בחידושיו לכתובות שם, ד"ה והתוס'), שהרי לחלכה קיי"ל "עובר לאו ירך אמו". אמנם טבילתו טבילה משום ש"מין במינו אינו חוצץ", אך הוא צריך להתגייר בעצמו, וכיצד יכלה אמו לגיירז? ותירץ הגרעק"א, דאמרינן בכה"ג "מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה"; ומתוך שהגיור מועיל לאם לעצמה, הוא מועיל גם לעוברה. *

מדברים אלו עולה, שמכיון שקיי"ל "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", יוצא שהעובד כאילו נולד מחדש, וליתן דיוק, כאילו התעבר מחדש. ואם נאמר שהעיבור הוא הקובע את התייחסות הבן לאמו, אין הוא בנה יותר.

אך יש להעיר שהגחתו זו של הגרעק"א, שלחלכה קי"ל "עובר לאו ירך אמו", אינה מוסכמת. עי' לח"מ (הל' עבדים פ"ז ה"ח) ובמקורות וציונים לרמב"ם (הוצאת פרנקל, הל' נזק"מ פי"א הי"ב). ועי' מש"כ בזה מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל (חוות בנימין ח"ב סי' ס"ח).

והנה, לעומת זאת נאמר בגמרא (יבמות צ"ז ע"ב):

שני אחים תאומים גרים... היתה חורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה – ...חייבים משום אשת אח.

וקשה: הרי "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", ולפי החסבר של חגרעק"א יוצא שאין ביניהם שום זיקת אחוה!

מכאן הוכיח הגרז"ג גולדברג (שם עמ' 252) שחלידה בקדושה עושה את שניהם לאחים מן האם. ועפ"י זה הסיק שהולכים אחר חיולדת, והיא אמו של הרך הנולד.

אלא שיש לדחות ראיה זו. שהרי הגרנ"ט (בחידושיו לכתובות, סי' כ"ח, מובא ב"תחומין" שם) תירץ את קושיית הגרעק"א עפ"י יסוד חדש. ולדעתו יש שני דינים בגיור:

א. כניסה לכלל ישראל.

ב. קבלת תורה ומצוות.

ולדעת הגרנ"ט, עובר שנתגייר נכנס לכלל ישראל אגב אמו; אלא שעדיין חסרה לו קבלת תורה ומצוות, ולכן אין לו דין של "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי". וזאת כשם שישראל לפני מתן תורה היו ביחוד כלל ישראל, ולכן כשקיבלו את התורה בסיני לא נחשבו לגרים לענין זה שכאילו נולדו מחדש.

גם מהר"י ענגיל ("חוסן יוסף" אות י"ב) עמד על

הרה"ג זלמן נחמיה גולדברג והרב אברהם יצחק כלאב. כמו כן עסק בשאלה זו מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל (חוות בנימין ח"ב סי' ס"ח). תשובה זו מתייחסת במידה רבה למה שנכתב שם.

* ואע"פ שבשני חפצים לא אמרינן "מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה", כפי שהוכיח חכם אחד מקידושין מ"ב ע"א, שם נאמר שלא אומרים שגשיא לגדולים יכול לשמש גם נשיא לקטנים מדין "מיגו דזכי לנפשיה"; אלא לומדים מכאן דין זכיה. וע"כ משום שבשני חפצים לא אומרים דמיגו דזכי בחפץ זה זכי נמי בחפץ אחר. ולכן צ"ל שגירות זו אינה כשני חפצים, אלא מעשה גיור אחד עבור שניהם, וצ"ע.

עין משפט נר מצוה

[פרק ד' נ"ג]

ה א מיי' פ"ל מהל' יבום הל' ח ופ"ד מהל' איסורי ביאה הל' י"ל סמ"ע סכ"ע סי' קנ סעי' ג ופמ"ע יו"ד סי' רסט סעי' ג:

ו ב מיי' פי"ד מהל' איסורי ביאה הל' יב סמ"ע יו"ד סי' רסט סעי' ל ג:

ז ג מיי' שם הל"ג סמ"ע שם סעיף ג:

ח ד ה מיי' פ"ל מהל' יבום הל"מ ופ"ד מהל' איסורי ביאה הל' יג סמ"ע סכ"ע סי' קנ סעי' ג ופמ"ע יו"ד סי' רסט סעי' ד:

ט ו מיי' פי"ד מהל' איסורי ביאה הלכה יד סמ"ע יו"ד סי' רסט סעי' ד:

אח הוא כרי הוא. כל אלו המעשים לא מקמיעין לך מידי אלא לשמוכות הלדוקים:

דדלו דוולא. פי' בקונטרס פועלין המשקין שדות וכערוך* פי' מכמיס דולי מים מבורות עמוקים לשמר מביגין שכל בתכמה: **מן** האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאסיר. פי' דלמא אחי לאיתלופי ביבמלא ולעיל בפ' שני (דף כב. ד"ה ערוס) פירשט:

והשני הורתו ולידתו בקדושה אם"ס אסור. ואיכ מאי אפילו אדרבה כיון דלידתו של ראשון בקדושה דומה שהוא אחיו נמשך שדומה יותר כיבמלא ו"ל דמ"מ דמיא כשפי אמהות ולכך הוה ס"ד דקרי שפי ולכא למימר דלמעיין רבותא שפי ופפי' הורתו ולידתו של ראשון שלא בקדושה והחם יטל להיות דקרי: על

אח מאב ולא מאם והוא בעלה דאם ואנא ברתה דאנתתיה אמר רמי בר חמא דלא כר' יהודה דמתני' אח הוא ובריי הוא אחתיה אנא דהאי דדדינא אבתפאי משכחת לה בעובד כוכבים הבא על בתו שלמא לך ברי בת אתתך אנא משכחת לה בעובד כוכבים הבא על בת בתו דלאי דדלו דוולא *ליפול בכו סתר פתר דהאי דדדינא הוא בר ואנא ברתה אחוה משכחת לה בעובד כוכבים הבא על בת בנו בייא בייא מאח והוא אב והוא בעל והוא בר בעל והוא בעלה דאם ואנא ברתה דאיתתיה ולא יהיב פיתא לאחוה יתמי בני ברתיה משכחת לה בעובד כוכבים הבא על אמו והוליד ממנה בת וחזר ובא על אותה בת וחזר וזקן ובא עליה והוליד ממנה בנים אנא ואת אחי אנא ואכוך אחי אנא ואכך אחי משכחת לה בעובד כוכבים הבא על אמו והוליד ממנה שתי בנות וחזר ובא על אחת מהן והוליד ממנה בן וקריא ליה אחתיה דאימא וקאמרה ליה הכי אנא ואת בני אחי אנא ואכוך בני אחי אנא ואכך בני אחי הא בהיתירא נמי משכחת לה כגון דאובן שיש לו שתי בנות ואתא שמעון ונסב חדא מיניהו ואתא בר לו ונסב *חד מיניהו וקאמר ליה בריה דשמעון לבר בריה דלוי (ה): **מתני'** *הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבמין אפילו הורתו של ראשון שלא בקדושה ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה וכשתי אמהות דמו אפילו הכי אסירי אלא אי אמרת שרו מאי אפילו דאע"ג דתרוייהו לידתן בקדושה ואתי לאיחלופי בישראל אפ"ה שרי איכא דאמרי הכי נמי מסתברא דשרו דקתני אפילו אי אמרת בשלמא שרו היינו דקתני אפילו דאע"ג דתרוייהו לידתן בקדושה דאתי לאיחלופי בישראל אפ"ה שרו אלא אי אמרת אסירו מאי אפי' דאע"ג דראשון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה דכשתי אמהות דמי אפילו הכי אסירי ת"ש "שני אחים תאומים גרים וכן משוחררים לא חולצין ולא מייבמין משום אשת אח "היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא חולצין ולא מייבמין 'אבל חייבין משום אשת אח היתה הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראלים לכל דבריהן קתני מידת אין חייבין משום אשת אח חיובא ליכא

הגהות הב"ח

(ה) גמ' המשנה נגר גרים ולוי כרי.

לאחוה יתמי בני ברתיה משכחת לה בעובד כוכבים הבא על אמו והוליד ממנה בת וחזר ובא על אותה בת וחזר וזקן ובא עליה והוליד ממנה בנים אנא ואת אחי אנא ואכוך אחי אנא ואכך אחי משכחת לה בעובד כוכבים הבא על אמו והוליד ממנה שתי בנות וחזר ובא על אחת מהן והוליד ממנה בן וקריא ליה אחתיה דאימא וקאמרה ליה הכי אנא ואת בני אחי אנא ואכוך בני אחי אנא ואכך בני אחי הא בהיתירא נמי משכחת לה כגון דאובן שיש לו שתי בנות ואתא שמעון ונסב חדא מיניהו ואתא בר לו ונסב *חד מיניהו וקאמר ליה בריה דשמעון לבר בריה דלוי. אנא ואת כי אחי אנא ואכוך כי אחי אנא ואכך כי אחי אמיתא אנא ואכוך כי אחי אמיתא אנא ואכך כי אחי אמיתא: **מתני'** לא חולצין כו'. דאמור מן האב בעינן וגר מין לו אחר האב דלמאנא אפקריה מרע כאמה אנאמר (יחזקאל כג) חזמת קוסים ולמאמה: **גמ'** נשי דהדדי. אנא אחיו ולאו אנוס ייבום אלא אפילו במקום אנוס דקאסר אין קורבה לגר דכקטן שנולד דמי: מן האם ולא מן האב דב"ע אסיר. דאמי לאיתלופי ביבמלא: בתר אביו שדיגן ליה דהא בני פלגיא קרו לחו. הלכך לא מסקי אינשי אדעתייהו שהן אמין מן האם ומילא ידעי דהאי דקריגן לחו אנוס דאין אמוה מן האב לגר דאנאם עובדא כוכבים זונה היא ונאנס אחר הוא: קרו לחו נמי בני פלגיתא. ואמרי אינשי כי הלא אמי ולאי אמי ניהו וקא קריגן לחו בנאנס אמיו ואמי לאיתלופי ביבמלא כה"ג: מ"ט לאו משום דאסירי. אנוס אמוה ואנאנס מתני' דלא שייכא בהו ייבום וקיימא עליה בנאנס אם: אי אמרת בשלמא. לא מייבמין דקתני מתני' הכי אנאנס דאסירא לייבם הייט דקתני אפי' דאע"ג כו' ואיכא למימר

[גיטין סעיף נישל לכו]

[אב ולא רע"ש]

[גמ' הרא. ישב"ש]

סנהדרין נח.

[נמי כב. ודע]

אח מאב כו'. מקלות הן ורגילים כמי אדם לאומכן: והוא בעלה דאם. אמי מאבי נשא את אמי הייט דיעקב אנם את אנאם והוליד כת ונשא לאוכן אם אנאם אביו ויעקב אומרת כן: וברי הוא. כמי הוא: שלום עלך ברי. אנאם לך כמי: בת אחותך אני. כעובד כוכבים הבא על בת בתו והוליד כן ומנאנאת זו אמו וכת אמותו אנאמה אנא זו אמותו מן האב: דלאי דדלו דוולא. לבמי פועלין המשקין אם האנדות אמי שולנא מילה זו: ליפול לבו סתר פתר. הרי נפלה לכם מילה אמומה ומוטמרת לאפתר: ה"ג בר הוא ואנא בת אחוה משכחת לה בעובד כוכבים הבא על בת בנו: בייא מאח. קולנא אמי על אמי שהוא אמי ובעלי וכן בעלי והוא בעלה דאם שהולידני ממאי והייט אמי דהוא אב אנא לאפוקי מילי הוא: וחזר הזקן. אמרי אל זה וקאמרה הך בת על אמה הכי דהוא אמיה מן האם וגם אביה הוא ובעלה שמזר וכא עליה וכן בעלה שמזר הזקן וכא עליה והוליד בנים: לאחוה יתמי בני ברתיה. אלו בני הזקן שהוליד ממנה דהוו אמין מאביו ובני ברתיה: והוליד ממנה בן. וקאמרה ליה אמות אמו אנא ואת אחי מאב אחד אנא ואכוך אמי מן האם: וקא* אחד ואנא ואכוך אמי מן האם: וקא"ל בריה דשמעון לבר בריה דלוי. אנא ואת כי אחי אנא ואכוך כי אחי אמיתא אנא ואכוך כי אחי אמיתא אנא ואכך כי אחי אמיתא: **מתני'** לא חולצין כו'. דאמור מן האב בעינן וגר מין לו אחר האב דלמאנא אפקריה מרע כאמה אנאמר (יחזקאל כג) חזמת קוסים ולמאמה: **גמ'** נשי דהדדי. אנא אחיו ולאו אנוס ייבום אלא אפילו במקום אנוס דקאסר אין קורבה לגר דכקטן שנולד דמי: מן האם ולא מן האב דב"ע אסיר. דאמי לאיתלופי ביבמלא: בתר אביו שדיגן ליה דהא בני פלגיא קרו לחו. הלכך לא מסקי אינשי אדעתייהו שהן אמין מן האם ומילא ידעי דהאי דקריגן לחו אנוס דאין אמוה מן האב לגר דאנאם עובדא כוכבים זונה היא ונאנאם אחר הוא: קרו לחו נמי בני פלגיתא. ואמרי אינשי כי הלא אמי ולאי אמי ניהו וקא קריגן לחו בנאנאם אמיו ואמי לאיתלופי ביבמלא כה"ג: מ"ט לאו משום דאסירי. אנוס אמוה ואנאנאם מתני' דלא שייכא בהו ייבום וקיימא עליה בנאנאם אם: אי אמרת בשלמא. לא מייבמין דקתני מתני' הכי אנאנאם דאסירא לייבם הייט דקתני אפי' דאע"ג כו' ואיכא למימר

[אב ולא רע"ש]

[גמ' הרא. ישב"ש]

דמיהו עליה כגברים ואי נעי ליבומי מייבם אפי' הכי אסירא: אלא אי אמרת. מתגמין לא אתא לאנאנאמרא לעבלמא מאי אפי' דאנאנאמרא אע"ג דכאמי אמהות דמו שרו לעבלמא לגבי יבמה לשון לא מיכפא לן אי כמי אם אתא מיהו אי לא: דאע"ג דתרוייהו לידתן בקדושה. דאמי לאיתלופי ביבמלא ולמיתי יבמה לשון בלא מליגה אפי' הכי שרו לעבלמא דמילא ידעי דייבום מן האב הוא ועובד כוכבים אין לו אב. ודוקא לעבלמא אבל לדידהו מודי רב אחא דאפי' כרת אחאנא אם איכא כיון לידתן בקדושה הרי כאן אחוה מן האם ודקא מעמ רב אחא ולידתו נמי שריין אתאנא קאמר ולא אנאנאפא: שני אחים תאומים. דהני ודאי אמיס מיהו מן האב דקי"ל (נקמן דף לא.) טיפה אחת היא ומתחלקת לשמיס אפילו הכי לא חולצין ולא מייבמין: ואין חייבין משום אשת אח. אפי' קידשו לאחר שנתגיירו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי הלכך אין לו לאחוה ואפילו מן האם: לא חולצין ולא מייבמין. דלד ייבום מן האב הוא והכי אין להם אב דגרע מגרי' כגאמה: אבל חייבין. כרת אנאנאם אם מן האם שהרי היא ישראלית שילדה בניס:

1 גמ"ל: נר.

הא איסורא איכא. מדרבנן דלא ליתי לאיסלוקי בישראל וקשיא לרב אחא: הא דאמור רבנן אין אב למצרי[1]. ואפילו היכא דליכא למימר בקטן שנולד דמי כגון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה דיש לו שאר מן האם כשאר ישראל גמור ואין לו שאר מן האב: לא תימא משום דשטופי זימה הוא ולא ידעינן. תורה אור

הא איסורא איכא ה"ה דאפילו איסורא נמי ליכא *ואידי דבעי למיתני סיפא אבל חייבין תנא נמי רישא אין חייבין אמר רבא *הא דאמור רבנן אין אב למצרי לא תימא משום דשטופי בזמה דלא ידיע אבל ידיע חיישינן אלא אפילו ידיע נמי לא חיישינן דהא שני אחין האומים דטפה אחת היה ונחלקה לשתים וקתני סיפא לא חולצין ולא מייבמין ש"מ אפקורי אפקריה רחמנא ולזרעיה דכתיב °בשר חמורים בשרם ורמת סוסים זרמתם ת"ש דאמר רבי יוסי מעשה בניפטיים הגר שנשא אשת אחיו מאמו ובא מעשה לפני חכמים ואמרו אין אישות לגר ואלא גר דקדיש ה"נ לא תפסי בה קדושין אלא אימא אין איסור אשת את לגר מאי לאו דנסבא אח כשהוא גר לא דנסבא בשהוא עובד כוכבים מאי למימרא מהו דתימא ליגזוד כשהוא עובד כוכבים אמו כשהוא גר קמ"ל ת"ש דאמר בן יאסין כשהלכתי לכרבי הים מצאתי גר אחד שנשא אשת אחיו מאמו אמרתי לו בני מי הרשך אמר לי הרי אשה ושבעה בניה על פסל זה ישב ר' עקיבא ואמר שני דברים גר נושא אשת אחיו מאמו ואמר °ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר *שנית דברה עמו שכינה שלישית לא דברה עמו שכינה קתני מידת גר נושא אשת אחיו מאמו מאי לאו דנסבא אחו כשהוא גר לא דנסבא כשהוא עובד כוכבים מאי למימרא מהו דתימא נגזוד כשהוא עובד כוכבים אמו כשהוא גר קמ"ל ומי מהימן והאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב כל *תלמיד חכם שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו איבעית אימא מורה ובא היה ואיבעית אימא משום דקאמר הרי אשה ושבעה בניה ואיבעית אימא שאני הכא דקאמר מעשה אחרינא כהדה אמר מר וידי דבר ה' אל יונה שנית לאמר שנית דברה עמו שכינה שלישית לא דברה עמו והא כתיב °הוא השיב [את] גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אמר רבינא על עסקי נינוה קאמר רב נחמן בר יצחק אמר הכי קאמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו הנביא כשם שנהפך לנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה ת"ש *גר שהיה לידתו בקדושה והורתו שלא בקדושה יש לו שאר האם ואין לו שאר האב ביצד נשא אחותו מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האב מן האם יוציא מן

*) [בכ"ל: לגור]

כין מן האם דדרים על כן יעזב איש את אביו ואת אמו (בראשית ב) כבמוך לו מאביו בסמוך לו מאמו ומיהו כראה לר"י דהך בריתא פליגא אילוסלמי וכראשית רבה דהא משמע דס"ע מוקי הכא קרא לאחות אב ואחות אם והייט כרבנן דהתם ועוד דמשמע דאחות אב מן האם יוצא משמע בפ' ד' מיבות (סנהדרין נח.) דהוי משום שמא יאמרו בתו דאיתו טעמא דאיתלופי ליתיה הכא בקורבת ס"כ משמע דבתלי גר לידתו בקדושה שייך שפיר טעמא שמא יאמרו אע"פ שלא ראה מעולם שפה אחת בנכריות חס דומק לומר דאחות אב מן האם לא קאי אגר דרישא אלא מיירי בלידתו שלא בקדושה כי היכי דלא קאי נמי סיפא דקתני נשא אשה ובתה אריצא אחות אגר דרישא: **אחרות** האב מן האם יוצא. כדמתיב על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבקשיון את אביו ואת אמו (עם).

אחות האב מן האם יוצא. כדמתיב על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבקשיון את אביו ואת אמו (עם).

אחות האב מן האם יוצא. מדרבנן דלא ליתי לאיסלוקי בישראל וקשיא לרב אחא: הא דאמור רבנן אין אב למצרי. ואפילו היכא דליכא למימר בקטן שנולד דמי כגון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה דיש לו שאר מן האם כשאר ישראל גמור ואין לו שאר מן האב: לא תימא משום דשטופי זימה הוא ולא ידעינן.

[נסמן ג, ומ"ג]

מתקלל כב

[1] [בכ"ל: לגור]

מן

עלה עסקי ניטה. פירש דאמתי לאמרינן לתכתב שנים ולא שלשים דלא אתכתן שדברה עמו שלשים ושמא כיון שמליגו שחזרו לקלקולם ומתנבא עליהם מתוס האלקשי הייט יטליס לסטר שנים לא נתנבא עליהם יותר ולא"ה אתכתן דדברה עמו שלשים בעסקי ניטה דכתיב ויאמר ה' אל יונה הקיצותי ונו' ואני לא אחוס על ניטה וגו' וא"ל דהני לאו עסקי ניטה ניטו ומיהו לרב נחמן בר יצחק דאמר שוב לא דברה עמו קשיא וא"ל שזה היה אותו יום ותניב הכל נגזרה אתם:

רב נחמן בר יצחק אמר ה"ק כו'. אמר ר"י שמואל °על אותו מדרש שהביא רש"י בפירוש עבודים (מלכים ב י) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות וגו' ע"י יונה בן אמתי אמר לו לא שמא אינו חושב אלא דבריה שהוא לורך גדול כגון מעשה ניטה וכיולא בו: **נשא** אחותו מן האם יוציא. פירש בקונטרס דגזרינן שמא יבא אחותו שנולדה אחריו שיש בה כרת משמע שסיבר דאם היתה גם לידתו שלא בקדושה היה מוסר באחותו מן האם שנולדה אחריו כיון דתרוייהו שלא בקדושה דהתם ליכא למגזר שמא יבא אחותו שנולדה אחריו וקשה דהא לעיל (ד' כב. ושם) (ג) אמימר אמר [אפי'] האחין מן האם מעידים לכהונה ומאי שבא מעברות אפי' אחפי' מתגיירו ונולדו בנכריות שייך בהו קורבה ומשני מרוה לכל מטורה מ' משמע דאפילו נולדו בנכריות שייך בהו קורבה דאם דבסמס גיורת מיירי ועוד כמי יודן אמתא הרינן ולידתן שלא בקדושה הוה אפ"ה אסר נהו רב אשי (לעיל ד' מ:) למיסב בני דהדדי אלא ל"ל דטעמא דאלמא אחי לאיחלופי בישראל ואפי' בעולדו בהיותם נכריות יש לגזור בקורבת אם והא דנקט הכא לידתו בקדושה לרבותא נקטיה אע"ג דלידתו בקדושה כמי אמתא הרינן אלא בקדושה דלי בקדושה הרי הא בישראל גמור ומותר באחותו שנולדה בהיותה נכרית כיון דלית ביה לא נכריות כלל ולא שייך בה שמא יאמרו לא נמי משום הכי נקט הוראתו שלא בקדושה אפי' מן האב יוצא דכיון שראה שעמו בנכריות אחי למימר באתו מקדושה ממורה ט' דהא שמעינן לרבי מאיר דהכא בירושלמי ובבראשית רבה דאסר בן מת באחותו בין מן האב בין מן האם דדרים על כן יעזב איש את אביו ואת אמו (בראשית ב) כבמוך לו מאביו בסמוך לו מאמו ומיהו כראה לר"י דהך בריתא פליגא אירושלמי ובבראשית רבה דהא משמע דס"ע מוקי הכא קרא לאחות אב ואחות אם והייט כרבנן דהתם ועוד דמשמע דאחות אב מן האם יוצא משמע בפ' ד' מיבות (סנהדרין נח.) דהוי משום שמא יאמרו בתו דאיתו טעמא דאיתלופי ליתיה הכא בקורבת ס"כ משמע דבתלי גר לידתו בקדושה שייך שפיר טעמא שמא יאמרו אע"פ שלא ראה מעולם שפה אחת בנכריות חס דומק לומר דאחות אב מן האם לא קאי אגר דרישא אלא מיירי בלידתו שלא בקדושה כי היכי דלא קאי נמי סיפא דקתני נשא אשה ובתה אריצא אחות אגר דרישא: **אחרות** האב מן האם יוצא. פי' בקונט' דגזרינן משום אחותו מן האם ואין נראה דבהריתא משמע דמשום שמא יאמרו דמוקי התם הך בריתא כר' אליעזר דדרים את אביו ואת אמו ואם כן מיתסרא בנכריות: אמנם

[נסמן ד, ומ"ג]

[1] [בכ"ל: לגור]

מן

עין משפט נר מצוה

יא ג ב מיי' פיי"ד מהל' איסורי ביאה הלכ' יא מהדש"ש יד"ד סימן רסט סעיף ג:

יא ג מיי' שם מהדש"ש שם סעיף כ:

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה כדי לאסר וכו' שהמיר לכן ל"ב פ"ק בתוספי פרק כמעל דף עז: (ב) חוס' ד"ה כמה וכו' לעיל בפ"ב אמרינן אמימר:

גליון השי"ס

חוס' ד"ה רב נחמן בר יצחק וכו' על אותו מדרש שבגיל וכו' ושם ושות בסדר שולם:

מוסף רש"י

שלישית לא דברה עמו. נמי שתבא בסוד הכן ולא תבא בסוד האב (מלכים ב יד כה, ומי רד"ק שם).

כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא. הלכה חדשה שלא שמעתה מאחר (נכורות נח:).

אם קודם מעשה אמרה. קודם שבא מעשה הטלטה לידו (שם) אמרה לאלי שמותה לתלמידיו בשם רבו (קדושין ע: ומעי"ן לעיל עז).

שומעין לו. בשעת הוראה (לעיל עז.) אמרן לאמרה בשעת מעשה (קדושין ע:) ומשין מעשה (נכורות נח:).

ואם לאו אין שומעין לו. אינו נאמן לומר בשעת הבא לידו שמא מתמת מעשה הבא לידו סוא אמר כן (קדושין ע:).

בהעבר להם לישראל מרעה לטובה. מרעה שהיו בה אחר אבדם מלך אדם וישמתם כעפר לרחם, ובכתיב נספך לסם לעורה (מ"ב יד כה).

והורתו שלא בקדושה. וכל גר שנתגייר בקטן שנולד מבשיו בלא אב ואם וקרובים דמי ואין עליו קורבה מקודם לכן ומיהו רבנן הוא דגזור עליה בכל האסורות לו בגיותו, משום שלא יאמרו בלין מקדושה ממורה לקדושה קלה, הלכך נשא אחותו מן האם. שנולדה קודם שנתגייר אמה ותגיירה עם אמה ונשאה זה מגבולל. יוציא. דאמותו היא ולא נגרע מכן מה ומדרבנן שלא יאמרו הכי דקסבר ר' מאיר אחותו מן האם

עין משפט נר מצוה

[1] [בכ"ל: לגור]

מן

מתקלל כב

[נסמן ג, ומ"ג]

מכילתא ריש פרשת בא

עמוס ג'תנ' לעיל עז. קדושין כב

סנהדרין נח: מיש

[1] [בכ"ל: לגור]

מן

[1] [בכ"ל: לגור]

מן

מתחילת האישות, אך באחד שהוכרח לקדש שני׳ מחמת אונס ועבר אח״כ האונס, פשיטא דבאיסורה קיימא (עי׳ ב״ש לאה״ע סי׳ טו סקי״ח), ולא נימא בכה״ג דהואיל ואישתריא אישתריא, דהיתרא דפיקו״נ הוא בבתינת דחויה ולא הותרה[1], ונמצא שאף מתחילת האישות היתה אשה זו אסורה עליו באמת, ובהכי פליגי רב ושמואל בביאה שניה דיפ״ת לכהן, אי אמרינן בכה״ג הואיל ואשתריא וכו׳, דבנקודה זו הרבר תלוי, דאם היתרא דביאה ראשונה רכהן ביפ״ת הי׳ בבחינת הותרה, שפיר שייך לומר בו האי כללא דהואיל ואישתריא, משא״כ אם היתרא דביאה ראשונה היתה אך בגדר דחויה, ונמצא שאף בשעת ביאה דאשונה היתה האשה אסורה עליו, וא״כ לא הועילו הקידושין בשעתן להתיר אשה זו לבעלה, כלומר לפעול שתשאר האשה לעולם בהיתר הראשון אליו, שהרי מעולם לא היתה מותרת אליו [וכ״ה בפירוש המיוחס להראב״ד פ״ק דתמיד, דל״א הואיל ואשתריא אלא בהותרה ולא ברחויה].

ואילה״ק לפי״ז, רבכל אשת איש שזינתה הול״ל שתשאר האשה בהיתרה לבעלה מה״ט, דהואיל ואשתריא אשתריא. דזה לק״מ, דהלא היינו כל עיקר דינא דסוטה שחדשה תורה, שדוקא בזינתה בעורה תחת בעלה היא דנאסרת עליו. ואדרבא, כלול בתרוש־דין זה הוא, שאישות הבעל באשתו הסוטה היא נפקעת לחצאין, ואין לבעלה בה אלא אישות של איסור אכו״ע ולא אישות של היתר לבעלה, וכדמוכח מפ״ק דסוטה דאמרינן בה ק״ו דבמותר לה נאסרה באסור לה לא כ״ש. וזהו נמי ענין ונטמאה דכתיב בה בסוטה, דקרושת האישות מתחללת וגפגמת במקצת ע״י טומאת הזנות, עיין מזה באבנ״ז (חאה״ע סי׳ רמ). ויש להביא עוד ראיות על כך, ואכ״מ. [עי׳ מש״כ בזה בסי׳ יד.]

ונראה דהך דינא דהואיל ואשתריא אשתריא, דכל שהיתה האשה מותרת לבעלה בשעת תחילת הקידושין דמהני הקידושין להתירה לבעלה אח״כ לענין זה שלא תאסר עליו בעודה תחתיו, מקורו הוא בההוא קרא דיקח אשה, דמינה ילפינן ביבמות (סא.) דבאירס את האלמנה ונתמנה להיות כה״ג שיכנוס, דהיינו ממש הך דינא דהואיל ואשתריא אשתריא. וכן מתבאר להריא מדברי התוס׳ יבמות (ח:) ד״ה מלמד, ותוס׳ (כ:) ד״ה אטו, עיי״ש.

ומעתה נל״פ, דה״ט נמי דהגמ׳ יבמות (נט.) שחילקו לומר, דהך גזה״כ דיקח אשה לא שייכא אלא כרלא אשתני גופא. אבל באשתני גופא לא שייך זה ההיתר. דבאשתני גופא, אף דבשעת קידושין הותרה לבעלה לענין זה שא״א לה להאסר על בעלה אח״כ — יבוא מה שיבוא, מכ״מ, אם לאחר מכן חל בה שם פסולי קהל או פסולי כהונה, הרי פנים חרשות באו לכאן, וכאילו אין זאת אותה האשה שהותרה לבעלה אלא כאשה אחרת היא (עפ״י רין), ועל זאת האשה — מעולם לא חל היתרא רקידושין, דנימא בה דהואיל ואשתריא אשתריא[2]. והיינו דנסתפקו התוס׳ בבעולה ומוכח עץ אי חשיבי כאישתני לומר דפנים חדשות באו לכאן ולדון עליה כאשה אחרת (עפ״י רין), ולומר בה דאשה זו מעולם לא הותרה לבעלה, א״ל.

ב

בקידושין (נא.) נחלקו אביי ורבא בקידושין שלא נמסרו לביאה אי הוו קידושין א״ל, והקשו שמה בתוס׳ לדעת רבא דלא הוו קידושין מכל חייבי לאווין שאינם ראויים לביאה ותפסי בהו קידושין. וביארו, דלא פליג רבא לומר דלא הוו קידושין אלא דוקא במקדש אחת משתי אחיות,

1) ואף לדעת הסוברים רשבת הותרה היא במקום פיקו״נ, עי׳ פ״ת (ליו״ד סי׳ שע) בשם תשו׳ הח״ס, דהיינו דוקא שבת, ואילו בשאר אי׳ תורה לכו״ע הרי גרד ההיתר בבחינת דחויה כלבר.

2) ועיין עוד מש״כ מזה בסי׳ ז׳ אות י״ג.

שאיסור הביאה בא על ידי הקידושין. ונראה לבאר בכוונת דבריהם, דבכל קידושי אשה יש היתר לבעלה, והוא הדין החיובי דהואיל ואשתריא אשתריא, שא״א לאשה זו להיאסר על בעלה עוד לעולם, ועפי״ז ס״ל לרבא, דכל שנעשו הקידושין באופן שעל ידם ומחמתם חל איסור ביאה על אשתו, הר״ז סותר לעיקר יסוד ענין האישות, שצריכה להיות מתרת את האשה לבעלה, ולכך אינה חלה כל עיקר, דא״א להיות אישות כזו. [ולרס״ג הסבר אחר בשיטת רבא, הו״ד בב״י לאה״ע סי׳ לז, ואכ״מ].

סימן ט״ז

הערות וביאורים בענייני יוחסין

תשובה לגבי ב״ד של מטה

א) בספר פסקי תשובה (בסוף הערת המלקט לסי׳ ער) כתב, ואני מסתפק, מי שבא על הערוה, והוליד ממנה ממזר, ואח״ז עשה תשובה מאהבה, דזדונות נעשין לו כזכיות, כמ״ש ביומא דף פ״ו, הרין נותן שיתטהר הממזר, דלמפרע לא היתה הביאה בעבירה[1].

ועפ״י פשוטו נראה ראין ממש בספק זה. דהנה כתב הרמב״ם פ״ד מעבד״ז ה״ו, אח״כ שולחים להם שני תלמירי חכמים להזהירם ולהחזירם, אם חזרו ועשו תשובה מוטב וכו׳. ועיי״ש בראב״ד שכתב, טוב הדבר שתועיל להם התשובה, אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה. ועיי״ש בצפנת פענח, דבאמת כונת הרמב״ם לומר דאם עשו תשובה, שוב פקע מהם דין עיר הנדחת וממונם פלט וכן הקטנים אינם נהרגים, רק העובדים נסקלים. [וכן שמעתי הביאור ממו״ר הגריד״ס.] ונראה דמקור דין זה לדעת הרמב״ם הוא מדרשת המשנה סוף פרק חלק (קיא:), אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה״ב, שנאמר יצאו אנשים בני בליעל מקרבך. ונראה, שהרמב״ם הבין שזהו אחד מן התנאים בדין עיה״נ, שלא יהיה להם חלק בעוה״ב[2]. אך בחזרו בתשובה, וממילא שפיר יש להם חלק לעוה״ב, שוב אין להם דין עיה״נ, אלא נרונים כיחידים שעברו עבר״ז, שממונם פלט, ודינם בסקילה.

וזה פשוט, דדוקא בדין עיה״נ, דילפינן הכי מקראי הוא דס״ל להרמב״ם הכי, דבתזרו בתשובה א״א לב״ד לדונם בדין עיה״נ, אלא דינם כיחידים שעברו עבד״ז. אך בעלמא, בשאר בעלי עבירה שחזרו בתשובה, נראה ברור שאף הרמב״ס מודה להראב״ד דלא מהניא תשובה לפטרו להנידון מעונשי ב״ד של מטה. דענין תשובה המועילה הוא דוקא כלפי ב״ד של מעלה, ולא לגבי ב״ד של מטה. ואשר על כן נראה פשוט, דאפילו דבעשה תשובה מאהבה, אשר

1) ועי׳ בהערות הגאון התסיד מוהר״ר יעקב מאיר בירעדמאן מוואדשא, בסוף הספר (דף לז, א) שכתב על הספק הזה שתועיל תשובה שיתטהר הממזר, דזה אינו, דכל זמן שהממזר קיים לאו בר תשובה הוא, כמבואר ביבמות (כב, א) מעוות לא יוכל לתקון וכו׳ זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. ובהעדת המחבר שמה התנצל לומר, כוונתי היתה בעניי, ראי נימא דמתטהר הממזר למפרע, הרי הוא כאילו מת הממזר דמהני תשובה, ושניהם באים כאחת, ועוד עדיף ממת, דהכא הרי הוא כאילו לא היה חי מעולם.

2) ואח״ז מצאתי כן בתשובות דובב מישרים ח״א סי׳ כ״א, מהגאון מטשעבין, ז״ל.

זדונות נעשין לו בזכיות, כל זה אינו ענין לב"ד של מטה, והולד עדיין דינו כממזר בין להקל ובין להחמיר.

בהגדרת ממזר

ב) והיה נראה להוסיף עוד בזה ולומר, דהנה התוס' ספ"ק דיבמות (טז:) ד"ה קסבר הקשו, למ"ד עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, וא"ת, בשלמא מעבד הוי ממזר, דבעבד איכא לאו. אלא מעובד כוכבים אמאי הוי ממזר, ב"ד של שם גזדו, ומדאורייתא ביאת היתר היא. וי"ל, אע"ג דביאת היתר היא מדאורייתא בצנעא, מכ"מ . . . הוי ממזר כמו בעבד . . . א"נ, מעובד כוכבים לא הוי ממזר אלא מדרבנן, ובכל מקום מזכיר עובד כוכבים אגב עבד . . . והראשון עיקר.

והמתבאר מדברי התוס', שנסתפקו בנקודה זו, אם אפשר ליצור ממזרות ע"י ביאה שאין בה נדנוד עבירה, והתליטו לבסוף דבריהם שהצד הראשון עיקר, כלומר, דיצירת ממזרות אינה תלויה בביאת עבירה.

וממילא הי' נראה לומר, דאפילו נניח שב"ד של מטה מתחשבים במה שעשה תשובה מאהבה לדון עליו כאלו מעולם לא עשה כאן ביאה האסורה, מכ"מ י"ל דעדיין ישאר הולד ממזר, דיצירת ממזרות אינה תלויה בביאת איסור.

ג) ונראה להוסיף עוד ולומר, דב' הדיעות שבתוס' הנ"ל, אולי תלויים בשתי הגרסאות שבסוגיית הגמ' פרק החולץ (מה:), בטעמא דמאי דפסקינן כמ"ד עכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר, אפילו בבא על אשת איש, דילפינן לה מאשת אב (דממזרות לגבה כתיב, דכתיב לא יקח איש את אשת אביו, וסמיך ליה לא יבא ממזר, רש"י) . . . מה אשת אב דלדידיה לא תפסי בה קדושין, לאחריני תפסי בה קדושין, לאפוקי עובד כוכבים ועבד, דלא תפסי בהו קדושין כלל. ומכב' מו"ר הגרי"ד סאלאוויטשיק, שליט"א, שמעתי בביאור כונת הגמרא [עפ"י דברי הריטב"א בחידושיו שמה], דליבא ממזרות אלא בתורת תוצאה מביאה של איסור גילוי ערוות, וענין גילוי ערוות שייך רוקא היכא דאסורה למקצת בני אדם ומותרת לשאר, אך באיסור האוסר אותה אכו"ע, זה גופא מורה שאין גדר האיסור בזה מחורת גילוי ערוות, אלא דהוי סתם איסור ביאה בעלמא, ואין יצירת ממזרות אלא מביאת ערוה.

ועד"ז ביאר רבנו שליט"א בכונת התוס' ריש יבמות (ב.) ד"ה ואחות אשתו, שבתבו, אין להקשות דנדה תיאסר ליכם, אע"פ שמטהרה אח"כ, כמו אחות אשתו, שאינה מחייבמת אפילו מתה אשתו אחרי כן, דלא דמי, דאחות אשה ושאר ערוות האיסור עומד על היבם טפי משאר בני אדם, אבל נדה לכו"ע אסירא. וביאר רבנו בכונת התוס', דבקושייתם היו סבורים לומר דאיסור נדה הוא מכלל הערוות, וממילא צ"ל דינה כאחות אשתו, דאינה בכלל דין ייבום, ובל שהיתה נדה בשעת נפילה הול"ל דאין בה שוב זיקה, בדין כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה וכו'. ובתירוצם דחו סברא זו וחידשו דנדה אינה מכלל הערוות[3], אלא דהויא איסור ביאה בעלמא, וממילא לא הנפקעה מפרשת ייבום, דדוקא בערוות הוא דאמרינן דהופקעו מפרשת ייבום. וכהוכחה לכך דנדה אינה מכלל הערוות, כתבו התוס', דהנדה לכו"ע אסירא, משא"כ אחות אשה ושאר הערוות, דהאיסור עומד על היבם טפי משאר בנ"א. והיינו ממש כסברת הגמ' יבמות (מה:) הנ"ל לגבי עכו"ם הבא על בת ישראל. [וכן מבואר להריא בספר הישר לר"ת בסוף חלק התשובות, דף פג ע"ד בדפוס ווין, בכונת התוס' ריש יבמות (ב.) הנ"ל.]

גד שנתגייר כקטן שנולד דמי

ד) אכן עיי"ש בחי' הדשב"א ליבמות (מה:) שהביא מתשובת רב האי גאון ז"ל, גירסא אחרת

3) והרמב"ם חולק על נקודה זו וסובר, דנדה הויא שפיר בכלל הערוות, ועי' מש"כ בזה במאמרנו שנדפס באור המזרח, תשרי, תשל"ט, בדין חופה שאינה דאור' לביאה.

בגמרא דהתם, בטעמא דמ"ד אין הולד ממזר, דמה אשת אב שזרעו מיוחס אחריו, הולד ממזר, לאפוקי האי, שאין זרעו מיוחס אחריו, הולד בשר, ובכונת הגאון במש"כ שבעכו"ם אין זרעו מיוחס אחריו ביאר הרשב"א דר"ל, דדוקא בבא על בת ישראל אינו מיוחס אחריו, דבן בתך הבא מן העכו"ם קרוי בנך. בלומר, דהואיל והולד ישראל, והאב עכו"ם, א"א להיות ייחוס בין ישראל לעכו"ם. [דעפ"י פשוטו היינו טעמא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דתיכף ומיד בשנתגייר הגר וקרוביו עדיין גויים הם, באותה שעה אי אפשר להיות לו יחס עמהם, דא"א להיות שום מצב של יחס בין ישראל לעכו"ם[4], בין לענין חפיסת קדושין ובין ביחוס־משפחה, ואף שאח"כ שוב התגיירו אף אותם הקרובים, וכעת כל בני המשפחה ישראלים הם ושייך להיות קודבה ביניהם, מכ"מ אמרינן דביון שכבר פקע היתם שהיה ביניהם משעת לידה בשעה שנתגייר הראשון, שוב א"א לאותו היחס להיות חוזר וניעור ע"י הגירות השניה, דיחס־משפחה צריך לחול משעת לידה ולא לאחר מכן.]

4) כן שמעתי ממו"ר הגרי"ד שליט"א, והאריך בשיעוריו בביאור שיטת הר"ר דוד [הו"ד בחי' הר"ן לסנהדרין דף נח, ד"ה גד], שיש לו הבנה אחרת בדין זה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וכפי הפירוש שכתבנו תתיישב בפשיטות תמיהת החת"ס בחי' לע"ז שכתב, שכל ימיו נתקשה בדבר זה, מהיכן הוציאו רז"ל הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ועי' משך חכמה לפ' ואתחנן עה"פ „שובו לכם לאהליכם". דהנה ילפינן מקראי (קדושין סח, ב), דאין קידושין תופסין בין ישראל לנכריה, וכן בין נכרי וישראלית. וניתן להיאמר, דזהו גדר הדין ההוא הנלמד מהני קראי, דא"א להיות שום יחס בין ישראל לגוי, בין יחס של אישות ובין יחס של קורבת משפחה. ודומיא לזה ילפינן מקרא ד„שבו לכם פה עם החמור" — עם הדומה לחמור, דאין קידושין תופסין בעבד כנעני או בשפחה כנענית (גמ' קדושין שמה), וה"ג ילפינן מהך קרא, דאין בני העבד מתייחסים אחד אביהם (יבמות סב, א), דבאמת הבל דין אחד, דאין לעבדים יחס, לא

ומתבאר דס"ל לרב האי גאון, דגדר ממזר היינו, ולד שיש לו אב ואם (כלומר, שמיוחס אחר שניהם עפ"י דין) אשר א"א הי' להיות תפיסת קידושין ביניהם בשעה שנתעברה האם מזרע של האב. ואשר על כן קיי"ל דעכו"ם הבא על בת ישראל דהולד כשר, דלולד זה יש רק אם ולא אב, וכמו שביאר הרשב"א בכונתו, דבן בתך הבא מן העכו"ם קרוי בנך, והואיל והולד ישראל ואביו נכרי, ואין שום יחס ביניהם, [דא"א להיות שום יחס בין ישראל לנכרי], ממילא א"א להולד שיהי' ממזר.

ועפ"י פשוטו נראה, דב' הדיעות שבתוס' ספ"ק דיבמות (טז:) הנ"ל, הן הן שתי הגרסאות שבפדק החולץ, אי ממזרות תלויה בביאת ערוות, או שתלויה במה שהולד מתיחס אחר אב ואם שא"א הי' להיות ביניהם תפיסת קידושין בשעה שנתעברה אמו מאביו.

בגדר דין ביאת עכו"ם

ה) ועי' תשובות אגרות משה חלק אה"ע סי' יו"ד, שהולד הנולד מאשת איש ע"י שזרק

יחס של אישות, ולא יחס של קורבת משפחה. ועי' גיטין (מג, א): איבעיא להו, מי שחציו עבד וחציו ב"ח שקידש בת חורין מהו וכו'. ת"ש המית מי שחציו עבד וחציו ב"ח נותן . . . חצי כופר ליורשיו. ואי אמרת קידושיו לאו קידושין, יורשין מנא ליה. ועיי"ש בתוס' ד"ה ואי אמרת, שהקשו, מה תולה יורשין בקידושין, והלא בנו מן הפנויה יורשו וכו'. וי"ל דסבר הש"ס, דאם איתא דלאו בר קידושין הוא, אין בנו מתייחס אחריו וכו'. וביאר בזה מו"ר הגרי"ד"ס, דספק הגמ' היה, אם חצי עבד וחב"ח מופקע הוא מיחס, וא"כ, כמו שאין קידושיו קידושין, ה"נ אין בניו ויורשיו מתייחסים אחריו, או דנימא דעבד חסר לו יחס, אבל אינו מופקע מיחס, וממילא בח"ע וחכ"ח שפיר יהי' לו דין ייחוס מכח צד החצי בן חורין שלו, וא"כ יהיו קידושיו קידושין, וכן בניו יהיו מתייחסים אחריו. והוא ג"כ על הדרך הנ"ל, דהיכא דילפינן מקרא דליכא יחס, נתמעטו שני אופני היחס גם יחד — הא', תפיסת קידושין, והב', קורבת משפחה.

הרופא במעיה זרע מאיש אחר, דאינו ממזר, הואיל ואין כאן ביאת איסור. וכפי שכבר הקדמנו, נקודה זו תלויה לבאורה בשחי הדיעות שכתוס׳ יבמות (טז:) ובשתי הגרסאות שבגמ׳ פרק החולץ (מה:), והתוס׳ הכדיעו לבסוף להחמיר בזה[5].

אכן, יש כאן מקום לצדד להקל בולד הזה מטעם אחר, דכמו שבעכו״ם הבא על בת ישראל גרס רב האי שהולד אינו ממזר, דאין הולד הישראל מחייחס אחר אביו הגוי, כמו״כ י״ל בולד הנוצר ע״י הזרעה מלאכותית, דאין הולד מחייחס אחר אביו. וכן נראה לבאר שיטח הר״ח בכתובות (ג:) בתוד״ה ולדרוש, דמעשה היה בבת ישראל אשת איש שהמירה, ובא עליה עובד כוכבים והתיר לו הר״ח לאותו הגוי לקיימה כשנתגייר, דלא שייך לומר אחר לבועל בביאת נכרי, דהויא ככיאת בהמה. וכן בגמ׳ סנהדרין (עד:) דפדיך, והא אסתר פרהסיא הואי, ולא פדיך, והא אסתר גילוי עריות הויא, משמע דמשום עריות לא הוה מחייבא, דאין חייבין מיחה על בעילת מצרי, דרחמנא אפקריה לזרעיה דמצרי, דכתיב חרמה סוסים זרמתם. והנה מקוד הר״ח ליסוד שיטתו הוא ביבמות (צח.), דאמר רבא, הא דאמור רבנן אין אב למצרי לא תימא משום דשטופי בזימה, דלא ידיע, אבל ידיע חיישינן, אלא אפילו דידיע נמי לא חיישינן וכו׳ דאפקודי אפקריה רחמנא לזרעיה, דבתיב בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם.

ובאמת יפלא על הר״ח, היאך למד מהך גמרא דביאת מצרי לאו שמה ביאה, דהגמ׳ לא קאמר אלא דבגויים דהבן אינו מחייחס אחר אביו, ומה ענין זה לנדון הר״ח, שיצא לידון בדבר החדש ולומר דביאת הנכרי אינה ביאה. ועיי״ש בהמשך התוס׳ ריש כתובות (ג:), דהריב״ם נחלק על חידוש דינו של הר״ח, וטען כן עליו, דכי אפקריה דחמנא לזרעיה, הני מילי לענין דאין לו חייס, וזרעו חשיב כזרע בהמה. ומן ההכרח לומר ברעת הר״ח, דס״ל, דיחס הולד לאם הוא מכח מה שהיחה הורתו ולידתו ממנה. אבל יחס הולד לאביו, איננו מכח זה שהזרע שלו פעל להורותו באופן ביולוגי, אלא מכח מה שנוצר הולד ע״י ביאת אביו באמו, ומה״ט הוא דרחמנא אפקריה לזרעיה דנכרי, דביאת מצרי כביאת בהמה, ולאו שם ביאה עלה[6]. וכל היכא דהאשה אסורה על כעלה, דלאסור לבעלה סגי במה שהשתתפה במעשה אישות עם אחר שאינו בעלה. וכן נראה לבאר ברעת הרמב״ם בדין משמש באבר מת, דאף דלאו שם ביאה עלה, ופטור בעריות, מב״מ, שחוף מקנים ע״י ופוסל מן התרומה (סוטה בו, ב), ופירש הרמב״ם (ריש הל׳ סוטה) דשחוף הוא האיש, שאינו יכול להתקשות, ובפשוטו ייפלא, דהלא משמש באבר מת לאו שם ביאה עלה, אלא בוודאי צל״פ, דמכ״מ מיקרי שפיר מעשה אישות, ובהכי סגי לאסור אשה על בעלה, ולפסול מן התרומה. [עיין כל זה בס׳ קרן אורה ליבמות (נה, ב)]. ובהכי ניחא נמי שיטת הדמב״ם פ״ז מתדומות הל׳ ב״א, דיש חופה לפסולות מדאורייתא (עיין תשובות אבני נזר חלק אה״ע סי׳ רנב, ודלא כדברי הגאון ד״א שך בספרו אבי עזרי, דענין יש חופה לפסולות הוא אך מדדבנן), דגם חופה חשיכא מעשה אישות, אף דאינה מעשה ביאה, ובהכי סגי לשוויה בחללה.

5) ועי׳ קובץ הערות (ריש סי׳ לה), שג״כ רצה להוכיח כמסקנת התוס׳ הנ״ל, וכגידסת הרב האי גאון הנ״ל, מהגמ׳ ריש תמורה (דף ה).

ומצאתי בתשובות חלקת יואב תאה״ע (סי׳ ג), שתפס בפשיטות כדברי הגאון בעל אגד״מ, דליצור ממזר הוא רק כשהיתה שם ביאת עבירה, (ומזה דן לפצוע רבא, דהיכא דניתחוהו לפקו״נ, דאינו פסול לבא בקהל). ובעונג יו״ט (סי׳ קכא) נסתפק בזה, אם חל דין ממזר על הוולד באופן שלא היתה הביאה בעבירה. ולפלא, שלא העירו שני הגאונים הנ״ל מדברי התוס׳ הללו. ואחר זמ״ד מצאתי בס׳ חוסן יוסף להגר״י ענגיל (סי׳ סב), שהביא ראיה מדברי התוס׳ הללו, שאף באשת איש שנתעברה באמבטי הוי הולד ממזר, אף דלא היה שם ביאת איסור.

6) ואף לר״ת, דביאת עכו״ם לאו שם ביאה עלה, מכ״מ מיקרי מעשה אישות, ואשר על בן מבואר בשט״מ שמה לכתובות, דבזה ודאי מודה ר״ת,

דהולד נוצר ע״י זרע האב שנקלט ברחם האם באופן ביולוגי בלי מעשה ביאה, אין אותו הולד מחיחס אחר אביו. ולפי״ז, הוה״נ בולד הנוצר ע״י הזרעה מלאכותית, דלשיטת הר״ח, לא יחייחס הבן אחר אביו, וממילא לא יהיה ממזר לבל הדיעות, דלפי גידסת הספרים (והדיעה השניה שבתוס׳ ספ״ק דיבמות) דממזרות תלויה בביאת עריות, הכא ליכא ביאה באיסור כלל. ואפילו לפי גרסת רב האי (והכרעת התוס׳ כדיעה ראשונה) דלא בעינן ביאת איסור ליצור ממזרות, מב״מ אכתי בעינן שיהא הולד מחייחס אחר אב ואם שלא היה יכול להיות תפיסת קידושין ביניהם, והכא — אליבא דר״ת — הרי אין הולד מחיחס אחר האב, דכל שלא נוצר הולד ע״י מעשה ביאת האב באם אין הולד מחייחס אחר האב, וכל שאין לו אב עפ״י דין כלל, א״א כלל לאותו הולד להיות ממזר.

בדין זרעו מיוחס אחריו

1) ועיי״ש עוד בתשו׳ אגרות משה הנ״ל, דאם הולד תהיה בת, אם מותרת לכהונה יש ג״כ לצדד להתיר, שהרי שיטת הרי״ף שהולד מעכו״ם הבא על בת ישראל כשרה לכהונה. ואף להשו״ע שפסול לכהונה . . . נראה לפענ״ד . . . דהוא נמי דוקא כשהיה דרך ביאה, שהוא איסור, ולא מאמכטי ולכן אף לכהונה אין לפוסלה.

וראוי להעיד שגם על זה יש לדון עפ״י דברי הראב״ד הו״ד ברמב״ן בספר הזכות (דף טו ע״א בדפי הרי״ף למס׳ יבמות), עוד יש לי ראיה לדברי הראשונים שהולד פגום לכהונה מדאמר שמואל לקמן יו״ד כהנים עומדים, ופירש אחר מהם ובעל, הולד שתוקי. ומפדשינן לה, שמשתיקין אותו מדין כהונה, משום דבעינן זרעו מיוחס אחריו וליכא . . . אלמא, אע״ג דכשר לקהל, לכהונה מיהא פגום, משום דאינו מחייחס אחר אביו וכו׳.

והמתכאר מדברי הראב״ד הללו, דכמו דכהן שמתיחס עפ״י דין אחר אביו שהיה כהן, אלא שאין יחוסו מבורר לנו — מי הוא אביו, שפסול לכהונה, כמו״כ הוא גדר הדין בעכו״ם הבא על בת ישראל, שאין הבת מתיחסת עפ״י דין אחר אביה הנכרי כלל, [וכגרסת רב האי בפרק החולץ הנ״ל], ולכן פסולה היא לכהונה, דכהן אסור לישא אשה שאין לה יחוס לאב ולאם.

ולפי הגדרת הראב״ד בדין זה דעכו״ס הבא על בת ישראל הולד פגום לכהונה יוצא דאף בנתעברה האם באמבטי מן העכו״ם תהי׳ הבת ג״כ פגומה לכהונה, דסוכ״ס חסרה היא הבת שום יחוס מצד אביה. ולא עוד, אלא אפילו בנתעברה אמה באמבטי מישראל ג״כ תהי׳ הבת פגומה לכהונה לדעת הראב״ד, אם נתפוס כסברת הר״ת דיש כתובות הנ״ל, דכל שלא נוצר הולד ע״י ביאת האב באם, אין הולד מחייחס אחר האב.

ז) ולפסק הלכה הנה קיי״ל כשיטת הר״ח, דאותו הגוי מוחר באותה האשה לאחר שיתגייר, עיין אה״ע סוס״י קעח סי״ט, אלא דידוע דג׳ טעמים יש לפסקו של הר״ח, הא׳, כאשר הביאו התוס׳ בשמו, דביאת מצרי כביאת בהמה, ולפי״ז יש לומר כנ״ל, דולד הנוצר ע״י הזרעה מלאכותית אינו מחיחס אחר אביו. ב׳, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וג׳, כיון דבלא״ה היתה אסורה על הבועל משום גויות, עיי״ש בבהגר״א ובפתחי חשובה בשם המרדכי והרא״ש, ולפי ב׳ טעמים אחרונים הללו, שוב אין הכרח לכל עיקר חידושו של הר״ח, דיחס הבן לאביו תלוי במעשה ביאתו באם. וממילא שייך לומר כטענת הריב״ם בתוס׳ כתובות הנ״ל, דענין רחמנא אפקרי׳ לזרעיה רק נאמר לענין יחס הבן הגוי לאביו הגוי, ותו לא.

ועי׳ ח״מ לאה״ע סי׳ א סקי״ח, שנסתפק באשה שנתעברה באמבטי, אם הולד מתייחס אחר האב, ובב״ש שמה סק״י הביא מהגהת סמ״ק, דהוי בנו לכל דבר. ונר׳, דזה דלא כר״ת הנ״ל. ועיי״ש בט״ז סק״ח, שיצא לדון בהוכחת הב״ש מהגהת הסמ״ק מב׳ טעמים: א׳, דשמא לחומרא אמרינן דהוי כבנו, לקולא (לומר שיצא י״ח מצות פו״ר) לא אמרינן. וב׳, דלקיים מצות

ובמעגא מדבר יבבות מסס שהוא ע"ג (כ) אלא אמר לא קיים פו"ר, ואלתא שם
חורגן אלא שלא הקדים הקדשה לדבר, ולדידן הקדשה בם זו"ר, אלא אמר
שהם מעגלים לומר שאפילו מחמת שהוא מחמת אחרים שהוחמת
מחמת חשש לחוץ מסס (ס"ל לא ס"ל) מקל"ז על דברי הב"י,
ולא הסם הקדבה דמעמה תו"ר ישב דבר את
שאסור עניות חלמים בסם הקדבה ישאר בשר, לומר
כל שאר בשדו לא הקדבו תקדבו לילה עדות", לומר
לשפיר אינא בבא, ולהבי נוהגים אף אצל העבר
אסורי עניות דבפשטא עניות בתיב, "איש איש אל
קולא דעבד ארן לי יחס, הייבו רק לומר שאין אצלי
חלת הם קדבם מעשה אך קדבם שאין אצלי בשר", ל
מצד האב. ו"ל בדעת "שהבה" דהא ליפקין
פעיבא דאתחייבו אפילו בקדבם מבצד זאם אלא
ואילו אסורי עניות דהלחים הסם שאר"בשר,
קדבה בהעפתה, אם אתה קדבה הסם בהעפתה אם
חלקים הם, מלקא"ל (ב"ב קס, כ), דבשעפתה אה
מעפתה. הוהבה אם הו אמר אחר בשר, הוה יחס
הלות הם של קדבה יהו: מפומה לה, בה עניני קדבה
מבקא דעבד ארן לי יחס, הייבו רק לומר שאין אצלי
לשפיר אינא בבא, ולהבי נוהגים אף אצל העבר
אסורי עניות דבפשטא עניות בתיב, "איש איש אל
שאסורי עניות חלמים בסם הקדבה ישאר בשר", לומר
ולא הסם הקדבה דמעמה תו"ר ישב דבר את
כל שאר בשדו לא הקדבו תקדבו לילה עדות", לומר
חמחה חשש לחוץ מסס (ס"ל לא ס"ל) מקל"ז על דברי הב"י,
שהם אשר הבהבה הבאתו הוה, הוהבה הם הבה יחס
הם, מלקא"ל (ב"ב קס, כ), דבשעפתה אה
קדבה בהעפתה, אם אתה קדבה הסם שאר"בשר,
מעפתה. הוהבה אם הו אמר אחר בשר, הוה יחס
חלקים הם, מלקא"ל (ב"ב קס, כ), דבשעפתה אה
ואילו אסורי עניות דהלחים הסם שאר"בשר,
קדבה בהעפתה, אם אתה קדבה הסם שאר"בשר,
מעפתה. הוהבה אם הו אמר אחר בשר, הוה יחס
הלות הם של קדבה יהו: מפומה לה, בה עניני קדבה
מבקא דעבד ארן לי יחס, הייבו רק לומר שאין אצלי
לשפיר אינא בבא, ולהבי נוהגים אף אצל העבר
אסורי עניות דבפשטא עניות בתיב, "איש איש אל
שאסורי עניות חלמים בסם הקדבה ישאר בשר", לומר
ולא הסם הקדבה דמעמה תו"ר ישב דבר את
כל שאר בשדו לא הקדבו תקדבו לילה עדות", לומר
חמחה חשש לחוץ מסס (ס"ל לא ס"ל) מקל"ז על דברי הב"י,
שהם אשר הבהבה הבאתו הוה, הוהבה הם הבה יחס
הם, מלקא"ל (ב"ב קס, כ), דבשעפתה אה

הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, או שהורתו ולידתו בקדושה, הוי דאורייתא, וג"כ נלמד מהך קרא דוקדשתו עכ"ד.

ועד"ז הי' נראה לבאר כונת התוס' ריש חגיגה (ב:) ד"ה לישא שכתבו דאין זו תקנה להרכות ממזרים כישראל, אף דמיידי התוס' בעושה כן בהיתר, דכל זה נכלל במצות וקדשתו, שלא להפחית ולהוריד ייחוס הולדות היכא דאפשר. וכן הי' נראה לומר לגבי הזרעה מלאכותית, דלדעת ר"ת הנ"ל, דאין הולד מתיחס אחר האב כלל, אפילו יהי' הזרע מישראל, וכ"ש אם יהיה הזרע מנכרי, הרי הולד הנולד בכה"ג לא יהי' לו אב — עפ"י דין — וממילא הוי בכלל מש"כ התוס' חגיגה הנ"ל, דאין זו תקנה להרבות בלתי־מיוחסים בישראל, ומוטב לחפש תקנה אחרת.

סימן י"ז

גדרי היוחסין באומה הישראלית

א. ההבדל שבין ישראל לאומות העולם

ביבמות (עח:) אריו"ח באומות הלך אחר הזכר. כלומר, בכנעני הבא על המצדית הולד דינו ככנעני ולא כמצרי. וכן בעמוני שבא על העמלקית הולד עמוני ואיננו עמלקי. ודבר זה נלמד מקרא, וגם מבני התושבים וכו'. וכן הדין בנשואי תערובת שבין שני ישראלים, דקיי"ל בקידושין (סו:) בל מקום שיש קידושין ואין עבידה, הולד הולך אחר הזכר. ואיזה זו, זו כהנת לוי' וישראלית שנשאו לכהן לוי וישראל. ופרש"י שמה, למשפחותם לבית אבותם כתיב. אך בנשואי תערובת שכין יהודי ואינו יהודי נחלקו הדעות, עי' תוס' סוף פ"ק דיבמות (טז:) ד"ה עובד, דלחד מ"ד בעינן שיהיו אביו ואמו ישראלים, ולחד מ"ד — או אביו או אמו, ולפי פסק ההלכה — הכל תלוי באמו. ועיי"ש בגליון הש"ס שתמה על דבריהם, דהיכן מצינו שיש כזה ג' דיעות, דכסתם משנה מבואר שהכל תלוי באמו. ועחזו"א (חאה"ע דס"י ואו) שיישב את דברי התוס', וכיאר היאך הבינו את דברי הגמ' בנדון זה.

ויש לתמוה בזה תמיהה גדולה, דמאחר שיש בזה כבר ג' דיעות בגמ', מ"ט לא מצינו דיעה רביעית שתסכור שהכל תלוי באב, דומיא דנשואי תערובת שבין שני נכרים, ודומיא דנשואי תערובת שכין שני ישראלים, בכדי שיהיו כל הדינים שווים. ומה שהסכיר „מחוכם" אחד מ„חכמי" הריפורמים, דה"ט שקבעו חז"ל שיהא הולד הולך אחר האם בנשואי תערובת, מחמת כל הרדיפות וכל הצרות שסבלנו משך כל הדורות, ואילו הי' הדין לקבוע יחס הולד עפ"י האב, בהדכה מקדים לא הי' אפשר לדעת על נכן

שהביא דעת כמה וכמה אחרונים דלא ס"ל הכי). ונראית סכרתם בזה, דגם זה מכוח הך קרא דוקדשתו, שלא לטשטש את ייחוס הכשרים ע"י הוצאת לעז.

9) עי' פתחי תשובה לאה"ע סי' י"ג סק"א, דהבחנה באשת איש היא אך מדרבנן. ועי' גמ' יבמות (מא, ב) דאפילו יבוא אליהו ויאמר דהא לא איעבדה, מי משגת ביה, ודין הבחנה היא גזרת חכמים שנגזרה באופן של לא פלוג. משא"כ בהבחנה דגיורת, עי' שרידי אש (ח"כ סוף סי' קה) ומנח"ח (מצוה תקלב), דאינה לא פלוג, והיכא דליכא למיחש שמא מעובדת היא, לא מצרכינן לה להמתין. ועפ"י דברי רבנו ניחא חילוק זה, דענין הבחנה בגיורת דאורייתא היא, ומטעם מצוות „וקדשתו", כמשנ"ת, ובדאורייתא לא שייך לומר דהוי לא פלוג, דפשיטא דהיכא דליכא למיחש שמא מעוברת היא, לא שייך לומר שתמתין מלינשא מטעם „וקדשתו".

יחוסו וכו' וכו', וסברא זו היא שהניעה לחכמי התלמוד לחפש בפסוקים ולדרוש שהכל תלוי באם. בפשוטו נראה דטעם זה איננו נכון כלל וכלל, שהרי באומות קיי"ל דהלך אחר הזכר, אף דשטופי זימה המה, ובשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם, עי' גמ' יבמות (צח.), ואצלם שייכא הך סברא עוד ביותר, ולמרות שכן, אין כן ההלכה, אלא ודאי ש"מ שכל אלו הלכות קבועות הן, ולאו מהאי טעמא הוא. וצריך להבין כאמת גדר ענין זה, מה נשתנה נשואי תערובת בין יהודי ואינו יהודי משאר האופנים דנשואי תערובת.

והנראה לומר בזה, שיסוד הבנת כל הענין מתבאר מתוך לשון הכתוב ר"פ לך לך, שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו — ואעשך לגוי גדול . . . ונברכו בך כל משפחות האדמה. שהבדל יסודי יש כין האומה הישראלית לבין שאר אומות העולם, דרק האומה הישראלית דינה כ„גוי" וכאומה, ואילו שאר הגויים אינם „גוי" כאמת ולא „אומה", אלא דין „משפחה" להם בלבד. ולפיכך קיי"ל באומות הלך אחר הזכר, דילפי' מקרא דכתיב למשפחותם לבית אבותם דרק משפחת אב קרוי' משפחה, ומשפחת אם אינה קרוי' משפחה, ודוקא בן אחר בן אחר בן וכו' עד העמלקיים הראשונים או עד הכנעניים הראשונים והמצריים הראשונים דינם כחלק מאותה המשפחה. וכן הדין ביחוסי כהונה ולוי', התלויים בהיות הולד משתייך לאותה המשפחה, וכדאיתא במס' מגילה (ג.) משפחה ומשפחה למאי אתא . . . להביא משפחות כהונה ולוי', (שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה וכו'), דג"כ הדכר תלוי במשפחת אב, דמשפחת אם אינה קרוי' משפחה. אבל קביעות הולד בישראל ולא כנכרי, אין זה ענין התלוי במשפחתיות, והראי' מדין גירות, שיכול להיות אדם שיש לו קדושת ישראל אף שאיננו ממשפחת ישראלים כלל. וממילא בנשואי תערובת שבין יהודי ובלתי יהודי, אין אף דיעה אחת בגמ' שתסבור שהכל תלוי באב, דומיא דכהנים ולויים, וכהצעת אותו „החכם המחוכם", אלא ג' שיטות אחרות יש בזה, כי כאן אנו דנים על ענין השתייכות הוולד לגוי ואומה, או בלתי השתייכותו לאותה האומה, ולדינא קי"ל בזה שהכל תלוי באם.

ובכלל, הצעת הריפורמים [לומר דהולד הולך אחר הזכר בנישואי תערובת שבין ישראל לנכרית] פטפוטי מילין בעלמא היא, שהרי אם נבוא לדמות נישואי תערובת בין יהודי לבין אינו יהודי לנישואי תערובת שבין כהן וישראלית, או כהנת וישראל, היה צריך להיות הדין שהכל תלוי באב, כידוע ומפורסם לכל, וכפרש"י לקידושין (הנ"ל), שמשפחת אב קרוי' משפחה ומשפחת אם אינה קרוי' משפחה. וזה לכו"ע איננו נכון. ובדוקא אותה הכת הם הם המקבלים יותר „גרים" מאשר האורטודוקסים, ומעצם דין גירות גופא מתברר להריא שאין קדושת ישראל תלויה במשפחתיות, וכנ"ל. ולפי דברי התוס' יבמות הנ"ל, איה"נ שיש דיעה שכזו בין חכמי הגמרא שאם או האב או האם ישראליים הם, שהולד יהי' ישראל, (אבל לא מחמת השוואה לכהונה וללויה), אלא דלדינא לא קיי"ל הכי, וקיי"ל דרבינא ורב אשי סוף הוראה (ב"מ פו.) ואין לזוז ממסקנת התלמוד, עי' שו"ע חו"מ ריש סי' כה וכהגר"א שם אות ואו.

ועי' פי' הרשב"ם עה"ת ר"פ לך לך שפי' לשון ונברכו מלשון הברכה והרכבה, שמכל אוה"ע יבואו להתגייר ולהצטרף לאומה הישראלית, אשר דבר זה רק שייך מפאת היותנו גוי ואומה, ולא סתם משפחה, דאילו במשפחה לא שייך שאדם מן החוץ יבוא ויצטרף למשפחה, דכל שאינו בן אחר בן אחר בן וכו' עד הראשונים שמאותה המשפחה, אין דינו כבן־המשפחה ההיא. ונראה לומר שלפיכך נזכר ענין זה דגרות בכאן, דכאן הוא רנתחדש יסור זה, דענין כלל ישראל וגדרו הוא בחינת גוי ואומה, בניגוד לשאר האומות שאין דינם ע"פ הלכה אלא כמשפחה ולא כגוי. וכנ"ל.

ועי' מאמרו של הר"ש גורן שיחי', שנדפס בחוברת שנה בשנה (משנת תשמ"ג) בענין כפירה בעם ישראל לעניני גיור. הנדון הוא בדבר נכרי